

Асоціація українських моніторів
з дотримання прав людини в діяльності
правоохоронних органів (Асоціація УМДПЛ)

ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

ПРАВОВИЙ ПОСІБНИК

prisonrights.info

**Асоціація українських моніторів
з дотримання прав людини в діяльності
правоохоронних органів (Асоціація УМДПЛ)**

ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

ПРАВОВИЙ ПОСІБНИК

Київ · 2017

Федорук Олександр Олегович

керівник програми «Права людини за ґратами» Асоціації українських
моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних орга-
нів (Асоціація УМДПЛ)

Яковець Ірина Станіславівна

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник — начальник
управління пробації Північно-Східного міжрегіонального управління з пи-
тань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції

Бондаренко Олексій Анатолійович

заступник директора департаменту Державної кримінально-виконавчої
служби України - начальник Управління організації охорони та режиму
Міністерства юстиції

Пенітенціарна система та права людини: правовий посібник / Федорук О.О., Яковець І.С.,
Бондаренко — К. : Асоціація УМДПЛ, 2017 р. — 256 с.

Видання публікується за підтримки Посольства Чеської Республіки в Україні та Фондації
Інституту відкритого суспільства (FOSI).

Погляди авторів видання не обов’язково відображають офіційну позицію Посольства
Чеської Республіки в Україні та Фондації Інституту відкритого суспільства (FOSI).

Правовий посібник «Пенітенціарна система та права людини» містить огляд правових
норм порядку виконання кримінальних покарань та утримання під вартою, а також роз’яс-
нення їх правозастосування.

Ув’язнені, засуджені, їхні близькі чи родичі та інші зацікавлені особи дізнаються, як побу-
дована робота органів та установ Державної кримінально-виконавчої служби України, які
права ув’язнених та засуджених обмежуються та як реалізувати права, гарантовані законо-
давством України. Новий правовий посібник «Пенітенціарна система та права людини»
буде корисним не тільки персоналу системи, засудженим та ув’язненим — зібрану інформа-
цію можна використовувати для здійснення громадського контролю за дотриманням прав
людини у пенітенціарних закладах України.

Посібник розроблено на основі багаторічного досвіду моніторингу дотримання прав лю-
дини в пенітенціарних установах. У роботі над виданням взяли участь спеціалісти у галузі
кримінально-виконавчого права, практичні працівники, правозахисники та науковці.

© Федорук О.О., автор, 2017

© Яковець І.С., автор, 2017

© Бондаренко О.А., автор, 2017

© Асоціація УМДПЛ, 2017

ЗМІСТ

Передмова	13
Від авторів	15
Пенітенціарна система України	17
Державна кримінально-виконавча служба України.	
Пенітенціарні заклади	17
Міністерство юстиції України (Мін'юст)	21
Завдання та зміст пробації.	22
Місця позбавлення волі, що не є установами виконання покарань.	24
Особистий прийом ув'язнених і засуджених	26
Прокуратура України	26
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Омбудсман)	29
Зустріч із дипломатичними представниками.	32
Як отримати необхідну правову допомогу?	33
Безоплатна правова допомога.	35
Порядок звернення до суду з питань щодо виконання вироку, які розглядаються судами за місцем відбування покарання.	37
Розгляд справ Європейським Судом з прав людини	38
Громадський контроль	41
Діяльність спостережних комісій та їхні функції	41
Громадські ради та межі їхньої компетенції.	43
Піклувальні ради та їхня компетенція.	44
Правозахисні організації та інші громадські інституції як механізм захисту прав людини	45
Засоби масової інформації як засіб фіксації порушених прав	47
Відвідування установ виконання покарань	48
Допуск на територію та об'єкти пенітенціарних закладів	50
Особливості відвідування слідчого ізолятора.	51

Правовий статус ув'язнених та засуджених	53
Правовий статус засуджених.	53
У чому полягають обмеження прав засуджених?	54
 Процедура поміщення особи, взятої під варту, до слідчого ізолятора	57
Підстави прийому до слідчого ізолятора	57
Процедура прийому взятих під варту осіб до слідчого ізолятора	57
Що забороняється передавати ув'язненим і засудженим	59
Збірне відділення слідчого ізолятора.	62
Особистий обшук та огляд речей в'язнів	63
Вилучення заборонених предметів	65
Фотографування та дактилоскопування.	65
Ув'язнені та засуджені, які прямують транзитом	66
 Порядок тримання (режим) у слідчому ізоляторі	67
Режим у слідчому ізоляторі, роздільне та ізольоване тримання ..	67
Нагляд та відеоспостереження	68
Внутрішній розпорядок дня	68
Основні права та обов'язки ув'язнених	69
Особи, взяті під варту, зобов'язані:	70
Забезпечення участі ув'язнених в слідчих діях і судових засіданнях.	71
Зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання 72	
 Порядок тримання в установах виконання покарань	75
Рівень безпеки установ виконання покарань	75
Визначення засудженому рівня безпеки установи для відбuvання покарання	76
Процедура прийому до установи виконання покарань (виправної колонії).	77
Особистий обшук та огляд речей	78
Комплексна санітарна обробка та медичний огляд	81
Обов'язок повідомлення близьких родичів про місце перебування	82

Режим відбування покарання	82
Забезпечення режиму та підтримання правопорядку.	84
Нагляд та технічні засоби контролю	84
Внутрішній розпорядок дня засуджених	85
Вільний час засуджених та ув'язнених	86
Права засуджених	86
Засуджені зобов'язані:	88
Засудженим забороняється:	88

Розміщення засуджених в дільницях установ

виконання покарань	91
Види дільниць в установах виконання покарань	91
Розміщення у дільниці карантину, діагностики і розподілу (карантин)	91
Розподіл засуджених до дільниці ресоціалізації	93
Тримання у дільниці ресоціалізації	94
Особливості тримання засуджених у дільниці соціальної реабілітації	95
Дільниці соціальної адаптації	96
Дільниця посиленого контролю.	97

Заходи безпеки в пенітенціарних закладах99

Обов'язок адміністрації установи гарантувати безпеку особи, взятої під захист	99
Заходи гарантування безпеки	100
Превентивні заходи, індивідуальна профілактика	101
Профілактика самогубств	103
Огляд та обшуки приміщень та особистих речей ув'язнених (засуджених)	104
Вилучення заборонених речей та предметів.	106
Застосування персоналом заходів фізичного впливу і спеціальних засобів	107
Застосування наручників.	108
Застосування сльозогінних речовин, гумових кийків та фізичної сили	108
Застосування гамівної сорочки	109

Службові собаки	110
Використання вогнепальної зброї	111

Заходи соціально-виховного та психологічного характеру.113

Участь засуджених у виховних заходах, програми індивідуального впливу, участь у самодіяльних організаціях . . .	113
Доступ до психолога, індивідуальні програми психологічної допомоги	115
Соціально-психологічна та педагогічна допомога ув'язненим. .	117
Зміна умов тримання в межах однієї виправної колонії	118
Зміна умов тримання засуджених шляхом їх переведення до виправних колоній іншого рівня безпеки	119
Переведення до іншої виправної установи ближче до місця проживання близьких родичів	121
Короточасні виїзди за межі установи виконання покарань . .	122
Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням	124
Акт помилування	127
Порядок застосування амністії.	128
Особливості звільнення за відбуттям строку покарання	129
Посвідчення заповітів та довіреностей ув'язнених і засуджених	130
Укладення (розірвання) шлюбу ув'язнених і засуджених	132
Поховання ув'язнених і засуджених, які померли в установі . .	133

Контакти із зовнішнім світом135

Порядок та умови для проведення побачень	135
Проведення побачень в слідчих ізоляторах	137
Обставини припинення або відмови у наданні побачення	139
Грошові перекази засудженим та ув'язненим	139
Телефонні розмови.	140
Доступ до глобальної мережі Інтернет	142
Листування та порядок відправки кореспонденції.	143
Богослужіння та релігійні обряди	146
Душпастирська опіка	147
Доступ до суспільно важливої інформації	148
Порядок передачі телевізорів від родичів або інших осіб	149

Користування бібліотекою	150
Індивідуальна передплата періодичних видань	151
Заохочувальні заходи та відповідальність засуджених (ув'язнених)	152
Застосування заходів заохочення	152
Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання	155
Дисциплінарна відповідальність	158
Дисциплінарна комісія	160
Злісне порушення встановленого порядку відбування покарання (режиму)	162
Особливості стягнення у вигляді поміщення до карцеру	163
Особливості приймання та тримання у ДІЗО та ПКТ (ОК)	164
Матеріальна відповідальність	167
Адміністративна відповідальність	168
Адміністративний нагляд. Порядок і наслідки застосування	169
Кримінальна відповідальність засуджених	171
Матеріальні та комунально-побутові умови тримання ув'язнених та засуджених	173
Обладнання слідчих ізоляторів	173
Обладнання установ виконання покарань	175
Розміщення ув'язнених та засуджених, житлові умови	176
Європейські стандарти житлової площі в пенітенціарних установах	178
Організація прогулянки	179
Адміністрація установи повинна створити належні умови проведення прогулянки. Наприклад, у дворах для проведення прогулянок:	180
Комунально-побутове обслуговування	180
Організація харчування	181
Придбання засудженими та ув'язненими предметів першої потреби	182
Порядок придбання товарів у крамниці установи	184
Особливості зберігання (користування) особистих речей	185
Порядок отримання посилок (бандеролей)	186

Питання, пов'язані з реалізацією права засуджених та ув'язнених на отримання передач	188
Можливість для родичів придбати продукти харчування та предмети першої потреби у крамниці установи (стіл заамовлень)	189
Особливості забезпечення речовим майном	189
Користування додатковими послугами	191
Залучення засуджених та ув'язнених до праці.	193
Праця засуджених до позбавлення волі	193
Обмеження щодо залучення засуджених (ув'язнених) до праці	195
Тривалість робочого дня	196
Оплата роботи та зарахування заробітку на особовий рахунок	197
Відрахування із заробітку засуджених.	198
Оформлення пенсії.	199
Надання лікувально-профілактичної допомоги засудженим	201
Медична допомога від адміністрації установи.	201
Структура та обладнання медичної частини	203
Отримати платну медичну послугу	204
Передачі і посилки з медичними препаратами	205
Проблеми зі здоров'ям через заподіяння насильства.	205
Примусове годування.	206
Лікувально-профілактичні заходи у разі психічних розладів . . .	207
Звільнення від відбування покарання у зв'язку з хворобою	208
Особливості виконання покарання щодо жінок	210
Умови тримання жінок в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах	210
Особливості тримання жінок з дітьми	211
Проживання засуджених жінок за межами установи.	212
Соціальна допомога засудженій жінці при народженні дитини.	213

Особливості виконання покарання щодо неповнолітніх214

Умови тримання неповнолітніх в слідчих ізоляторах	214
Умови тримання неповнолітніх у виховних колоніях	215
Підстави переведення з виховної до виправної колонії	216
Залучення неповнолітнього засудженого до праці	216
Пільги та соціальні гарантії, передбачені для неповнолітніх засуджених	217

Особливості виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі219

Довічне позбавлення волі	219
Права і обов'язки засуджених до позбавлення волі	220
Особливості порядку виконання довічного позбавлення волі . .	222

Особливості виконання покарання у вигляді арешту224

Кримінальне покарання у вигляді арешту	224
Порядок і умови виконання покарання у вигляді арешту	225
Засуджені до арешту мають право:	225
Питання праці засуджених до арешту	226
Матеріально-побутове забезпечення та медичне обслуговування засуджених до арешту	227
Заходи заохочення та стягнення	228

Порядок виконання і умови відбування покарання у вигляді обмеження волі229

Виконання покарання у вигляді обмеження волі	229
Порядок направлення до виправних центрів засуджених до обмеження волі	230
Права та обов'язки засуджених до обмеження волі	232
Заходи заохочення та стягнення засуджених до обмеження волі	234
Короточасні виїзди за межі виправних центрів	236
Матеріально-побутове забезпечення та медичне обслуговування	239
Особливості праці засуджених до обмеження волі	240

Соціальне страхування і пенсійне забезпечення засуджених до обмеження волі	242
Сприяння соціальній адаптації засуджених.....	243
Дії адміністрації установи для підготовки засудженого до звільнення	243
Повноваження уповноваженого органу з питань пробації (УОП) під час підготовки засудженого до звільнення	245
Повноваження органу Національної поліції України під час підготовки засудженого до звільнення	246
Повноваження органу праці та соціального захисту населення під час підготовки засудженого до звільнення	247
Повноваження Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді під час підготовки засудженого до звільнення	249
Повноваження органів та закладів охорони здоров'я під час підготовки засудженого до звільнення	250
Допомога, що надається засудженому при звільненні	252
Додаткова підготовка засуджених до звільнення	253
Документи, що підтверджують особу засудженого	254
Порядок відновлення (отримання) паспорта	255
Порядок встановлення особи за відсутності документів	257
Порядок обліку безпритульних громадян, надання їм допомоги	258
Послуги, що можуть отримати звільнені від відбування покарання особи	259
Повноваження центральних органів виконавчої влади щодо здійснення соціального патронажу	260
Організація надання соціальної послуги	264
Нагляд за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання	266
Поняття нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання	266
Нагляд за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням	266

Відповідальність осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням	268
Нагляд за звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до 3 років	269
Нагляд за звільненими від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 7 років	271
Виконання покарання щодо військовослужбовців	273
Покарання у вигляді службових обмежень для військовослужбовців	273
Покарання у вигляді арешту щодо військовослужбовців	274
Покарання у вигляді тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні	277
Тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні	277
Правовий статус військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні	278
Заходи заохочення та стягнення до засуджених військовослужбовців	279
Житлово-побутові умови для засуджених військовослужбовців	281
Праця засуджених військовослужбовців	281

ПЕРЕДМОВА

Пенітенціарна система незалежної Української держави не може стояти осторонь трансформацій, які відбуваються в суспільстві на сучасному етапі. Новітні пенітенціарні реформи в державі зумовлені внутрішньою державною політикою в рамках соціальної переорієнтації процесу виконання кримінальних покарань з урахуванням вимог сьогодення, а також у рамках дотримання міжнародних стандартів, принципів законності, гуманізму, демократизму і справедливості.

Запорукою успішного запровадження реформ в Державній кримінально-виконавчій службі України є максимально об'єктивне та широке інформування засуджених, ув'язнених та суспільства про їх права та обов'язки.

Проаналізувавши питання, які порушуються у численних зверненнях громадян, які надходять до Міністерства юстиції, автори посібника вирішили викласти відповідну інформацію у стилі, який був би доступним пересічному громадянину.

Безумовно, правова інформація, яка міститься у цьому посібнику, буде сприяти створенню і налагодженню доброзичливих стосунків між адміністрацією установ виконання покарань, засудженими та ув'язненими, що стане запорукою успішного запровадження принципів динамічної безпеки в пенітенціарних закладах.

Олексій Бондаренко,
*заступник директора
департаменту — начальник
Управління організації охорони
та режиму Департаменту
Державної кримінально-
виконавчої служби Міністерства
юстиції України*

ВІД АВТОРІВ

Місця ув'язнення та відбування покарання є найбільш уразливими з точки зору дотримання прав людини, оскільки саме тут існує найбільша ймовірність їх порушення через обмеження прав в'язнів відповідно до законодавства України. У кожному демократичному суспільстві моніторинг ситуації у пенітенціарних закладах є предметом досліджень як з боку професіоналів, так і громадських активістів.

Пріоритетним напрямком реформування пенітенціарної системи має стати докорінна зміна теперішніх соціально-правових відносин на відносини, орієнтовані на виправлення та ресоціалізацію засуджених, створення диференційованих умов їх тримання залежно від ступеня суспільної небезпеки, віддання переваги заходам стимулювання перед заходами заборони та залякування. Важливим кроком у цьому напрямку став початок реформування пенітенціарної системи у цілому, а також ухвалення Верховною Радою низки законопроектів, що докорінно змінили види заохочень і стягнень та порядок застосування їх до засуджених, створили необхідне правове поле для імплементації пробації в Україні.

Новий правовий посібник, головним чином, містить узагальнену інформацію про порядок виконання покарань та тримання під вартою, акумульовану для видання під назвою «Права людини за ґратами». В окремих розділах першого видання були використані відредаговані тексти брошури «Правовий poradник для засуджених до позбавлення волі», виданого в рамках впровадження проекту «Подальша підтримка пенітенціарної реформи в Україні» Рамкової програми співробітництва Ради Європи та Європейського Союзу для країн Східного партнерства.

Правовий посібник «Пенітенціарна система та права людини» об'єднує короткі структуровані розділи на основі норм та правил кримінально-виконавчого законодавства. Зазначена інформація

також розміщена на сайті <http://prisonrights.info/>. Відповідний мобільний додаток доступний для безкоштовного завантаження для Android.

Від імені Асоціації українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів висловлюю подяку за коментарі та пропозиції, надані під час попереднього рецензування, а також безпосередню участь у створенні цього видання:

Яковець Ірині Станіславівні, доктору юридичних наук, старшому науковому співробітнику — начальнику управління пробації Північно-Східного міжрегіонального управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції;

Бондаренку Олексію Анатолійовичу, заступнику директора департаменту Державної кримінально-виконавчої служби України — начальнику Управління організації охорони та режиму Міністерства юстиції;

Чернишову Денису Вікторовичу, заступнику Міністра юстиції України.

Новий правовий посібник «Пенітенціарна система та права людини» буде корисним не тільки персоналу системи та засуджених і ув'язнених. Зібрану інформацію можна використовувати для здійснення громадського контролю за дотриманням прав людини у пенітенціарних закладах України.

Олександр Федорук
Керівник програми «Права людини за ґратами» Асоціації українських моніторів дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів

ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Державна кримінально-виконавча служба України. Пенітенціарні заклади

Пенітенціарна система — це система спеціально уповноважених органів і установ, діяльність яких спрямована на формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Правові основи організації та діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС України), її завдання та повноваження врегульовані главою 3, статтями 11–21 Кримінально-виконавчого кодексу України та Законом України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України».

Стаття 1 Закону встановлює: «На Державну кримінально-виконавчу службу України покладається завдання щодо здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань». Отже, ДКВС України є основним суб'єктом реалізації політики у сфері виконання покарань, який *має відповідну структуру*:

- центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань;
- територіальні органи управління;
- уповноважені органи з питань пробації (УОП);
- установи виконання покарань (УВП);
- слідчі ізолятори (СІЗО);
- воєнізовані формування;
- навчальні заклади;
- заклади охорони здоров'я;
- підприємства УВП;
- інші підприємства, установи і організації, створені для забезпечення виконання завдань ДКВС України.

Безпосередньо органами виконання покарань є: центральний орган; територіальні органи управління; уповноважені органи з питань пробації (УОП).

Міністерство юстиції України (Мін'юст) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Територіальні (міжрегіональні) органи управління центрального органу виконавчої влади у вигляді управлінь та відділів створюються для забезпечення виконання завдань ДКВС України рішенням Кабінету Міністрів України. Діяльність територіальних органів управління регулюється відповідним Положенням про територіальні органи управління в кожній області. Згідно з Положенням, органи управління здійснюють керівництво оперативно-службовою та фінансово-господарською діяльністю підпорядкованих їм органів і установ та виконують інші функції.

Уповноважені органи з питань пробації підпорядковуються територіальним органам центрального органу виконавчої влади здійснюють заходи пробації, визначені Законом України «Про пробацію» та Кримінально-виконавчим кодексом України.

До установ виконання покарань належать:

- арештні дома;
- кримінально-виконавчі установи (КВУ);
- спеціальні виховні установи (виховні колонії);
- слідчі ізолятори (в окремих випадках).

Основним видом УВП є кримінально-виконавчі установи (КВУ):

Слідчі ізолятори (СІЗО) — їхню діяльність регулюють Закон України «Про попереднє ув'язнення», Правила внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів (наказ Мін'юсту від 18.03.2013 р. № 460/5) та інші нормативно-правові акти України. Загалом на сьогодні в Україні працює 12 слідчих ізоляторів та 17 установ виконання покарань з функцією СІЗО, у яких тримаються:

- ув'язнені — особи, які тримаються під вартою на підставі ухвали слідчого судді (суду);
- засуджені, вирoki щодо яких не набрали законної сили;

- засуджені особи, які переведені з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України (у разі потреби провадження слідчих дій у кримінальному провадженні про кримінальне правопорушення, вчинене іншою особою або цією ж особою, за яке вона не була засуджена, чи у зв'язку з розглядом справи в суді засуджений може бути тимчасово залишений у слідчому ізоляторі або переведений з арештного дому, виправного центру, дисциплінарного батальйону або колонії до слідчого ізолятора ст. 537 КПК України);
- окремі категорії засуджених, щодо яких СІЗО виконує функції УВП:
 - засуджені до позбавлення волі, залишені у СІЗО для виконання робіт з господарського обслуговування;
 - особи, засуджені до позбавлення волі, вироки щодо яких набрали законної сили і які підлягають відправленню до установ виконання покарань. Саме перебування цієї категорії осіб у СІЗО зумовило у 2014 році внесення змін до законодавства, згідно з якими СІЗО визнається УВП.

Воєнізовані формування — це підрозділи, які відповідно до законодавства діють у складі органів і установ виконання покарань, СІЗО, призначені для їх охорони та запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу пенітенціарних закладів. Їхня діяльність регулюється Положенням про територіальне (міжрегіональне) воєнізоване формування ДКВС України служби (наказ Мін'юсту від 03.07.2013 р. № 1325/5).

Навчальні заклади ДКВС. У 2015 році було утворено Академію Державної пенітенціарної служби України. Підготовка фахівців також здійснюється у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (факультет підготовки кадрів для ДКВС України № 9), в Інституті кримінально-виконавчої служби Національної академії внутрішніх справ, в інших ВНЗ та училищах професійної підготовки персоналу ДКВС України.

Заклади охорони здоров'я (спеціалізовані лікарні для засуджених, медичні заклади, що надають медичну допомогу персоналу, тощо).

Підприємства установ виконання покарань є державними підприємствами, які здійснюють господарську діяльність та професійно-технічне навчання засуджених.

До інших підприємств, установ і організацій, створених для забезпечення виконання завдань ДКВС належать відомчі бази відпочинку та пансіонати, газета «Закон і обов'язок» тощо.

Чисельність ДКВС встановлюється Законом України «Про чисельність Державної кримінально-виконавчої служби України» від 02.03.2000 р. Закон містить лише одну норму, в якій закріплено таке: загальна чисельність персоналу, який забезпечує діяльність УВП, СІЗО, визначається у розмірі 33% кількості осіб, які в них утримуються, персоналу КВІ — 5% кількості осіб, які перебувають на обліку в цій інспекції.

Станом на 01.05.2016 діяльність ДКВС України забезпечували 37,7 тисяч працівників.

Кабінет Міністрів України прийняв рішення щодо реформування ДКВС України, зокрема, було ліквідовано Державну пенітенціарну службу України. Ознайомитися з концепцією реорганізації можна за посиланням:

<http://www.slideshare.net/minjust/p-58095593>

Контакти: 04050, м.Київ, вул. Мельникова, 81; us@kvs.gov.ua;
номер телефону «гарячої лінії» центрального апарату
ДПтС України (044) 207–36–09

Міністерство юстиції України (Мін'юст)

Відомчий контроль за діяльністю органів і установ виконання покарань здійснюється вищими органами управління і посадовими особами центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, — Міністерством юстиції України.

До основних функцій Мін'юсту з 2016 року належать такі:

- формування та реалізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації;
- формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту;
- контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, контроль за реалізацією законних прав та інтересів засуджених та осіб, узятих під варту.

Мін'юст також аналізує результати діяльності територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до його сфери управління, та вживає необхідних заходів для підвищення ефективності їх функціонування.

Свої повноваження Мін'юст здійснює безпосередньо та через утворені в установленому порядку територіальні органи. Міністерство юстиції України також створює підрозділи кримінально-виконавчої інспекції, установи виконання покарань, слідчі ізолятори, воєнізовані формування, навчальні заклади, заклади охорони здоров'я, підприємства установ виконання покарань, інші підприємства, установи та організації для забезпечення виконання завдань Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджує їх положення (статути), в установленому порядку призначає на посаду та звільняє з посади їх керівників.

Міністерство юстиції України здійснює контроль за діяльністю органів і установ виконання покарань відповідно до Порядку взаємодії

Міністерства юстиції України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких координує Кабінет Міністрів України через Міністра юстиції України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 6 червня 2011 року № 1495/5, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 6 червня 2011 року за № 682/19420.

Крім цього, Міністр юстиції України або спеціально уповноважені ним представники (не більше двох осіб у кожній області, АР Крим, у містах Києві та Севастополі) без спеціального дозволу (акредитації) мають право в будь-який час безперешкодно відвідувати пенітенціарні заклади для здійснення контролю та проведення перевірок (за бажанням — у супроводі до трьох медичних працівників для медичного огляду засуджених та до двох представників засобів масової інформації).

Поштова адреса: 01001 м.Київ, вул.Городецького, 13.

Приймальня громадян: м. Київ, вул. Січових
Стрільців, 73, кабінет № 126.

Електронна адреса для звернень громадян:
zvernenya@minjust.gov.ua

486—71—90 — реєстрація та попередній розгляд
звернень громадян.

486—42—09 — організація особистого прийому гро-
мадян керівництвом Міністерства юстиції.

Завдання та зміст пробації

Пробація — система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються до засуджених за рішенням суду та згідно із законом, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого. Зокрема, розрізняють такі види пробації:

Досудова пробація — це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності.

Наглядова пробація — це здійснення наглядових та соціально-виховних заходів щодо засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Пенітенціарна пробація — це підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання.

Завданнями пробації є:

- підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених;
- здійснення нагляду за засудженими до покарань у вигляді — позбавлення права обіймати певні посади, — громадських робіт, — виправних робіт; за особами, яким покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у вигляді громадських або виправних робіт; за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, за звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до 3-х років; за звільненими від відбування покарання з випробуванням вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до 7 років;
- виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;
- направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів;
- реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- проведення соціально-виховної роботи із засудженими;
- здійснення заходів з підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;
- реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень.

У межах своїх повноважень орган пробації:

- забезпечує суд досудовими доповідями про обвинуваченого;

- здійснює нагляд за засудженими;
- організовує виконання покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, а також громадських, виправних робіт;
- реалізує пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- здійснює соціально-виховну роботу із засудженими;
- готує до звільнення засуджених, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі та позбавлення волі на певний строк.

Місця позбавлення волі, що не є установами виконання покарань

За оцінками фахівців, загалом в Україні працює понад 4 тисяч місць позбавлення волі, що не є установами виконання покарань, це в 27 разів більше від їх загальної кількості (148 закладів).

Установи виконання покарань — це заклади, які безпосередньо і винятково здійснюють виконання конкретних видів кримінальних покарань. До установ виконання покарань належать: арештні дома, кримінально-виконавчі установи (виправні колонії та виправні центри), спеціальні виховні установи (виховні колонії), слідчі ізолятори (стосовно осіб, які там відбувають покарання у вигляді позбавлення волі).

Отже, формально, всі інші установи та місця, в яких позбавляють свободи, належать до місць позбавлення волі, що не є установами виконання покарань. Проте на практиці частіше використовується термін — «місця несвободи», відповідно до термінології ратифікованих Україною міжнародних актів.

Залежно від центрального органу виконавчої влади, до сфери управління якого належать місця несвободи, можна класифікувати:

- Державна кримінально-виконавча служба: установи виконання покарань та слідчі ізолятори;
- Міністерство внутрішніх справ: кімнати для затриманих та доставлених осіб; ізолятори тимчасового тримання; спеціальні

приймальники; приймальники-розподільники для дітей; спеціальні конвойні автомобілі (автозаки); спеціальні палати в медичних закладах;

- Служба безпеки України: ізолятор тимчасового тримання;
- Міністерство оборони: гауптвахти; дисциплінарні батальйони, спеціальні палати військових лікувальних закладів; камери для тимчасово затриманих військовослужбовців; військові частини та дислокації флоту;
- Державна судова адміністрація України: кімнати (камери) для тримання підсудних;
- Державна прикордонна служба України: пункти тимчасового тримання; спеціальні приміщення; зони для розміщення транзитних пасажирів у міжнародних аеропортах;
- Державна міграційна служба: пункти тимчасового перебування іноземців і осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні;
- Міністерство освіти і науки: дитячі будинки; загальноосвітні школи-інтернати всіх типів і форм власності; загальноосвітні школи соціальної реабілітації; професійні училища соціальної реабілітації;
- Міністерство охорони здоров'я: будинки дитини; центри медико-соціальної реабілітації дітей; психіатричні, психоневрологічні лікарні;
- Міністерство соціальної політики: дитячі будинки-інтернати та молодіжні відділення дитячих будинків-інтернатів; будинки-інтернати для літніх людей та людей з інвалідністю; геріатричні пансіонати; пансіонати для ветеранів війни та праці; психоневрологічні інтернати; стаціонарні відділення для постійного або тимчасового проживання територіального центру соціального обслуговування; реабілітаційні установи змішаного типу для людей та дітей з інвалідністю; реабілітаційні установи постійного і тимчасового перебування людей з інтелектуальною інвалідністю; центри (відділення) соціальної реабілітації дітей з інвалідністю; притулки для дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); центри соціально-психологічної реабілітації дітей.

Особистий прийом ув'язнених і засуджених

Особистий прийом ув'язнених і засуджених здійснюється начальником установи, його заступниками і начальниками відділів та служб, психологом за відповідним графіком — щодня протягом робочого часу, крім вихідних і святкових днів. Зазначений графік доводиться до відома ув'язнених і засуджених.

Для запису на особистий прийом необхідно подати письмову заяву на ім'я начальника установи або записатися під час кількісної перевірки. Заяви про прийом реєструються в порядку черговості їх подання у «Журналі прийому ув'язнених і засуджених з особистих питань» із зазначенням посадової особи, до якої ув'язнений чи засуджений бажає потрапити на прийом.

Прийом ведеться в порядку черговості подання заяв та їх порядкового номера в журналі прийому. У журналі прийому фіксуються результати, а на заяві про особистий прийом робиться відмітка. Заява підшивається в особову справу ув'язненого чи засудженого.

Особистий прийом ув'язнених і засуджених проводиться адміністрацією у відповідно обладнаних службових приміщеннях або приміщеннях у межах режимних корпусних гуртожитків відділень соціально-психологічної служби.

Прокуратура України

Прокуратура України — єдина централізована система органів державної влади, які відповідно до Конституції та законів України здійснюють обвинувальну, представницьку функцію, а також функцію нагляду за додержанням законів.

Зокрема, відповідно до Розділу VII Конституції України на Прокуратуру України покладаються такі обов'язки:

- підтримання державного обвинувачення в суді;

- представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;
- нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює нагляд за додержанням законів в органах і установах виконання покарань при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Отже, прокурор наділений широкими правами для виявлення й усунення порушень прав громадян. Зважаючи на це, звернення до прокуратури буде доволі ефективним. Зазначене гарантується нормами законодавства, зокрема, письмові вказівки прокурора щодо додержання встановлених законодавством порядку і умов тримання осіб у слідчих ізоляторах та установах виконання покарань, а також письмові вказівки прокурора, надані іншим органам, які виконують судові рішення у кримінальних справах, підлягають негайному виконанню. Прокурор здійснює нагляд шляхом проведення регулярних перевірок, а також за потреби належного реагування на відомості про можливі порушення законодавства, що містяться у скаргах, зверненнях чи будь-яких інших джерелах.

Так, здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах прокурор має право:

- у будь-який час відвідувати установу виконання покарань за посвідченням, що підтверджує обійману посаду;
- перевіряти законність наказів, розпоряджень адміністрації установи та в разі їх невідповідності законодавству вимагати працівників їх скасування та усунення порушень закону, до яких вони призвели, а також скасовувати незаконні акти індивідуальної дії (наприклад, незаконний наказ про накладення стягнень або провести перевірку інформації про випадки стосовно засудженого).

Потрібно звернути увагу, що Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016, який набуває чинності 30.09.2016 р., передбачає зміни до ст. 131¹ Конституції України та розділі XV «Перехідні положення» щодо функцій прокуратури.

Так, відповідно до вимог ст. 131¹ в Україні діє прокуратура, яка забезпечує:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виняткових випадках і в порядку, визначеному законом.

Відповідно до перехідних положень прокуратура продовжує виконувати функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції, а також функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, — до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій.

Офіційний сайт Генеральної прокуратури України:

<http://www.gp.gov.ua/>

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (Омбудсман)

Інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмана) — ефективний правозахисний орган, який здійснює парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захищає права кожного на території України і в межах її юрисдикції, а також відіграє суттєву роль у забезпеченні прав людини.

Згідно зі ст. 3 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» діяльність Уповноваженого спрямована на:

- захист прав і свобод людини й громадянина, проголошених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України;
- дотримання та повагу до прав і свобод людини й громадянина суб'єктами, зазначеними в Законі України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»;
- запобігання порушенням прав і свобод людини й громадянина або сприяння їхньому поновленню;
- сприяння приведенню законодавства України про права й свободи людини і громадянина відповідно до Конституції України й міжнародних стандартів тощо.

Уповноважений розглядає скарги про порушення конституційних прав громадян, які звертаються до нього, коли усі правомірні шляхи для відновлення порушених прав вичерпано. Якщо Омбудсман вважає за необхідне, він знову може порушити провадження у відповідних органах державної влади. Крім того, він аналізує стан справ щодо забезпечення прав людини в країні загалом, подає щорічні доповіді з цього питання парламенту (Верховній Раді України), водночас пропонує відповідні законодавчі рекомендації для усунення типових причин порушення прав і свобод громадян. Водночас Уповноважений не наділений правом законодавчої ініціативи.

У своїй діяльності Уповноважений використовує відомості про порушення прав і свобод людини й громадянина, які він отримує:

- зі звернень громадян України, іноземців;
- зі звернень осіб без громадянства чи їх представників;
- зі звернень народних депутатів України;
- за власною ініціативою.

Саме тому Уповноважений зобов'язаний зберігати конфіденційність інформації, він не має права розголошувати отримані відомості про особисте життя заявника та інших причетних до заяви осіб без їхньої згоди. Це зобов'язання діє й після припинення його повноважень.

Для реалізації покладених завдань Уповноважений наділений низкою повноважень, серед яких:

- відвідувати у будь-який час установи відбування засудженими покарань, опитувати осіб, які там перебувають, та отримувати інформацію щодо умов їх тримання;
- у разі виявлення порушень прав і свобод людини та громадянина направляти у відповідні органи акти реагування Уповноваженого для вжиття ними відповідних заходів (наприклад, до керівництва установи виконання покарань, де особа відбуває покарання).

Модель «Омбудсман+» — це модель **національного превентивного механізму (НПМ)**, при якій його повноваження виконуються офісом Омбудсмана спільно з представниками неурядових громадських організацій та інституцій.

Зокрема, Верховною Радою України 2 жовтня 2012 року було прийнято Закон України № 11073 «Про внесення змін до Закону «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» щодо національного превентивного механізму». Тобто на Уповноваженого покладаються функції національного превентивного механізму відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання. Для виконання функцій НПМ Уповноважений залучає на договірних засадах (на платній

або безоплатній основі) до регулярних відвідувань місць несвободи представників громадських організацій, експертів, учених і фахівців, у тому числі іноземних.

Зі свого боку НПМ:

- здійснює регулярні візити до місць, в яких утримуються засуджені та ув'язнені, без попереднього повідомлення про час і мету відвідувань та без обмеження їх кількості;
- проводить опитування осіб, які перебувають у місцях несвободи, з метою отримання інформації стосовно поводження з цими особами і умов їх тримання, а також опитування інших осіб, які можуть надати таку інформацію.

Отже, НПМ фіксує всі виявлені порушення та інформує про них Уповноваженого.

Актами реагування Уповноваженого щодо порушень положень Конституції України, законів і міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини та громадянина є *конституційне подання* Уповноваженого і *подання* Уповноваженого до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій (незалежно від форми власності) та їх посадових і службових осіб для вжиття відповідних заходів реагування щодо усунення виявлених порушень у місячний строк.

Конституційне подання Уповноваженого — це акт, поданий до Конституційного Суду України для розв'язання питання про відповідність Конституції України (конституційності) закону чи іншого правового акта Верховної Ради України, акта Президента та Кабінету Міністрів України, правового акта Автономної Республіки Крим; офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Подання Уповноваженого до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій (незалежно від форми власності) та їх посадових і службових осіб здійснюють для вжиття у місячний строк відповідних заходів щодо усунення виявлених порушень прав і свобод людини й громадянина.

Щороку Уповноважений представляє Верховній Раді України *доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні* органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями (незалежно від форми власності) та їх посадовими і службовими особами, які своїми діями або бездіяльністю порушували права та свободи людини і громадянина, та про виявлені недоліки у законодавстві щодо захисту прав і свобод людини та громадянина. Окремий розділ у щорічній доповіді Уповноваженого присвячений питанню забезпечення прав і свобод людини в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах України.

За щорічною доповіддю Уповноваженого Верховна Рада України приймає постанову.

Зустріч із дипломатичними представниками

Відповідно до положень Віденської конвенції «Про консульські зносини» від 24 квітня 1963 року, ратифікованої Україною 23 березня 1989 року, генеральний консул, консул, віце-консул і консульський агент дипломатичних представництв закордонних держав мають право на короткострокові побачення із засудженими громадянами своїх держав.

Побачення засуджених з дипломатичними представниками до кількості побачень, встановлених законодавством, не враховуються, їх число не обмежується. Оплата послуг за користування кімнатами короткострокових побачень із зазначених осіб не стягується.

Іноземцям, які тримаються під вартою у слідчих ізоляторах, побачення з представниками посольств і консульств відповідних держав надається за погодженням з Міністерством закордонних справ України і на підставі письмового дозволу слідчого або суду, які здійснюють кримінальне провадження.

Як отримати необхідну правову допомогу?

Норма права, закладена у статті 8 Кримінально-виконавчого кодексу України, гарантує засудженим право на правову допомогу.

Відповідно, взяті під варту особи згідно зі статтею 9 Закону України «Про попереднє ув'язнення» мають право на захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або взяття під варту, а також право на інформування про підстави та мотиви взяття під варту під час взяття під варту, оскарження їх у суді, отримання у друкованому вигляді роз'яснення положень статей 28, 29, 55, 56, 59, 62 та 63 Конституції України, статті 8 Кримінально-виконавчого кодексу України та інших прав затриманих або взятих під варту, встановлених законом, у тому числі права здійснювати захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або арешту (взяття під варту) особи, права відмовитися від надання будь-яких пояснень або свідчень до прибуття захисника.

У разі відкриття кримінального провадження під час відбування покарання або тримання під вартою, особа має загальний обсяг процесуальних прав, зокрема і на отримання юридичної допомоги (як на платній, так і безоплатній). Застосування стосовно особи запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, відбування покарання та наявність судимості жодним чином не звужують право на захист. Крім цього, гарантується право вільно обирати адвоката.

Для отримання правової допомоги за письмовою заявою засуджених, їхніх близьких родичів, громадських організацій засудженим надається побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права. За бажанням засудженого або адвоката побачення можуть надаватися наодинці. Кількість і тривалість таких побачень не обмежена. Засудженому забезпечується можливість спілкування з адвокатом та іншим фахівцем у галузі права в приміщенні без суцільного розмежовуючого захисного скла за їхньою згодою. Право на отримання правової допомоги поширюється на засуджених, які перебувають на лікуванні в стаціонарних закладах охорони здоров'я.

Засуджений має право передати кореспонденцію захиснику у кримінальному провадженні, що здійснює свої повноваження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, безпосередньо під час побачення з ним. Інші особи можуть передавати засудженим документи, записи тощо тільки через адміністрацію установи виконання покарань.

У слідчому ізоляторі для отримання правової допомоги особа, взята під варту, має право на побачення із захисником наодинці, без обмеження кількості побачень та їх тривалості, у вільний від виконання слідчих дій час. Повноваження захисника щодо здійснення захисту особи, яка тримається під вартою, підтверджуються відповідно до статті 50 КПК України.

Також відповідно до частини третьої статті 42 КПК України ув'язнений має право на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують право:

- на конфіденційність спілкування;
- на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій;
- на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження;
- на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави у випадках, передбачених КПК та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, зокрема у зв'язку з відсутністю коштів на її оплату.

Адміністрація установи повинна забезпечити умови для проведення побачень, зокрема такі, що виключають при побаченні із захисником можливість третіх осіб мати доступ до інформації, що надається в процесі побачення. Такі побачення відбуваються під візуальним контролем персоналу установи, але за умов, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування. Тобто персонал може бачити ув'язненого і захисника, але не чути.

Побачення захиснику з ув'язненим або засудженим, який перебуває в закладі охорони здоров'я, надаються з письмового дозволу начальника установи або його заступника. Начальник варті з охорони у медичному закладі на підставі зазначеного письмового

дозволу допускає захисника на побачення з ув'язненим або засудженим з урахуванням розпорядку дня закладу охорони здоров'я та висновку лікаря цього закладу на письмовій заяві захисника.

Безоплатна правова допомога

Безоплатна правова допомога — це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за кошти Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Згідно з Законом України «Про безоплатну правову допомогу» правова допомога буває первинною та вторинною. Ви маєте право на отримання як первинної, так і вторинної правової допомоги.

Безоплатна первинна правова допомога — вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Безоплатна первинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- надання правової інформації;
- надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Безоплатна вторинна правова допомога — вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- захист;
- здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- складання документів процесуального характеру.

Безоплатна первинна правова допомога надається кожній особі, тобто громадянам України, іноземцям, особам без громадянства, зокрема біженцям, які перебувають під юрисдикцією України.

Перелік осіб, які можуть отримувати вторинну правову допомогу є чітко визначеним, проте його було розширено після внесення у жовтні 2014 року відповідних змін до Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Так, безоплатну вторинну правову допомогу також можуть отримати:

- особи, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими, мають право на правові послуги, передбачені пунктами 1 і 3 частини другої статті 13 цього Закону;
- особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, мають право на правові послуги, передбачені пунктами 1 і 3 частини другої статті 13 цього Закону;
- особи, у кримінальних провадженнях стосовно яких захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України для здійснення захисту за призначенням або проведення окремої процесуальної дії, а також особи, засуджені до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або обмеження волі,— на всі види правових послуг, передбачені частиною другою статті 13 цього Закону.

Офіційний сайт Координаційного центру з надання правової допомоги:
<http://legalaid.gov.ua/ua/>

Безоплатна правова допомога, питання та відповіді: <http://legalaid.gov.ua/ua/operativna-info/pytannia-ta-vidpovidi#01>

Місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги:
<http://legalaid.gov.ua/ua/local-centres>

Порядок звернення до суду з питань щодо виконання вироку, які розглядаються судами за місцем відбування покарання

Статтею 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Засуджений має право самостійно або через захисника звертатися до суду за місцем відбування призначеного покарання для вирішення таких питань:

- відстрочка виконання вироку;
- умовно-дострокове звільнення від відбування покарання;
- заміна невідбутої частини покарання більш м'яким;
- звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років;
- звільнення від покарання за хворобою;
- припинення примусового лікування;
- застосування покарання за наявності кількох вироків;
- звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках декриміналізації діяння або пом'якшення покарання, передбачених відповідною статтею;
- оскарження інших рішень, дій чи бездіяльності адміністрації установи виконання покарань;
- застосування до осіб, позбавлених волі, заходу стягнення у вигляді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери);
- зміну обов'язків, покладених на засудженого, звільненого від відбування покарання з випробуванням;
- інші питання щодо різних сумнівів і протиріч, що виникають при виконанні вироку.

Питання, які виникають під час та після виконання вироку, вирішуються судом не лише за особистим клопотанням засудженого.

Суд може розглянути їх також за клопотанням (поданням) прокурора, захисника або законного представника, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів (якщо таке їх право прямо визначено в законі).

Клопотання (подання) засудженого або інших осіб має бути розглянуте протягом 10 днів з дня його надходження до суду суддею одноособово.

Клопотання (подання) про застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі, у вигляді переведення засудженого до приміщення камерного типу (одиначної камери) та про примусове годування засудженого розглядаються протягом 24 годин з моменту надходження відповідного клопотання (подання) до суду суддею одноособово.

У судові засідання повинні бути викликані засуджений, його захисник, законний представник, прокурор. Про час та місце розгляду клопотання (подання) повідомляються орган або установа виконання покарань, що відповідає за виконання покарань; лікарська комісія, що дала висновок стосовно питань припинення примусового лікування; спостережна комісія, служба у справах дітей, якщо розглядається погоджене з ними клопотання; цивільний позивач і цивільний відповідач, якщо питання стосується виконання вироку в частині цивільного позову, інші особи у разі потреби.

За наслідками розгляду клопотання (подання) суд постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Розгляд справ Європейським Судом з прав людини

Європейський суд з прав людини є міжнародним органом, який може розглядати заяви, подані особами, які скаржаться на порушення своїх прав. Ви можете звернутися до Суду лише зі скаргами, предмет яких перебуває у сфері відповідальності певного державного органу. Суд не розглядає заяви, спрямовані проти приватних осіб або недержавних організацій.

Статтею 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенція) передбачено, що Європейський суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції та/або Протоколах до неї.

Згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції Європейський суд приймає заяви до розгляду лише після того, як були використані усі внутрішні засоби юридичного захисту, передбачені законодавством України, і лише протягом шести місяців з дати винесення остаточного рішення у справі. Цей строк відраховується з моменту ознайомлення особи або її адвоката з остаточним судовим рішенням. Після закінчення цього строку заява не може бути прийнята до розгляду Європейським судом.

Починаючи з 01 січня 2014 року (дата набрання чинності новою редакцією правила 47 Регламенту Європейського суду), застосовуються більш жорсткі вимоги для подання скарги до Європейського суду. Будь-яка заява, що надсилається до Суду, повинна подаватись одразу на заповненому належним чином формулярі заяви (з наданням інформації у справі у повному обсязі за усіма пунктами формуляра заяви) у супроводі копій відповідних підтверджувальних документів. Усі неповні скарги (без усієї інформації, що вимагається за формуляром, і копій документів) не будуть розглядатися та відхилятимуться Судом.

Відповідно до правила 36 Регламенту Європейського суду особи, неурядові організації або групи осіб, зазначені у статті 34 Конвенції, яких безпосередньо зачіпає порушення прав чи свобод, гарантованих Конвенцією або/та Протоколами до неї, можуть подати заяви особисто або через представника. Розгляд заяви в Європейському суді — безкоштовний. На етапі подання заяви (до початку стадії комунікації), наявність представника не є обов'язковою, і Ваш представник (за наявності) може не бути адвокатом.

Уся кореспонденція, адресована Європейському суду, має надсилатися за адресою:

The Registrar
European Court of Human Rights
Council of Europe
F-67075 STRASBOURG CEDEX
FRANCE

Варто пам'ятати, що згідно із статтею 1 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Уповноважений здійснює свою діяльність на території України та в межах її юрисдикції. Відповідно до зазначеного Закону Уповноважений не наділений повноваженнями втручатися у розгляд справ Європейським судом, заповнювати та подавати від імені будь-якої особи формуляри заяви до Європейського суду або представляти будь-чий інтереси у вказаному Суді.

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ

Діяльність спостережних комісій та їхні функції

Громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань здійснюють спостережні комісії, які діють на підставі Кримінально-виконавчого кодексу України та Положення про спостережні комісії, що затверджується Кабінетом Міністрів України, а у виховних колоніях — піклувальними радами. У випадках, встановлених цим Кодексом та законами України, громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань можуть здійснювати об'єднання громадян.

Спостережна комісія — це колегіальний орган, що утворюється з представників громадськості та державних службовців у кожному районі міста, районному центрі та області. Члени комісії повинні регулярно відвідувати колонію і стежити за тим, в яких умовах тримають засуджених та ув'язнених, як забезпечують реалізацію їхніх прав, а також сприяти соціальній адаптації після звільнення. У складі комісії представників громадських організацій має бути не менше 50% від загального числа усіх членів.

Комісії функціонують при місцевих держадміністраціях або виконавчих комітетах міських рад (за винятком міст районного значення). Отже, спостережна комісія є в кожному районі міста або області, незалежно від того, чи є в цій адміністративно-територіальній одиниці виправна колонія. Комісія працює винятково на громадських засадах, тому її члени не отримують за це жодних коштів.

Основні завдання спостережної комісії:

- організація та здійснення громадського контролю за дотриманням прав, основних свобод і законних інтересів засуджених осіб та осіб, звільнених від відбування покарання;

- сприяння органам і установам виконання покарань у виправленні і ресоціалізації засуджених осіб та створенні належних умов для їх тримання, залучення до цієї діяльності громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян;
- організація виховної роботи з особами, умовно-достроково звільненими від відбування покарання, та громадського контролю за їхньою поведінкою протягом невідбутої частини покарання;
- надання допомоги у соціальній адаптації особам, звільненим від відбування покарання.

Члени спостережної комісії наділені значними повноваженнями щодо відвідування слідчих ізоляторів та установ виконання покарань, а також можливостями для фіксації порушень передбачених законодавством прав засуджених та ув'язнених.

Під час відвідування установ члени комісії можуть:

- пересуватися територією та оглядати приміщення та об'єкти закладу безперешкодно, без часового обмеження, за максимального сприяння персоналу;
- ознайомлюватися із службовою документацією, звітністю, у тому числі й статистичною, особовими справами засуджених, іншими документами тощо, спілкуватися з будь-якими працівниками установ, ув'язненими та засудженими (у тому числі на умовах анонімності);
- проводити ревізії, здійснювати інспектування, подавати усні або письмові запити, перевіряти додержання законодавства;
- у разі потреби здійснювати фотозйомку, аудіо- та відеозапис та поширювати отриману інформацію;
- оскаржувати протиправні дії (бездіяльність) посадових та службових осіб установ, вимагати негайного припинення таких дій (бездіяльності) та притягнення до відповідальності винних осіб (з наступним вичерпним письмовим повідомленням відповідної особи про вжиті (не вжиті) заходи відповідальності протягом 10 днів з дня отримання відповідної вимоги),

Особа може звертатися до спостережної комісії з усіх питань, коли під час перебування в установі виконання покарань чи слідчому ізоляторі її права і законні інтереси порушуються. Однак єдиною формою реагування на виявлені порушення є внесення на розгляд органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування пропозиції щодо удосконалення діяльності пенітенціарної системи з питань дотримання та захисту прав людини. Тобто рішення спостережної комісії не є обов'язковими до виконання та носять рекомендаційний характер.

Як правило, спостережні комісії не можуть бути універсальним правовим засобом, вони не підміняють та не скасовують діяльність державних органів та інших правозахисних організацій. Не можна розглядати спостережні комісії як альтернативу суду чи прокуратурі, оскільки вони не мають таких правових засобів, якими наділені ці органи.

Натомість спостережна комісія може передати інформацію про порушення вищим органам державної влади, що контролюють діяльність установ виконання покарань, прокуратурі або висвітлити їх у засобах масової інформації — адміністрація установи, зазвичай, намагається усунути виявлені недоліки.

Громадські ради та межі їхньої компетенції

Громадська рада, що утворюється при центральному органі влади, формує та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, а також при його територіальних управліннях. Так, у кожній області при обласному управлінні є своя громадська рада.

Громадська рада є постійним колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів і установ виконання покарань, налагодження ефективної взаємодії зазначених органів та установ із громадськістю, врахування громадської думки під час реалізації державної політики в цій сфері.

Основними завданнями громадської ради є:

- створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами;
- здійснення громадського контролю за діяльністю органів і установ, що належать до сфери управління Мін'юсту;
- сприяння врахуванню органами та установами виконання покарань громадської думки під час реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Громадська рада складається з представників громадських організацій, які виявили таку ініціативу об'єднатися, і лише секретар ради є представником центрального органу чи територіального управління. Натомість склад громадської ради затверджується керівником центрального органу або його управління. Громадська рада працює безоплатно, у вільний час та за ініціативи своїх членів.

Члени громадських рад наділяються такими ж повноваженнями, як і члени спостережних комісій, а їх рішення також носять рекомендаційний характер. Однак наближеність до керівництва відповідного територіального управління дозволяє членам громадської ради доволі швидко доносити інформацію про порушення до керівництва. У результаті, за інформацією громадської ради ситуація може змінитися доволі швидко, тому до цієї інституції доцільно звертатися у разі систематичного порушення прав засуджених чи ув'язнених.

Піклувальні ради та їхня компетенція

Частина перша ст. 149 КВК України передбачає, що участь громадськості у діяльності виховних колоній, виправленні і ресоціалізації засуджених неповнолітніх може здійснюватися через піклувальні ради, які створюються при виховних колоніях з представників органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій. Вони діють на підставі Положення про піклувальні ради при спеціальних виховних установах, затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України № 429 від 1 квітня 2004 р. До складу піклувальних рад входять представники громадських організацій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадяни.

До основних завдань піклувальних рад належать:

- надання допомоги виховним колоніям з питань соціального захисту засуджених неповнолітніх осіб;
- сприяння громадським організаціям, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам і організаціям незалежно від форми власності у вирішенні питань, пов'язаних з поліпшенням становища засуджених неповнолітніх, дотриманням їхніх прав і законних інтересів;
- здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення навчально-виховного процесу у виховних колоніях, зміцнення їхньої матеріально-технічної бази, вирішення питань трудового і побутового влаштування неповнолітніх осіб, звільнених від відбування покарання.

Крім того, ч. 2 ст. 149 КВК України передбачає, що з метою підвищення ефективності виховного впливу на засуджених і надання допомоги адміністрації виховної колонії при відділеннях соціально-психологічної служби можуть створюватися батьківські комітети, діяльність котрих визначається положенням, яке затверджує начальник виховної колонії.

Правозахисні організації та інші громадські інституції як механізм захисту прав людини

Неурядові правозахисні організації—це особливий вид недержавних неприбуткових організацій, діяльність яких спрямована

на утвердження й захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами і посадовими особами.

Основні напрямки діяльності правозахисних організацій:

- захист прав людини в конкретних випадках;
- громадські розслідування фактів порушень прав людини органами державної влади;
- поширення інформації про права людини, правове виховання;
- аналіз стану дотримання прав людини.

Так, неурядові правозахисні організації надають допомогу, яку не в змозі надати органи державної влади, а також здійснюють громадський контроль та вплив на реалізацію державної політики в сфері захисту прав людини. Зазвичай громадська організація репрезентує ті або інші інтереси певного прошарку населення, тоді як правозахисна організація захищає індивідуальні права, які належать всім людям, тобто те уявлення про справедливість та цінності, що склалося у цьому суспільстві.

Отже, місія правозахисних організацій полягає в захисті прав людини від держави і одночасно сприянні забезпечення і захисту прав людини державою. І правозахисні організації, і громадські інституції можуть виявляти порушення прав громадянина або умови, що сприяють таким порушенням, а також передати інформацію до органів відповідних контролювальних органів держави. Вони також мають механізми ініціації певних змін до чинних законодавчих і відомих нормативних актів.

У громадських і правозахисних організацій можна отримати й конкретну правову допомогу — вони можуть надати допомогу юриста або взагалі адвоката, що буде здійснювати представництво Ваших інтересів в судах та інших органах.

Варто пам'ятати, що обсяг та вид конкретної допомоги залежить від типу організації, її інтересів, а також наявних ресурсів (як людських — певних спеціалістів, так і грошових — на оплату праці таких спеціалістів). У будь-якому разі доцільно зробити звернення до декількох організацій та обрати найкращий для Вашого захисту варіант допомоги. Тим більше, що закон надає Вам право на отримання правової допомоги не тільки від адвокатів, а й від фахівців у галузі

права, забезпечуючи можливість конфіденційності розмов та необмежене число зустрічей з ними.

Засоби масової інформації як засіб фіксації порушених прав

Громадські медіа, часто пов'язані з «громадськими комунікаціями» та можуть приймати різні форми, можуть стосуватись різних груп людей та бути пов'язані з великою кількістю різних напрямків. Водночас громадські медіа — засіб для створення дискусії та залучення звичайних громадян, що об'єднані певними цілями. Головна риса громадських медіа полягає у тому, що вони не залежать від комерційних тенденцій та популярних тем для обговорення. Це дозволяє створювати різні моделі громадських медіа, які можуть пропонувати відкриту редакційну політику, або більш сфокусовану на залученні громадян.

Звісно, за певних обставин у порядку, передбаченому законодавством, представники засобів масової інформації можуть відвідувати установи виконання покарань і фіксувати стан справ залежно від редакційного завдання.

Якщо особа вважає, що увага з боку преси допоможе забезпечити дотримання її прав або усунути їх порушення — вона може самостійно або через рідних чи громадські організації звернутися до ЗМІ і запросити їх відвідати певну установу. Однак варто пам'ятати, що *ЗМІ не зобов'язані цього робити*, їх візит залежить винятково від власного розсуду журналістів та їх інтересу до запропонованої теми або події.

Представники ЗМІ можуть відвідувати установу спільно з членами спостережних комісій, громадських рад, народними депутатами та іншими особами, які мають право безперешкодного доступу до виправних колоній, і в цьому разі вони можуть все знімати та фіксувати. У такому випадку обмежується лише кількість журналістів — до 3-х осіб. Якщо представники ЗМІ самостійно вирішили приїхати за зверненням особи — їм потрібно отримати дозвіл начальника установи виконання покарань або слідчого ізолятора як на візит, так

і на проведення зйомок. Крім цього, на проведення інтерв'ю необхідний також письмовий дозвіл засудженого чи ув'язненого (щодо ув'язненого — спочатку дозвіл органу, в провадженні якого перебуває справа, а потім дозвіл особи), а у випадку зустрічі з неповнолітнім — його законних представників.

Відвідування установ виконання покарань

Без спеціального дозволу (акредитації) в будь-який час безперешкодно відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю та проведення перевірок (за бажанням — у супроводі до трьох медичних працівників для медичного огляду засуджених та до двох представників засобів масової інформації) мають право:

- Президент України або спеціально уповноважені ним представники (не більше п'яти осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі);
- Прем'єр-міністр України або спеціально уповноважені ним представники (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі);
- Уповноважений Верховної Ради України з прав людини або спеціально уповноважені ним представники;
- голова, заступники голови та члени Комісії при Президентові України у питаннях помилування;
- Міністр юстиції України або спеціально уповноважені ним представники (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі);
- Міністр внутрішніх справ України, Голова Національної поліції або спеціально уповноважені ними представники (не більше двох осіб у кожній області, Автономній Республіці Крим, містах Києві та Севастополі);
- члени Європейського комітету з питань запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню;

- Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим, голови місцевих державних адміністрацій, на території яких вони розташовані, або спеціально уповноважені ними представники (не більше п'яти осіб на відповідну територію);
- народні депутати України, їхні помічники-консультанти, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим та депутати місцевих рад;
- Генеральний прокурор України, а також уповноважені ним прокурори і прокурори, які здійснюють на відповідній території нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян;
- голова, заступник голови та члени спостережної комісії, які здійснюють організацію громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених під час виконання кримінальних покарань;
- сільський, селищний, міський голова або спеціально уповноважені ними представники (не більше п'яти осіб) — на території відповідної місцевої ради;
- члени громадських рад при центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, та його територіальних підрозділах — на відповідній території.

Представники громадських організацій, експерти, учені та фахівці, залучені Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини на договірних засадах до виконання функцій національного превентивного механізму, відвідують установи виконання покарань на підставі окремого письмового доручення Уповноваженого.

Зазначені особи, зокрема представники засобів масової інформації, під час відвідування установ виконання покарань мають право безперешкодно, без часового обмеження, із забезпеченням максимального сприяння адміністрації установи:

- пересуватися територією;

- здійснювати аудіо- та відеозапис та поширювати отриману інформацію;
- ознайомлюватися зі звітністю, зокрема статистичною;
- проводити ревізії та інспектування установи, подавати усні або письмові запити;
- перевіряти додержання законодавства, оскаржувати проти-правні дії (бездіяльність) посадових та службових осіб установ, вимагати негайного припинення таких дій (бездіяльності) та притягнення до відповідальності винних осіб;
- ознайомлюватися з особовими справами засуджених, іншими документами тощо, спілкуватися з персоналом установи та засудженими (зокрема на умовах конфіденційності).

В одній установі не може одночасно перебувати більше 10 осіб, включно з медичними працівниками (які здійснюють супровід) та представників засобів масової інформації. У разі перевищення зазначеної кількості перевага надається особам, які першими потрапили на територію установи.

Інші особи, а також близькі родичі засуджених можуть відвідувати установи виконання покарань за спеціальним дозволом адміністрації цих установ або органів управління зазначеними установами.

Допуск на територію та об'єкти пенітенціарних закладів

Пропускний режим установлюється адміністрацією слідчого ізолятора (установи виконання покарань) і здійснюється відповідно до порядку, визначеного чинним законодавством. Зокрема, відвідувачам виписується перепустка відповідного зразка з одночасним пред'явленням паспорта або іншого документа, що посвідчує особу. Крім цього, відповідно до законодавства особи, які заходять на територію установи або виходять з неї, та їхні речі підлягають огляду. Під час проведення оглядів можуть використовуватися технічні засоби виявлення.

На територію пенітенціарних закладів забороняється проносити із собою предмети, заборонені для зберігання та використання ув'язненими та засудженими. Пакети, сумки, речі та предмети вони здають на зберігання в спеціально обладнані приміщення.

Якщо особа, всупереч встановленому порядку, намагається занести предмети, заборонені для зберігання та користування ув'язненими та засудженими, начальник установи або його заступник, а в разі їх відсутності — черговий помічник приймає рішення про проведення *особистого огляду* такої особи.

Такий огляд проводиться в окремому приміщенні і тільки особами однієї статі з особою, яка підлягає огляду. Забороняється проводити в одному приміщенні огляд декількох осіб одночасно, а посадові особи зобов'язані бути ввічливими і не допускати дій, що порушують права людини та принижують її гідність. Оглядові повинна передувати пропозиція пред'явити заборонені речі, предмети і речовини.

Особам, які відмовилися від проведення огляду, прохід до установи забороняється.

Особливості відвідування слідчого ізолятора

Особливості відвідування слідчого ізолятора представниками правоохоронних органів, громадських та релігійних організацій, а також іншими особами визначаються відповідно до вимог чинного законодавства, зокрема:

- працівникам правоохоронних органів та захисникам дозволяється проносити матеріали та документи, що стосуються провадження за кримінальними справами, з їх обов'язковим оглядом на контрольно-пропускному пункті слідчого ізолятора на наявність заборонених предметів;
- особи, які мають право проводити богослужіння та відправляти релігійні обряди, можуть проносити із собою на територію слідчого ізолятора речі та предмети, які використовуються під час їх

проведення, а також релігійну літературу. Зазначені речі і предмети підлягають візуальному огляду;

- педагогічним працівникам дозволяється проносити із собою підручники, навчальні посібники, необхідні для проведення занять.

ПРАВОВИЙ СТАТУС УВ'ЯЗНЕНИХ ТА ЗАСУДЖЕНИХ

Правовий статус засуджених

Розділ 2 Конституції України містить права, свободи та обов'язки людини і громадянина, зокрема, 44 конституційних права та 4 обов'язки людини.

Особливу увагу засудженим варто звернути на такі положення Конституції:

- ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню (стаття 28);
- ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом (стаття 29).

Правовий статус засуджених — закріплене нормами різних галузей права і виражене через сукупність прав, законних інтересів і обов'язків становище осіб під час відбування кримінального покарання того чи іншого виду.

- Особи, які відбувають покарання, як громадяни України володіють правами і свободами, які згідно із ст. 3 Конституції визнаються найвищою соціальною цінністю.
- *Правовий статус засуджених є різновидом спеціального правового статусу*, який поділяється на правові статуси осіб, які відбувають різні види покарань (позбавлення волі на певний строк, обмеження волі, довічне позбавлення волі, арешт тощо) та базується на загальному правовому статусі громадян України.
- *У кримінально-виконавчому законодавстві визначено правовий статус засуджених:*
 - держава поважає і охороняє права, свободи і законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення

- і ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їх особисту безпеку;
- засуджені користуються всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені кримінально-виконавчим законодавством України і встановлені вироком суду;
- обмеження загальних прав засуджених представляє деталізацію прав, свобод і обов'язків громадян в умовах відбування покарання.

У чому полягають обмеження прав засуджених?

Стаття 21 Конституції України наголошує, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Немає різниці між людиною засудженою чи незасудженою. Про це йдеться у статті 63, яка наголошує, що засуджений користується *всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду*.

Аналогічна норма закріплена у статті 7 Кримінально-виконавчого кодексу України, саме тому обмеження прав в'язнів конкретизуються нормами кримінально-виконавчого законодавства. Так, **під час відбування покарання у вигляді позбавлення волі:**

- *обмежена дія статті 31, яка гарантує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції*. Під час відбування покарання засуджений зможе телефонувати тільки під контролем адміністрації. Він не зможе телефонувати іншим засудженим, які теж відбувають покарання в колоніях, але зможе писати їм листи, з дозволу адміністрації установи. Листи до засуджених, які знаходяться в інших колоніях, будуть переглядатися адміністрацією;
- *обмежена дія статті 33, яка гарантує свободу пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України*. Під час відбування покарання засуджений не має права залишати межі колонії без законних підстав;

- *обмежена дія статті 34, яка гарантує право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.* Під час відбування покарання засуджений може зберігати лише підручники і навчальне приладдя, літературу та періодичні видання, зокрема релігійного змісту (до 10 примірників), письмовий папір, зошити, олівці, авторучки, чорнило, стержні, конверти, марки, листівки;
- *обмежена дія статті 36, яка гарантує право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації.* Під час відбування покарання засуджений може брати участь у роботі самодіяльних організацій та гуртків, що створені в колонії. Водночас засуджені, які входять до складу самодіяльних організацій, не користуються додатковими пільгами і не звільняються від основної роботи;
- *обмежена дія статті 38, яка гарантує право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування.* Під час перебування в установі виконання покарань засуджений не має права голосу на місцевих виборах, але може обирати Президента та депутатів Верховної Ради України;
- *обмежена дія статті 39, яка гарантує право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації.* Під час відбування покарання засуджений не має права самовільно залишати призначену для перебування ізольовану територію, приміщення або визначене місце роботи, а також перебувати без дозволу адміністрації установи в гуртожитках та відділеннях, де він не проживає, або на виробничих об'єктах, де він не працює;
- *обмежена дія статті 41, яка гарантує право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.* Під час відбування покарання засудженому заборонено придбавати, виготовляти, зберігати і використовувати гроші, цінності, предмети, речі, речовини і вироби, заборонені до використання в установі, а також заборонено продавати, дарувати предмети, вироби і речі якими він користується.

- обмежена дія статті 44 яка гарантує тим, хто працює, право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Засуджений не має права припиняти роботу з метою вирішення трудових та інших конфліктів.

Ув'язнені і засуджені, які тримаються у слідчому ізоляторі, користуються всіма правами людини та громадянина, передбаченими Конституцією України, за винятком обмежень, визначених законодавством України і встановлених ухвалою слідчого судді (суду) або вироком суду. Ув'язнені тримаються у слідчому ізоляторі в порядку, передбаченому Законом України «Про попереднє ув'язнення» та Правилами внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів.

Не допускається надання будь-яких пільг чи переваг ув'язненим і засудженим, які тримаються у СІЗО, залежно від їх расової, національної приналежності, ставлення до релігії, майнового стану, політичних поглядів та колишніх заслуг.

ПРОЦЕДУРА ПОМІЩЕННЯ ОСОБИ, ВЗЯТОЇ ПІД ВАРТУ, ДО СЛІДЧОГО ІЗОЛЯТОРА

Підстави прийому до слідчого ізолятора

Відповідно до статті 3 Закону України «Про попереднє ув'язнення» *підставою для попереднього ув'язнення є вмотивоване рішення суду про обрання як запобіжного заходу тримання під вартою або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту, винесене відповідно до Кримінального і Кримінального процесуального кодексів України та/або рішення компетентного органу іноземної держави у випадках, передбачених законом.*

Особи, які прямують транзитом, приймаються в СІЗО і направляються до місця призначення на підставі довідок-витягів з особових справ і попутних списків у порядку, визначеному законодавством.

Ув'язнені, щодо яких при прибутті до СІЗО з ізолятора тимчасового тримання органу Національної поліції України строк тримання під вартою закінчився і відповідно до Кримінального процесуального кодексу України не продовжений, у СІЗО не приймаються;

Процедура прийому взятих під варту осіб до слідчого ізолятора

Приймання від конвою ув'язнених і засуджених здійснюється черговим помічником або заступником чергового помічника начальника СІЗО у такому порядку:

- обов'язково *перевіряється наявність документів, що є підставою для тримання в СІЗО ув'язнених і засуджених.* Після цього

- їх опитують, а відповіді на поставлені питання звіряються з даними, що зазначені в їх особових справах, та візуально порівнюються з документами (копіями), які посвідчують їх особу;
- на період оформлення облікових документів ув'язнені і засуджені *розміщуються у приміщеннях збірного відділення строком не більше двох годин* з додержанням вимог ізоляції. Ці приміщення повинні бути обладнані місцями для сидіння, забезпечені достатнім освітленням, санвузлами, вентиляцією та умовами, що відповідають санітарно-гігієнічним правилам. *Час поміщення осіб до приміщень збірного відділення і час їх переведення до камер фіксується в Книзі чергувань по корпусному відділенню;*
 - ув'язнені і засуджені, які прибули до СІЗО (у тому числі ті, які прямують транзитом), проходять *первинний медичний огляд лікарем або фельдшером у медичному кабінеті збірного відділення, гігієнічне миття та дезобробку особистого одягу* з метою виявлення осіб, які становлять епідемічну загрозу для оточення або потребують невідкладної медичної допомоги відповідно до законодавства. Потім такі особи *одержують постільну білизну*, а за потреби — одяг і взуття встановленого законодавством зразка. В обов'язковому порядку переодягаються ув'язнені і засуджені, які надійшли у форменому одязі;
 - *протягом доби з дня прибуття до СІЗО ув'язнені підлягають обшуку, дактилоскопуванню і фотографуванню, а їх речі оглядаються.* Речі, вироби та речовини, зберігання яких заборонено, вилучаються відповідно до вимог статті 7 Закону України «Про попереднє ув'язнення». Ув'язненим і засудженим залишаються предмети, речі і продукти харчування, які не забороняється їм передавати, користуватися ними та зберігати при собі. Речі, що залишаються ув'язненому або засудженому, записуються в камерну картку за відповідною формою. Результати особистого обшуку ув'язнених і засуджених, які прибули до СІЗО, оформлюються протоколом особистого обшуку ув'язненого (засудженого), у якому зазначаються всі вилучені речі та який підписується посадовими особами СІЗО, які проводили обшук, і ув'язненим (засудженим), якого обшукували. Відмова ув'язненого чи засудженого підписати протокол та його претензії, заявлені під час обшуку, зазначаються в протоколі.

Що забороняється передавати ув'язненим і засудженим

Перелік продуктів харчування, предметів першої необхідності, інших речей та предметів, які забороняється передавати ув'язненим і засудженим, а також користуватися ними та зберігати при собі, визначено *підпунктом 4.5 пункту 4 глави 4 розділу I Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів*:

- продукти харчування у скляній або металевій тарі, з простроченим терміном реалізації, консервовані продукти із м'яса, риби, овочів, фруктів, виготовлені в домашніх умовах, готові страви, продукти, що потребують додаткового приготування шляхом термічної обробки, продукти, які швидко псуються і потребують зберігання у спеціальних умовах, а також дріжджі, спиртні, слабоалкогольні напої і пиво, одеколон та інші вироби на спиртовій основі, а також напої енергетичної дії (перелік продуктів харчування може бути обмежений за приписом санітарно-епідеміологічної служби);
- предмети, вироби та речовини, вилучені з цивільного обігу;
- будь-яка зброя, набої, вибухові речовини, а також спеціальні засоби та засоби активної оборони;
- гроші, цінні речі та цінні папери;
- оптичні прилади (крім окулярів);
- будь-які вироби з дорогоцінних металів;
- наручні та кишенькові годинники;
- наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, предмети медичного призначення (шприци, голки, джгути тощо);
- будь-яка теле-, радіо-, аудіо- та відеоапаратура, аудіо-, відеокасети, CD та DVD диски (крім телевізора — один на камеру);
- радіоелектронні засоби, призначені для передавання чи приймання радіосигналів (радіостанції, комунікатори, мобільні телефони та зарядні пристрої до них, SIM-картки, скетч-картки поповнення рахунку мобільного зв'язку, пейджери, роутери тощо), друкарські машинки, розмножувальні прилади та гарнітура до них;

- комп'ютерна техніка (крім комп'ютерної техніки, що встановлена у класах та використовується у навчальному процесі), ігрові консолі та приставки, портативні відеоігри, батарейки та зарядні пристрої до них;
- подовжувачі, гірлянди, проводи, дроти, мотузки тощо;
- будь-які меблі та предмети побуту, крім установлених у камері, а також різноманітні статуетки, сувеніри, квіти, рослини, вази, вазони та горщики тощо;
- будь-яка побутова, електрична та електромеханічна техніка (електричні плитки, кип'ятильники, пароварки тощо), крім електрочайника промислового виробництва;
- електричні спіралі, татуювальні пристрої тощо;
- вироби та посуд з фарфору, скла, кераміки, металу та неіржавної сталі, зокрема каструлі, сковорідки, казанки, ложки, виделки, кружки, тарілки тощо;
- література, яка містить інформацію порнографічного характеру;
- бритви (крім електричних, механічних та безпечних з касетною голівкою) та інші гострі різальні і колючі предмети;
- будь-які колючі різальні предмети, ножі, сокири, молотки, ножівкові полотна та будь-які інші будівельні інструменти та матеріали;
- гральні карти заводського та кустарного виготовлення;
- фотоапарати, фотоматеріали, хімікати;
- лакофарбові речовини, розчинники тощо;
- будь-які документи (крім документів та записів, що стосуються кримінального провадження, а також бланків поштових відділень та квитанцій на здані на зберігання речі);
- топографічні карти, компаси;
- формений одяг, обладнання до нього, а також поясні ремені, підтяжки та краватки;
- кольорові ручки та олівці, фарби, копіювальний папір (крім простих олівців та ручок чорного, синього або фіолетового кольорів);
- музичні інструменти;
- будь-яке спортивне знаряддя, зокрема для заняття бойовими мистецтвами, а також які виготовлені власноруч (боксерські рукавички та груші, рукавички для заняття рукопашним боєм, маківари, гірі, гантелі, штанги тощо).

Особисті речі, що надійшли на склад, мають бути ретельно складені у сумки або валізи з ярликами із зазначенням прізвища, ім'я та по батькові їх власника. Для контролю за їх зберіганням заповнюється відповідна картка обліку, де вказується дата, коли проводився прийому або видачі речей із зазначенням номера квитанції, прізвища, ім'я та по батькові (повністю) та року народження власника. Крім цього, у картці ставиться підпис матеріально-відповідальної особи, яка прийняла речі на зберігання, а також власника.

При заповненні квитанції вказується перелік усіх речей, що приймаються, із зазначенням кольору та відмінних ознак. *Квитанція обліку особистих речей* заповнюються у трьох екземплярах:

- *перший* — видається на руки ув'язненому (засудженому);
- *другий* — дублікат квитанції зберігається разом з речами;
- *третій* — долучається до особової справи, корінець квитанції залишається в підшивці квитанцій, яка після закінчення здається в архів.

У разі видачі речей, взуття та інших предметів зі складу на руки ув'язненому (засудженому) в квитанції та дублікаті квитанції матеріально-відповідальна особа викреслює ті речі, які були видані ув'язненому (засуджених), ставить дату напроти кожного викресленого рядка та пропонує ув'язненому (засуджених) розписатися в отриманні.

У випадку, якщо ув'язнений (засуджених) забирає всі речі, що знаходяться на зберіганні, в квитанції, дублікаті квитанції та заяві, ув'язнений (засуджений) власноруч робить запис: «Всі речі отримав, претензій не маю», після чого ставить дату та підпис. Потім квитанція та дублікат квитанції здаються у відділ (відділення, групу) з контролю за виконанням судових рішень та додаються до особової справи.

У разі виявлення заборонених предметів на підставі відповідного рапорту або акту, розглянутого керівництвом СІЗО матеріально-відповідальна особа приймає на склад вилучені речі та заповнює квитанцію обліку особистих речей ув'язнених (засуджених), де на всіх трьох екземплярах ставиться підпис особи, якій належить даний предмет.

З ув'язненими, які вперше прибули до СІЗО, адміністрація СІЗО *протягом трьох днів* з моменту їх прибуття організовує вивчення даних про їхню особистість, проводить психологічну діагностику особистості, виявляє осіб, які схильні до нападу на персонал СІЗО, втечі, самогубства або членушкодження, вживання спиртних напоїв та наркотичних засобів, інших протиправних дій.

У цей період адміністрація СІЗО зобов'язана:

- повідомити ув'язненим про підстави та мотиви взяття під варту, роз'яснити право на оскарження в суді підстав та мотивів взяття під варту;
- ознайомити під підпис ув'язнених і засуджених з Правилами поведінки осіб, узятих під варту, та засуджених у слідчих ізоляторах (розписка долучається до особової справи). *Текст Правил поведінки, виготовлений друкарським способом, вивіщується в усіх камерах, виробничих майстернях та інших приміщеннях, де перебувають ув'язнені і засуджені.*

Для організації роботи з ув'язненими, які вперше прибули до СІЗО, наказом начальника СІЗО створюється робоча група, до складу якої обов'язково входять психолог та медичний працівник.

Усі ув'язнені та засуджені, які прибули до СІЗО, підлягають обов'язковому тілесному огляду на наявність тілесних ушкоджень відповідно до Порядку взаємодії закладів охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України із закладами охорони здоров'я з питань надання медичної допомоги особам, узятим під варту, затвердженого наказом Міністерства юстиції України та Міністерства охорони здоров'я України від 10 лютого 2012 року № 239/5/104.

Збірне відділення слідчого ізолятора

Збірне відділення — це система спеціально обладнаних приміщень СІЗО (кабінет заступника ЧПНСІ, приміщення для проведення обшуку та проведення первинного медичного огляду, санпропускник,

фотодактилоскопічна лабораторія, карантинні камери, підсобні приміщення тощо), призначених для проведення адміністрацією установи комплексу заходів з прийому та відправки ув'язнених (засуджених).

Камери збірного відділення розміщуються в окремому будинку, що з'єднується переходом з режимним корпусом, або на першому (цокольному) поверсі режимного корпусу. У збірному відділенні та при слідчих кабінетах передбачаються належним чином обладнані одиночні кабінети-бокси. *Термін перебування у таких приміщеннях не має перевищувати 2 годин.* Приміщення санпропускника для збільшення пропускної спроможності може розділятися на декілька потоків (ізольованих коридорів чи проходів).

Як правило, у різних слідчих ізоляторах чисельний склад персоналу збірного відділення відмінний і залежить від обсягу щодобового руху ув'язнених та засуджених. Їхня діяльність проводиться під безпосереднім керівництвом начальника збірного відділення (ним може бути ЧПНСІ або його заступник), до якого у разі потреби можна звернутися для отримання необхідних роз'яснень.

До функцій групи персоналу збірного відділення також входить:

- проведення обшуку та огляду речей прибулих або вибуваючих ув'язнених (засуджених);
- видача квитанції встановленого зразка на добровільно здані або вилучені в ув'язнених (засуджених) речі, гроші, цінності, а також здача їх для зберігання на склад або в бухгалтерію;
- вивід з камер збірного відділення ув'язнених (засуджених) на медичний огляд, проведення їх санітарну обробку, а також інших заходів, пов'язаних з прибуттям та відправкою за межі СІЗО.

Особистий обшук та огляд речей в'язнів

Проведення обшуків ґрунтується на суворому дотриманні законності, поєднанні високої вимогливості з гуманним ставленням до ув'язнених (засуджених). Працівникам категорично забороняється допускати грубе поводження або приниження гідності ув'язнених (засуджених),

не допускати необґрунтованого пошкодження речей та предметів, що знаходяться в їх особистому користуванні. Обшук ув'язнених (засуджених) проводиться особою однієї статі з обшукуваним, медичні пов'язки та протези оглядаються за участю медичного працівника.

Повному обшуку підлягають ув'язнені (засуджені) під час прийому до слідчого ізолятора, перед відправкою за його межі, при поміщенні до карцеру, а також за наявності підстав вважати, що ці особи мають предмети або речовини, заборонені до зберігання і використання.

Повний обшук проводиться у такому порядку:

- особі, яка обшукується, пропонується здати предмети, заборонені для зберігання, потім зняти верхній одяг, взуття та білизну;
- проводиться повний тілесний огляд. Пластирні наклейки, гіпсові та інші пов'язки перевіряються спільно з медичним працівником;
- оглядається білизна, верхній одяг та взуття. При виявленні предметів, що зашиті в одязі, тканина розпорюється. Кишені, рукави одягу, штани, білизна, шкарпетки, панчохи вивертаються. Взуття піддається огляду, супінатори, а також металеві набійки із взуття вилучаються.

Результати проведення повного обшуку особи, яка прибула, оформляються протоколом, в якому перераховуються всі вилучені речі. Протокол підписується особами, які проводили обшук, і особою, яку обшукували. *Відмова останньої підписати протокол та всі претензії, заявлені під час обшуку, обумовлюються в протоколі.* Про проведений обшук робиться відмітка в камерній картці із зазначенням дати і прізвища особи, яка проводила обшук.

Неповному обшуку підлягають ув'язнені (засуджені) під час виведення їх з камер та повернення до них.

Порядок проведення неповного обшуку:

- особа, яка підлягає обшуку, опитується з приводу наявності у неї заборонених для зберігання предметів;
- пропонується розстібнути одяг та підняти руки догори. Одяг ретельно прощупується, перевіряються кишені, оглядається головний убір та взуття. У разі підозрілого поведіння ув'язненого (засудженого) проводиться більш ретельний обшук, а за потреби— повний обшук.

Під час проведення особистого обшуку або огляду речей ув'язнених і засуджених можуть застосовуватися технічні засоби виявлення заборонених предметів, речовин і продуктів харчування. Рентгенівську апаратуру дозволяється застосовувати тільки для обшуку одягу або огляду речей ув'язнених і засуджених. З дозволу начальника СІЗО та за рекомендацією медичного працівника проводиться рентгеноскопія тіла ув'язненого чи засудженого.

Вилучення заборонених предметів

У разі виявлення та вилучення під час проведення обшуку (огляду) безгосподарних речей, грошей, цінностей, засобів зв'язку, зарядних пристроїв до них, джерел зберігання інформації, комп'ютерної техніки доповідається рапортом начальнику установи і складається акт, відбирається пояснення у особи, якій вони належать.

За фактом вилучення заборонених предметів протягом 10 діб має бути проведена перевірка з метою виявлення власника та шляхів їх надходження. Результати перевірки оформлюються висновком, який затверджується начальником СІЗО.

Якщо власник заборонених предметів і речей не виявлений, гроші та цінності здаються в бухгалтерію, інші речі та техніка — на склад. Один екземпляр акту підшивається в справу актів на складі. Вилучене безгосподарне майно зберігається в СІЗО протягом шести місяців з дня вилучення.

Фотографування та дактилоскопування

Однією з обов'язкових процедур, що здійснюються при прибутті ув'язнених (засуджених) у СІЗО та під час їх тримання у камерах збірного відділення, є фотографування та дактилоскопування, а також оформлення облікових документів на осіб, що вперше поступили

в СІЗО. Зазначені заходи здійснюються у спеціально обладнаній кімнаті (службовому кабінеті) молодшим інспектор-фотодактилоскоп.

Ув'язнені та засуджені, які прямують транзитом

Особи, які прямують транзитом, тримаються у СІЗО у строк, що визначений між черговими етапами до місця призначення. У разі відсутності планового конвою, його затримки та інших об'єктивних причин перебування таких осіб у СІЗО не повинно перевищувати встановлені Кримінальним процесуальним кодексом України строки тримання під вартою. Особи, які прямують транзитом, забезпечуються адміністрацією установи одягом і взуттям за сезоном, а також за встановленими нормами триразовим гарячим харчуванням.

Після прийняття до СІЗО транзитні особи проходять медичний огляд, гігієнічне миття та за потреби дезобробку особистого одягу, про що зазначається на відкритій довідці в особовій справі. До робіт з благоустрою СІЗО такі особи не залучаються.

Прийняті до СІЗО особи, які прямують транзитом, розміщуються у камерах на окремому посту з урахуванням вимог роздільного тримання, передбачених статтею 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення». На дверях камер робляться написи: «ТРАНЗИТ», кожній транзитній особі надається *індивідуальне спальне місце і постільні речі: матрац, подушка, ковдра та постільна білизна.*

ПОРЯДОК ТРИМАННЯ (РЕЖИМ) У СЛІДЧОМУ ІЗОЛЯТОРІ

Режим у слідчому ізоляторі, роздільне та ізольоване тримання

Режим у місцях попереднього ув'язнення, тобто порядок і умови тримання осіб, взятих під варту, та нагляду за ними з метою забезпечення попереднього ув'язнення, встановлюється Законом України «Про попереднє ув'язнення» та іншими нормативно-правовими актами.

Установами для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою або до яких застосовано тимчасовий чи екстрадиційний арешт, є слідчі ізолятори. Відповідно, на адміністрацію цих закладів покладається забезпечення порядку тримання осіб (режиму) у місцях попереднього ув'язнення.

Режим у слідчих ізоляторах забезпечує:

- ізоляцію ув'язнених і засуджених;
- контроль за їх поведінкою;
- реалізацію встановлених законом прав та виконання обов'язків;
- безпеку ув'язнених, засуджених та персоналу;
- роздільне тримання різних категорій осіб, взятих під варту, і засуджених.

Основними вимогами режиму в слідчих ізоляторах є ізоляція осіб, взятих під варту, постійний нагляд за ними і роздільне тримання їх у порядку, передбаченому статтею 8 цього Закону України «Про попереднє ув'язнення».

Нагляд та відеоспостереження

Нагляд у слідчому ізоляторі—це система заходів, спрямованих на постійний контроль за поведінкою ув'язнених (засуджених), дотримання ними режиму з метою забезпечення: правопорядку і законності, правил поведінки ув'язнених (засуджених), їх ізоляції, а також безпеки персоналу установи та інших осіб, які перебувають на її території.

Основними функціями нагляду та безпеки є забезпечення безпеки персоналу СІЗО, ув'язнених (засуджених), цілодобовий контроль за їх поведінкою, виконання внутрішнього розпорядку дня, використання з цією метою технічних засобів, проведення перевірок наявності та інших заходів реагування на зміни ситуації в установі.

Для забезпечення належного контролю за поведінкою ув'язнених і засуджених на території установи, у коридорах, прогулянкових дворах, приміщеннях, окремих камерах (призначених для нетривалого тимчасового тримання осіб) установлюються відеокамери. При цьому, адміністрація зобов'язана письмово ознайомити ув'язнених і засуджених про застосування технічних засобів нагляду і контролю.

Внутрішній розпорядок дня

У кожному слідчому ізоляторі організовується розпорядок дня, який розробляється відповідно до *типового розпорядку дня ув'язнених і засуджених, які тримаються у СІЗО*, за формою згідно з додатком 6 до цих Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів, затверджується наказом начальника установи, доводиться до відома ув'язнених і засуджених, а також персоналу закладу. Він затверджується наказом начальника слідчого ізолятора та доводиться до відома осіб, узятих під варту, і засуджених, а також персоналу.

Розпорядок дня включає в себе час підйому, туалету, прибирання, уживання їжі, праці, проведення слідчих дій, культурних,

просвітницьких та спортивно-оздоровчих заходів, релігійних обрядів тощо. При цьому передбачаються безперервний восьмигодинний сон осіб, узятих під варту, і засуджених у нічний час доби, надання їм особистого часу.

Як правило, ув'язнені можуть викликатися для допиту в слідчому ізоляторі в межах з 9.00 до 20.00 години в робочі дні. У виняткових випадках слідчі можуть проводити допити у вихідні та святкові дні з 9.00 до 15.00 години.

Розпорядок дня, виготовлений друкарським способом, вивішується в усіх камерах, виробничих майстернях та інших приміщеннях, де перебувають ув'язнені і засуджені.

Основні права та обов'язки ув'язнених

Права та обов'язки осіб, взятих під варту, які тримаються у слідчих ізоляторах визначаються ст. 9 та ст. 10 Закону України «Про попереднє ув'язнення». Зокрема, *вони мають право*:

- на захист своїх прав та інтересів особисто або за допомогою захисника з моменту затримання або взяття під варту, а також на повідомлення під час взяття під варту підстав та мотивів взяття під варту ...;
- знайомитися з правилами тримання під вартою;
- на щоденну прогулянку тривалістю одна година. Вагітним жінкам і жінкам, які мають при собі дітей, неповнолітнім, а також хворим з дозволу лікаря та за їх згодою тривалість щоденної прогулянки встановлюється до двох годин;
- одержувати передачі або посилки та грошові перекази і передачі;
- купувати протягом місяця за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої необхідності на суму до одного мінімального розміру заробітної плати та без обмежень письмове приладдя, газети, книги через торговельну мережу на замовлення;

- користуватися власним одягом і взуттям, мати при собі документи і записи, що стосуються кримінального провадження;
- користуватися телевізорами, одержаними від родичів або інших осіб, настільними іграми, газетами і книгами з бібліотеки місця попереднього ув'язнення та придбаними через торговельну мережу;
- відправляти в індивідуальному порядку релігійні обряди і користуватися релігійною літературою;
- на восьмигодинний сон в нічний час, під час якого не допускається залучення до участі в процесуальних та інших діях, за винятком невідкладних випадків;
- звертатись із скаргами, заявами та листами до Європейського суду з прав людини, а також інших відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, до уповноважених осіб таких міжнародних організацій, державних органів і службових осіб у порядку, встановленому статтею 13 цього Закону.
- взяті під варту жінки вправі мати при собі дітей віком до трьох років;
- взяті під варту молоді громадяни (віком від 14 до 35 років) мають право на отримування психолого-педагогічної допомоги від спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Особи, взяті під варту, зобов'язані:

- додержувати порядку, встановленого в місцях попереднього ув'язнення, і виконувати законні вимоги адміністрації;
- дотримувати санітарно-гігієнічних правил, мати охайний зовнішній вигляд, постійно підтримувати чистоту в камері;
- бути ввічливими до працівників місця попереднього ув'язнення, а також поміж собою; не вступати в суперечки з представниками адміністрації, не принижувати їх гідність, не протидіяти виконанню ними своїх обов'язків;
- бережливо ставитися до інвентаря, обладнання та іншого майна місця попереднього ув'язнення.

Забезпечення участі ув'язнених в слідчих діях і судових засіданнях

Адміністрація слідчого ізолятора створює необхідні умови для роботи слідчого, прокурора та слідчого судді (суду) у зв'язку зі здійсненням кримінального провадження та забезпечує доставку ув'язнених і засуджених за їх викликами у визначені приміщення в межах установи. Для цього у спеціально відведеному приміщенні *обладнуються слідчі кабінети та кабінети для проведення судових засідань в режимі відеоконференції*.

Таким чином, на виконання постанови, письмового розпорядження чи доручення слідчого, прокурора або слідчого судді (суду) для здійснення кримінального провадження, медичних експертиз на території СІЗО **адміністрація зобов'язана:**

- надати приміщення;
- доставити у зазначене приміщення ув'язненого або засудженого та забезпечити його охорону;
- забезпечити допуск в установу осіб, які залучаються для участі в слідчих діях;
- вручити або ознайомити з необхідними документами ув'язненого або засудженого;
- забезпечити присутність персоналу слідчого ізолятора при проведенні обшуку, виїмки, при накладенні арешту на майно ув'язненого або засудженого, що зберігається на складі установи або знаходиться в його особистому користуванні.

У разі надходження до слідчого ізолятора постанови, письмового розпорядження чи доручення слідчого, прокурора або слідчого судді (суду) про здійснення кримінального провадження за участю ув'язненого або засудженого *у режимі відеоконференції адміністрація СІЗО зобов'язана доставити цих осіб у спеціально обладнаний слідчий кабінет*.

З повідомленням про направлення кримінального провадження з одного органу в інший, відповідями на звернення, скаргами, клопотаннями тощо ув'язнені і засуджені ознайомлюються під розписку за формою згідно з додатком 7 до Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів, яка долучається до їхніх особових справ.

Для відправки ув'язнених і засуджених для участі у слідчих діях або судових засіданнях за межами СІЗО ув'язнені і засуджені виводяться з камер та на період оформлення відповідних документів розміщуються у приміщеннях збірного відділення строком не більше двох годин з додержанням вимог ізоляції.

Ув'язнені і засуджені перед відправкою для участі в кримінальному провадженні за межами СІЗО повинні отримати гаряче харчування або набір сухих продуктів відповідно до норм, встановлених чинним законодавством. Вони повинні бути одягнені за сезоном, мати охайний зовнішній вигляд.

Забороняється виведення ув'язнених і засуджених з камер на побачення, а також за викликами під час прийому-здачі чергування (не більше однієї години), прийому їжі (сніданок, обід, вечеря) згідно з розпорядком дня, а також у нічний час (з 22-ї години до 6-ї години).

Зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання

При розгляді питань, пов'язаних із зарахування строку попереднього ув'язнення у строк покарання, варто керуватися роз'ясненням Вищого Спеціалізованого Суду України щодо застосування окремих положень Закону України від 26 листопада 2015 року № 838-VIII «Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо удосконалення порядку зарахування судом строку попереднього ув'язнення у строк покарання». Відомий усім як «Закон Савченко».

Відповідно до ч. 5 ст. 72 КК України зарахування судом строку попереднього ув'язнення у разі засудження до позбавлення волі в межах того ж кримінального провадження (тобто в межах якого до особи було застосовано попереднє ув'язнення) провадиться з розрахунку: *один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі.*

Правило зарахування строку попереднього ув'язнення у випадку призначення судом іншого покарання, аніж позбавлення волі, здійснюється за алгоритмом при якому в строк попереднього ув'язнення включається строк:

- затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;
- затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання;
- тримання особи під вартою як запобіжний захід, обраний суддею, судом як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду кримінального провадження;
- перебування обвинуваченого у судово-медичної або судово-психіатричної експертизи;
- перебування особи, що відбуває покарання, в установах попереднього ув'язнення для проведення слідчих дій або участі у судовому розгляді кримінального провадження.

При розгляді кримінальної справи у порядку Кримінально-процесуально кодексу України (1960 року) до строку попереднього ув'язнення включається строк:

- затримання особи органом дізнання за підозрою у вчиненні злочину;
- затримання особи слідчим за підозрою у вчиненні злочину;
- тримання особи під вартою як запобіжний захід;
- перебування обвинуваченого у відповідному стаціонарному медичному закладі при проведенні судово-медичної або судово-психіатричної експертизи.

Незалежно від процесуального порядку (КПК чи КПК 1960 р.) попереднє ув'язнення у розумінні положень ст. 1 Закону України «Про попереднє ув'язнення» закінчується з моменту набрання чинності вироком. У зв'язку із цим *не підлягає зарахуванню у строк попереднього ув'язнення термін слідування під вартою засудженої особи із слідчого ізолятора до установи виконання покарань, тобто термін від дати набрання обвинувальним вироком законної сили до дати прибуття до місця відбуття покарання.*

Строк попереднього ув'язнення зараховується:

- до всіх осіб, щодо яких на момент набрання чинності «Закону Савченко» (станом на 24 грудня 2015 року) набрав законної сили обвинувальний вирок та покарання за яким не відбуто

повністю (відповідно до пункту 2 Розділу II «Прикінцеві положення»);

- при призначенні покарання за наслідками судового розгляду, якщо особа була попередньо ув'язнена. Тобто дія правила зарахування судом строку попереднього ув'язнення розповсюджується не лише на осіб, зазначених у п. 2 Розділу II «Прикінцеві положення».

Правила, закріплені у ст. 72 Кримінального кодексу, розповсюджуються лише на осіб, яким призначено строковий вид покарання. *Довічне позбавлення волі до переліку таких покарань не відноситься.* Не застосовуються ці правила й у випадку заміни засудженому призначеного судом покарання у вигляді довічного позбавлення волі внаслідок акта про помилування.

Важливо. Верховна Рада України 18.05.2017 ухвалила законопроект № 5534 (щодо правила складання покарань та зарахування строку попереднього ув'язнення). Зокрема, частину п'яту статті 72 Кримінального кодексу України виклали в новій редакції такого змісту: *«5. Попереднє ув'язнення зараховується судом у строк покарання у разі засудження до позбавлення волі день за день або за правилами, передбаченими у частині першій цієї статті. При призначенні покарань, не зазначених в частині першій цієї статті, суд, враховуючи попереднє ув'язнення, може пом'якшити покарання або повністю звільнити засудженого від його відбування».*

ПОРЯДОК ТРИМАННЯ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Рівень безпеки установ виконання покарань

Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України (КВК України) виправні колонії поділяються на:

- виправні (для повнолітніх осіб), бувають мінімального, середнього та максимального рівня безпеки.
- виховні (для неповнолітніх), відповідають мінімальному рівню безпеки із загальними умовами тримання.

Виправні колонії мінімального рівня безпеки:

- із загальними умовами тримання;
- з полегшеними умовами тримання (за старою термінологією їх називають «колонія-поселення»).

Для жінок створюються окремі виправні колонії усіх рівнів безпеки за виключенням максимального рівня безпеки (не передбачений законодавством).

Законодавством також передбачено створення окремих секторів з певним рівнем безпеки у складі виправної колонії з іншим рівнем безпеки. Наприклад, виправна колонія середнього рівня безпеки, а на території функціонує сектор максимального рівня безпеки.

Визначення засудженому рівня безпеки установи для відбування покарання

Визначення рівня безпеки виправної колонії для засудженого та установи для відбування покарання здійснюють *Центральна, Міжрегіональна комісії та комісія слідчого ізолятора Міністерства юстиції*. У межі її компетенції входять питання, що стосуються визначення особам, засудженим до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк, виду колонії, порядок направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту й обмеження волі, та їх переведення.

Центральна комісія — колегіальний орган, що утворюється у Міністерстві юстиції України, який розглядає скарги на рішення міжрегіональних комісій, здійснює направлення для відбування покарання окремо визначених осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту чи обмеження волі, їх переведення для відбування покарання з однієї установи виконання покарань до іншої.

Міжрегіональна комісія — колегіальний орган, що утворюється в міжрегіональному управлінні, який здійснює направлення для відбування покарання осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту чи обмеження волі, їх переведення для відбування покарання з однієї установи виконання покарань до іншої та розглядає скарги на рішення комісії слідчих ізоляторів;

Комісія слідчого ізолятора — колегіальний орган, що утворюється у кожному слідчому ізоляторі Державної кримінально-виконавчої служби України, який визначає рівень безпеки виправної колонії, де засуджена до довічного позбавлення волі та позбавлення волі на певний строк особа відбуватиме покарання згідно з обвинувальним вироком суду.

Формою роботи комісій є засідання. Засідання скликаються залежно від потреби прийняття рішення, надходження заяв, скарг,

запитів, але не рідше одного разу на місяць та не пізніше ніж протягом 30 днів з дня надходження звернення. У виняткових випадках строк розгляду питання може бути продовжено, але не більше ніж на 15 календарних днів. У разі прийняття такого рішення комісія письмово повідомляє про це уповноважений орган, заявника з наданням обґрунтованого роз'яснення.

При визначенні засудженому конкретної установи для відбування покарання комісії враховують різні факти, такі як тяжкість злочину, попередні судимості, умисний чи необережний злочин вчинила особа та інші чинники. Про прийняте комісією рішення уповноваженим органам, установам чи заінтересованим особам надається витяг з протоколу засідання комісії, а засудженому — оголошується під підпис.

Особа, відносно якої прийнято рішення комісією, або особа, яка подала скаргу в разі незгоди з прийнятим рішенням, оскаржує його за власним бажанням до вищої комісії. Скарга на рішення комісії *подається протягом року* з дня його прийняття, але *не пізніше одного місяця* з часу ознайомлення з прийнятим рішенням.

При цьому варто знати, що:

- рішення комісії СІЗО за власним рішенням особи може бути оскаржене до міжрегіональної комісії;
- рішення міжрегіональної комісії може бути оскаржене до центральної комісії;
- рішення центральної комісії може бути оскаржене до суду у порядку, передбаченому законодавством України.

Процедура прийому до установи виконання покарань (виправної колонії)

Порядок приймання засуджених до установи виконання покарань (УВП) дещо відмінний від порядку приймання до СІЗО і залежить від того, як прибувають засуджені — групою чи поодиночці:

- приймання *групи* здійснює комісія з прийняття та розподілу засуджених під керівництвом начальника установи. До складу

комісії входять також заступники начальника установи, персонал оперативного підрозділу, підрозділів нагляду і безпеки, контролю за виконанням судових рішень, соціально-виховної та психологічної роботи, інтендантського та господарського забезпечення та медичної частини;

- в індивідуальному порядку, приймання здійснює начальник установи разом зі співробітником відділу контролю за виконанням судових рішень (за старою термінологією — «спецчастина»);
- у *неробочий час* приймання засуджених здійснює черговий помічник начальника установи (ЧПНУ) і начальник варті.

Під час прийняття засуджених персонал установи перевіряє наявність особових справ і встановлює приналежність їх засудженим, які прибули до установи. Медичний працівник проводить первинний медичний огляд, результати якого, у тому числі фізичні вади та особливості анатомічної будови тіла фіксуються в *медичній карті амбулаторного хворого* (медичній карті).

Особистий обшук та огляд речей

Засуджені, які прибувають до установи, підлягають особистому обшуку з роздяганням, а їх речі — огляду. Речі, продукти харчування, вироби і речовини, які не передбачені переліком продуктів харчування, виробів і речовин, які засуджені можуть отримувати в посилках (передачах), купувати в крамницях установ виконання покарань та зберігати при собі у засуджених вилучаються в порядку, передбаченому ст. 102 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Перелік предметів, виробів і речовин, зберігання і використання яких засудженими заборонено, визначений додатком 6 до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань:

- предмети, вироби та речовини, вилучені з цивільного обігу;
- будь-яка зброя, а також спеціальні засоби та засоби активної оборони, оптичні прилади;

- пересувні засоби;
- гроші, цінні речі та цінні папери (за винятком засуджених, які відбувають покарання у виправних центрах, виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільницях соціальної реабілітації);
- будь-які вироби з дорогоцінних металів, у тому числі наручні та кишенькові годинники (за винятком засуджених, які відбувають покарання у виправних центрах, виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та дільницях соціальної реабілітації);
- будь-які алкогольні та слабоалкогольні напої, одеколон та інші вироби на спиртовій основі, а також напої енергетичної дії;
- психотропні речовини, наркотичні та лікарські засоби, предмети медичного призначення (за винятком протезів, інвалідних візків, окулярів та лікарських засобів, необхідних для підтримання життєдіяльності організму, за наявності відповідного медичного висновку);
- будь-яка теле-, радіо-, аудіо- та відеоапаратура, аудіо-, відеокасети, CD- та DVD-диски (за винятком: гучномовець — один на жилу секцію, телевізор — один на відділення соціально-психологічної служби або на жилу секцію, DVD-програвач — один на відділення соціально-психологічної служби або на жилу секцію);
- радіоелектронні засоби, призначені для передавання чи приймання радіосигналів (радіостанції, мобільні телефони та зарядні пристрої до них, SIM-картки, скетч-картки поповнення рахунку мобільного зв'язку, пейджери тощо), друкарські машинки, розмножувальні прилади (засудженим, які тримаються у виправних центрах, дозволяється зберігати та користуватися мобільними телефонами у порядку, встановленому пунктом 2 розділу XIV Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань);
- комп'ютерна техніка (за винятком комп'ютерної техніки, що встановлена у комп'ютерних класах. Засудженим, які відбувають покарання у виправних центрах, виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання

та дільницях соціальної реабілітації, дозволяється мати при собі портативні персональні комп'ютери та аксесуари до них), ігрові консолі та приставки;

- ножі, бритви (крім електричних, механічних та безпечних з касетною головкою) та інші гострі різальні і колючі предмети;
- сокири, молотки та інші інструменти;
- гральні карти;
- фотоапарати, фотоматеріали, хімікати.
- будь-які документи (крім копій вироків і ухвал судів, квитанцій на зберігання грошей, речей та цінностей, а також кореспонденції від органів та осіб, зазначених у пункті 1 розділу XII Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань);
- топографічні карти, компаси;
- військовий та інший формений одяг, обладнання до нього, а також верхній одяг, головні убори та взуття (за винятком тапочок) невстановлених законодавством зразків;
- копіювальний папір;
- музичні інструменти;
- будь-яке спортивне знаряддя, у тому числі для заняття бойовими мистецтвами (боксерські рукавички та груші, рукавички для заняття рукопашним боєм, маківари тощо).

- Примітки:**
1. Музичні інструменти, які є у власності засудженого, здаються на зберігання до складу або клубу установи виконання покарань. Користування ними дозволяється у спеціально обладнаних приміщеннях у встановлений розпорядком дня час.
 2. Засудженим до довічного позбавлення волі забороняється мати при собі та зберігати в камерах дзеркала, бритви для гоління (крім електричних та механічних) та інші гострі різальні і колючі предмети. Дозволяється мати годинники в пластмасовому корпусі, запальничку разового використання без залізної основи та поролонову губку для чищення взуття.
 3. Засудженим до довічного позбавлення волі, які навчаються у вищих навчальних закладах, при

необхідності використання у навчанні комп'ютерної техніки у визначений адміністрацією установи виконання покарань час може видаватися ноутбук без доступу до мережі Інтернет.

4. CD- та DVD-диски зберігаються в адміністрації установи виконання покарань та видаються засудженим у вільний час, який відведений розпорядком дня.

Вилучені речі та предмети здаються для зберігання на склад установи і повертаються засудженим при звільненні від відбування покарання, при цьому засудженим видається корінець квитанції про передачу речей на склад.

Речі, продукти харчування, вироби і речовини, які заборонені у засуджених вилучаються. Комісія має скласти протокол про вилучення. Вилучені речі здаються для зберігання на склад і мають бути повернені Вам при звільненні з установи, при цьому Вам має бути видано корінець квитанції про передачу речей на склад. Речі, вилучені з обігу, знищуються, а гроші, цінності та інші предмети за рішенням суду можуть бути передані в дохід держави.

Комплексна санітарна обробка та медичний огляд

Особи, які прибули до установ виконання покарань, проходять комплексну санітарну обробку, що включає в себе для чоловіків, зокрема стрижку волоссяних частин голови, підборіддя, бороди, вусів.

Протягом доби засуджені проходять медичний огляд, і за ними встановлюється *медичний нагляд тривалістю 14 діб*. У разі виявлення в цей період інфекційно хворих вони терміново ізолюються в медичній частині установи виконання покарань, а в установі проводиться комплекс протиепідемічних заходів.

Під час медичного огляду засуджений можете розказати про свої проблеми зі здоров'ям. Якщо під час перебування в СІЗО чи

етапування до установи засуджений зазнав побиття чи йому завдавали інших фізичних страждань, медичний працівник має зафіксувати це у його медичній карті.

Обов'язок повідомлення близьких родичів про місце перебування

Адміністрація установи має повідомити суд, який виніс вирок, про приведення його до виконання, а також про місце відбування покарання засудженим. Протягом трьох діб з дня прибуття засудженого адміністрація направляє повідомлення його сім'ї, у якому повідомляється адреса колонії і роз'яснюються право засудженого на листування, отримання посилок, передач, бандеролей, на побаченнями та телефонні дзвінки. Форма повідомлення про місце перебування засудженого передбачена додатком 4 до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань.

Засуджений також для цього можете подати адміністрації письмову заяву, де вказати якому саме з родичів необхідно повідомити про місце перебування.

Якщо засуджений є громадянином іншої держави, то адміністрацією установи не пізніше 3 діб додатково направляється відповідне повідомлення до центрального органу виконавчої влади, що здійснює формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Режим відбування покарання

Режим у виправних і виховних колоніях— це встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарання, який забезпечує:

- ізоляцію засуджених;
- постійний нагляд за ними;

- виконання покладених на них обов'язків;
- реалізацію їхніх прав і законних інтересів;
- безпеку засуджених і персоналу;
- роздільне тримання різних категорій засуджених;
- різні умови тримання засуджених залежно від виду колонії;
- зміну умов тримання засуджених.

Основні вимоги режиму установ виконання покарань:

- Режим у колоніях має зводити до мінімуму різницю між умовами життя в колонії і на свободі, що повинно сприяти підвищенню відповідальності засуджених за свою поведінку і усвідомленню людської гідності.
- Режим створює умови для суспільно корисної праці засуджених, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, соціально-виховної роботи та громадського впливу.
- У колоніях засуджені носять одяг єдиного зразка. Форма одягу визначається Міністерством юстиції України.
- Зберігання засудженими при собі речей, а також предметів, які заборонено використовувати в колоніях, не допускається. Засуджені, їхні речі і одяг, а також приміщення та територія колоній підлягають обшуку і огляду. Порядок проведення обшуків і оглядів, а також перелік і кількість предметів і речей, які засуджені можуть мати при собі, визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.
- Адміністрація колонії має право, за наявності підстав, проводити огляд громадян, їх речей, транспортних засобів, які знаходяться на території колонії, а також вилучати заборонені речі і документи.
- Виявлені у засуджених речі та предмети, які заборонено використовувати в колоніях, вилучаються, про що посадовою особою колонії складається протокол. За клопотанням установи виконання покарання слідчий суддя розглядає питання про конфіскацію таких речей та предметів або про передачу їх на зберігання до звільнення засудженого відповідно до положень розділу VIII Кримінального процесуального кодексу України. Зберігання грошей, цінних паперів забезпечується адміністрацією колонії.

Забезпечення режиму та підтримання правопорядку

Одним із засобів підтримання правопорядку в установах виконання покарань відповідно до законодавства є *здійснення адміністрацією оперативно-розшукової діяльності*. Основне її завдання — пошук і фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп з метою:

- забезпечення безпеки засуджених, персоналу колоній та інших осіб;
- попередження і виявлення злочинів, вчинених у колоніях, а також порушень встановленого порядку відбування покарання;
- вивчення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів та інших правопорушень;
- надання правоохоронним органам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність або кримінальне провадження, допомоги в розкритті, припиненні та попередженні злочинів.

Нагляд та технічні засоби контролю

Нагляд за засудженими є системою заходів, що спрямовані на здійснення цілодобового і постійного контролю за поведінкою засуджених у місцях їх проживання та праці, попередження та припинення з їх боку протиправних дій, забезпечення вимог ізоляції засуджених та безпеки персоналу установ виконання покарань.

Адміністрація установ виконання покарань має право використовувати аудіовізуальні, електронні й інші технічні засоби для попередження втеч та інших злочинів, порушень встановленого законодавством порядку відбування покарання, отримання необхідної інформації про поведінку засуджених. Для цього у відділеннях соціально-психологічної служби, локальних секторах, камерах, прогулянкових двориках, у місцях їх праці, їдальнях, клубах та закладах охорони здоров'я адміністрацією установ установлюються відеокамери, про що засуджені інформуються під підпис.

Внутрішній розпорядок дня засуджених

У кожній установі виконання покарань організовується суворо регламентований розпорядок дня з урахуванням особливостей роботи з різними категоріями засуджених, загальної ситуації в установі, пори року, місцевих умов та інших конкретних обставин.

Розпорядок дня затверджується наказом начальника установи, узгоджується з начальником територіального органу управління, доводиться до відома засуджених і персоналу та розміщується на стенді в черговій частині, місцях служби персоналу, надання побутових послуг та відділеннях соціально-психологічної служби.

Типовий розпорядок дня має включати:

- підйом, туалет, фізичну зарядку;
- перевірки наявності засуджених;
- приймання їжі;
- розвід на роботу, перебування на виробництві;
- навчання, проведення виховних, культурно-масових, спортивно-оздоровчих та інших заходів;
- перевірки-огляди зовнішнього вигляду та стану одягу і взуття (не менше одного разу на місяць у неробочий час);
- особистий (вільний) час не менше ніж дві години;
- безперервний восьмигодинний сон.

Розпорядок дня установи також передбачає порядок та час роботи всіх підрозділів, об'єктів та дільниць установи, зокрема дисциплінарного ізолятора (ДІЗО), приміщень камерного типу (ПКТ), медичної частини, їдальні, перукарні, лазні, пральні, крамниці.

Забороняється примусове переривання сну засуджених у нічний час, крім вчинення засудженими втечі, масових заворушень, виникнення пожежі, аварії, стихійного лиха, безпосередньої загрози життю засуджених.

Праця засуджених, організовується відповідно до законодавства про працю, водночас тривалість робочого дня не може становити більше 8 годин і тривалість робочого часу — більше 40 годин на тиждень.

Вільний час засуджених та ув'язнених

Вільний час — час, вільний від виконання обов'язкових заходів, передбачених розпорядком дня установи, та основної трудової діяльності для засуджених та ув'язнених.

Вільний час для ув'язнених та засуджених повинен тривати не менше ніж дві години на добу і передбачається розпорядком дня установи. Засуджені мають право розпоряджатися вільним часом на власний розсуд, виключаючи виконання тих видів діяльності, які заборонені законодавством.

Права засуджених

Фактично всі засуджені до позбавлення волі мають майже однаковий обсяг прав, незалежно від виду колонії. Відмінності є у колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання та виправних центрах, що є установами відкритого типу (тримаються без охорони, але під постійним наглядом). Крім цього, більше обмежень поряд з загальними нормами мають засуджені в колоніях максимального рівня безпеки (тримаються у камерах).

Права засуджених до позбавлення волі:

- одержувати інформацію і роз'яснення про умови відбування і порядок виконання покарання у вигляді позбавлення волі;
- користуватися послугами, які надаються в місцях позбавлення волі, зокрема додатковими, оплачуваними;
- оплачувану працю, організовану відповідно до законодавства;
- отримувати медичну допомогу і лікування, зокрема платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів чи коштів рідних та близьких в закладах охорони здоров'я, які мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я;
- розпоряджатися грошовими коштами, придбавати, володіти і розпоряджатися предметами, речами, виробами;

- здійснювати листування з особами, які знаходяться за межами колоній, вести з ними телефонні розмови, у тому числі у мережах рухомого (мобільного) зв'язку, користуватися глобальною мережею Інтернет;
- одержувати і відправляти посилки, бандеролі, грошові перекази, одержувати передачі;
- зустрічатися з родичами та іншими особами;
- подавати пропозиції, заяви і скарги в усній чи письмовій формі від свого імені;
- брати участь у роботі самодіяльних організацій та гуртків соціально корисної спрямованості, займатися фізичною культурою і спортом;
- придбавати, користуватися і зберігати предмети першої потреби, періодичні видання, літературу, продукти харчування;
- розпоряджатися вільним часом, який відведений розпорядком дня, не порушуючи при цьому правил поведінки;
- одержувати освіту відповідно до законодавства про освіту;
- одержувати правову допомогу від адвокатів або інших фахівців у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи;
- на отримання копій документів з їхніх особових справ та інших, пов'язаних з реалізацією їхніх прав, документів у встановленому порядку;
- звертатися до адміністрації з проханням внести подання щодо умовно-дострокового звільнення від відбування покарання чи щодо заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням.

Засудженим можуть надаватися й інші права, реалізація яких не суперечить меті покарання, порядку і умовам виконання та відбування покарання.

Засуджені зобов'язані:

- дотримуватися норм, які визначають порядок і умови відбування покарання, розпорядок дня колонії, правомірних взаємовідносин з іншими засудженими, персоналом колонії та іншими особами;
- утримувати в чистоті і порядку приміщення, дбайливо ставитися до майна колонії і предметів, якими вони користуються при виконанні дорученої роботи, здійснювати за ними належний догляд і використовувати їх тільки за призначенням;
- виконувати встановлені законодавством вимоги персоналу колонії;
- виконувати необхідні роботи з самообслуговування, благоустрою колонії;
- дотримуватися санітарно-гігієнічних норм;
- дотримуватися вимог пожежної безпеки і безпеки праці.

Засудженим забороняється:

- самовільно залишати колонію, порушувати лінію охорони;
- спілкуватися із засудженими та іншими особами з порушенням встановлених правил ізоляції, звертатися до них з проханням про виконання незаконних дій;
- придбавати, виготовляти, зберігати і використовувати гроші, цінності, предмети, речі, речовини і вироби, заборонені до використання в колонії;
- продавати, дарувати або відчужувати в інший спосіб на користь інших осіб предмети, вироби і речі, що перебувають в особистому користуванні;
- заподіювати собі тілесні ушкодження, зокрема з допомогою іншої особи, завдавати шкоду своєму здоров'ю з метою ухилення від відбування покарання або виконання встановлених обов'язків;

- завдавати шкоду державному, комунальному майну, майну інших юридичних чи фізичних осіб, у тому числі майну інших засуджених, створювати загрозу заподіяння шкоди такому майну;
- вживати спиртні напої, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманливі засоби;
- чинити опір законним діям персоналу колонії, перешкоджати виконанню ним своїх службових обов'язків, підбурювати до цього інших засуджених;
- грати в настільні та інші ігри з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди;
- вживати нецензурні та жаргонні слова, давати і присвоювати прізвиська;
- самовільно залишати призначену для перебування ізольовану територію, приміщення або визначене місце роботи, а також перебувати без дозволу адміністрації колонії у гуртожитках та відділеннях, у яких вони не проживають, або на виробничих об'єктах, на яких вони не працюють;
- завішувати чи міняти без дозволу адміністрації колонії спальні місця, а також обладнувати їх у комунально-побутових та інших службових або виробничих приміщеннях;
- готувати та вживати їжу в непередбачених для цього місцях, вивозити продукти харчування з їдальні без дозволу адміністрації колонії;
- мати при собі предмети і речі в асортименті і кількості, що виходять за межі, встановлені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;
- палити у дисциплінарних ізоляторах, карцерах, приміщеннях камерного типу (одиначних камерах) та виховних колоніях, а також у не відведених для цього місцях;
- надсилати та отримувати кореспонденцію всупереч порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;
- наносити собі або іншим особам татування;
- тримати тварин;

- виготовляти, зберігати саморобні електроприлади та користуватися ними;
- самовільно перепланувати, змінювати конструктивні елементи будівель та споруд колонії, споруджувати у виробничих приміщеннях різні об'єкти (лазні, пральні, душові, сейфи, будиночки, будки, приміщення та засоби для відпочинку, опалення).

РОЗМІЩЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ В ДІЛЬНИЦЯХ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Види дільниць в установах виконання покарань

У більшості колоній існує 4 дільниці:

- карантину діагностики та розподілу;
- ресоціалізації;
- соціальної реабілітації;
- посиленого контролю.

Виняток становить виховні колонії, де не створюється дільниця посиленого контролю, а замість дільниці соціальної реабілітації створюється дільниця соціальної адаптації. Дільниця посиленого контролю також не створюється і у колоніях для жінок. Своєю чергою в колоніях максимального рівня безпеки не створюється дільниця соціальної реабілітації.

Розміщення у дільниці карантину, діагностики і розподілу (карантин)

Дільниця карантину, діагностики і розподілу засуджених (дільниця КДіР) функціонує з метою первинного психолого-педагогічного вивчення особистості новоприбулих засуджених, їх повного медичного обстеження для виявлення інфекційних, соматичних і психічних захворювань. У зазначеній дільниці тримаються всі новоприбулі засуджені протягом 14 діб, які можуть залучатися лише до робіт з благоустрою в межах зазначеної дільниці.

Дільниця КДіР розміщується у локальному приміщенні з метою унеможливлення безконтрольного спілкування новоприбулих засуджених з іншими засудженими. Така ізоляція передбачає:

- виявлення у засуджених інфекційних, соматичних і психічних захворювань;
- первинне вивчення даних про особистість засуджених та їх психологічну діагностику;
- виконання програми ознайомлення засуджених з умовами та порядком відбування покарання;
- забезпечення особистої безпеки засуджених у період адаптації до умов позбавлення волі.

Дільницю КДіР очолює начальник, який входить до складу соціально-виховної та психологічної служби установи. Крім цього, для організації роботи із новоприбулими засудженими створюється робоча група, до складу якої входять заступники начальника установи, начальники структурних підрозділів установи, психолог та медичний працівник.

Для ознайомлення новоприбулих засуджених з порядком та умовами відбування покарання складається програма, яка затверджується начальником установи. Зокрема, до такої програми входять:

- правила поведінки засуджених;
- розпорядок дня установи;
- порядок придбання засудженими продуктів харчування та предметів першої потреби, одержання посилок, передач і бандеролей;
- порядок надання телефонних розмов, побачень з родичами та іншими особами;
- порядок звернення зі скаргами та заявами;
- норми та умови забезпечення речовим майном, харчуванням;
- питання отримання медичної допомоги;
- порядок залучення до праці, умови та порядок оплати праці;
- підстави та порядок застосування передбачених законодавством заохочувальних норм;
- підстави та порядок застосування до засуджених заходів заохочення та стягнення;
- питання отримання психологічної допомоги.

Під час перебування у дільниці КДіР із засудженими мають провести інструктаж щодо заходів пожежної безпеки; повідомити про застосування в установі аудіовізуальних, електронних та інших технічних засобів нагляду і контролю; попередити про відповідальність за порушення встановленого порядку відбування покарання; проінформувати про можливі передбачені законодавством випадки застосування засобів фізичного впливу, спеціальних засобів і зброї, а також взяти розписку про ознайомлення з вимогами законів.

Засудженим іноземцям така розписка надається на одній з офіційних іноземних мов. Крім того, персонал колонії зобов'язаний проінформувати засудженого іноземця про наявне у нього право на зустріч із представником консульства.

Перебуваючи у дільниці КДіР засуджений вже має право на телефонні дзвінки.

Розподіл засуджених до дільниці ресоціалізації

За результатами медичного обстеження та роботи психолога начальник дільниці КДіР готує пропозиції комісії щодо розподілу засуджених до дільниці ресоціалізації, у певне відділення соціально-психологічної служби (відділення СПС, «загін») та працевикористання. До складу комісії входять керівні особи колонії, а її рішення оформлюється протоколом.

Якщо під час перебування у дільниці КДіР буде встановлено, що засуджений має високий ступінь соціально-педагогічної занедбаності й потяг до вчинення злочинів, його можуть направити до дільниці посиленого контролю. Таке рішення приймається на засіданні адміністративної комісії установи з урахуванням висновку начальника відділення та фахівців інших структурних підрозділів колонії.

Якщо засуджений уперше судимий до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої

тяжкості, його можуть перевести із дільниці КДіР одразу до дільниці соціальної реабілітації, однак на практиці такі випадки поодинокі. Визначення відділення СПС має відбуватись з урахуванням особистісних якостей засудженого, його кримінально-правової характеристики, робочої спеціальності та трудових навичок.

Тримання у дільниці ресоціалізації

У дільниці ресоціалізації тримаються засуджені, які направлені з дільниці карантину, діагностики і розподілу, які не виявили стійкої схильності до порушення встановленого порядку відбування покарання (режиму), а також переведені з інших дільниць у порядку, встановленому Кримінально-виконавчим кодексом України. Фактично це місце, де тримається більша частина засуджених. Строк перебування засудженого у дільниці ресоціалізації законодавством не визначений, тобто у разі відсутності підстав для переведення засудженого до інших структурних дільниць (соціальної реабілітації або посиленого контролю), він перебуває у цій дільниці до моменту його звільнення.

Залежно від поведінки засудженого можуть перевести з дільниці ресоціалізації або до дільниці соціальної реабілітації — за умови позитивної характеристики, або до дільниці посиленого контролю — якщо буде визначено відсутність готовності до «самокерованої соціально-правомірної поведінки». При цьому, до дільниці посиленого контролю за вказаної умови засудженого можуть перевести не лише з дільниці ресоціалізації, а й з дільниці соціальної реабілітації.

Засуджені, які тримаються в дільниці ресоціалізації, розподіляються по *відділеннях соціально-психологічної служби* і розміщуються в жилих приміщеннях з локальним сумісним проживанням членів відділення. Відділення соціально-психологічної служби це основна організаційна ланка у структурі дільниці ресоціалізації та установи виконання покарань у цілому. До складу відділення входять не більше 100 осіб, а очолює відділення начальник (посадова особа з числа

адміністрації установи). В межах території відділення засуджені можуть вільно переміщуватися, однак їм заборонено порушувати вимоги локалізації. *Порядок функціонування відділень регламентується «Положенням про відділення соціально-психологічної служби», затверджене наказом Міністерства юстиції України від 4 листопада 2013, № 2300/5.*

Окремою організаційною ланкою у структурі дільниці ресоціалізації та відділень соціально-психологічної служби є бригада. Бригадою є сформована адміністрацією певна кількість засуджених, для виконання виробничих завдань. Для бригади встановлюється норма виробітку, за результатом виконання якої нараховується заробіток засудженому.

Особливості тримання засуджених у дільниці соціальної реабілітації

Дільниці соціальної реабілітації створюються у виправних колоніях мінімального і середнього рівнів безпеки. У дільниці соціальної реабілітації засуджені тримаються не під охороною, а під наглядом, тобто можуть вільно пересуватися в межах території дільниці у денний час доби.

Крім цього, з дозволу адміністрації виправної колонії засуджені можуть пересуватися без нагляду поза територією дільниці, але в межах населеного пункту, якщо це необхідно за характером виконуваної ними роботи або у зв'язку з навчанням. Таким засудженим дозволяється носити цивільний одяг, мати зареєстрований мобільний телефон, мати при собі портативні персональні комп'ютери та аксесуари до них, гроші та цінні речі. Раз на місяць їм надається тривале побачення, а короткострокові без обмежень.

Після шести місяців знаходження у дільниці соціальної реабілітації без порушень режиму відбування покарання засуджені можуть проживати в межах населеного пункту, де розташована виправна колонія, зі своїми сім'ями, придбавати відповідно до чинного законодавства жилий будинок і заводити особисте господарство

Працювати такі засуджені можуть за межами колонії (на контрагентських об'єктах). *Однак засуджені в дільниці соціальної реабілітації фактично зобов'язані працювати, оскільки мають самі себе утримувати (харчуватися та забезпечувати свій побут).*

Дільниці соціальної адаптації

У дільниці соціальної адаптації тримаються неповнолітні засуджені, які правомірно себе поведуть і сумлінно ставляться до навчання та праці і яким до звільнення залишається не більше шести місяців. Вона утворюється у виховних колоніях для неповнолітніх з метою підготовки їх до звільнення від відбування покарання та адаптації до умов проживання на волі.

Крім визначених основних критеріїв до дільниці соціальної адаптації також можуть переводяться неповнолітні засуджені:

- яким залишилося не менше ніж півроку триматися у дільниці ресоціалізації;
- які закінчили навчання у загальноосвітній середній школі або професійно-технічному училищі;
- яким до закінчення навчального року у загальноосвітній школі залишилось не більше 3 місяців;
- які через 6 місяців мають формальні підстави для умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Втім, є певні обмеження щодо переведу неповнолітніх засуджених до дільниці соціальної адаптації, зокрема:

- засуджені за вчинення злочину після звільнення від відбування покарання у вигляді позбавлення волі;
- засуджені за вчинення умисного злочину в період відбування покарання у вигляді позбавлення волі;
- були переведені до дільниці соціальної адаптації та за допущені порушення переведені до дільниці ресоціалізації;
- перебували (перебувають) на профілактичному обліку як схильні до втечі, фізичного насильства щодо інших засуджених, фізичного опору адміністрації виховної колонії;

- перебували на профілактичному обліку як злісні порушники установленого порядку відбування покарання та були зняті з обліку менш ніж за два роки до настання терміну можливого переведення до дільниці соціальної адаптації;
- за висновком психолога (психіатра) мають високий ступінь тривожності, агресії (зовнішньої та внутрішньої), схильні до спонтанних поведінкових реакцій, імпульсивної поведінки;
- засуджені, які не пройшли повний курс лікування венеричної хвороби, алкоголізму чи наркоманії (токсикоманії).

Дільниця посиленого контролю

У дільниці посиленого контролю тримаються засуджені, які систематично (двічі та більше разів) вчиняють злісні порушення установленого порядку відбування покарання, що загрожують безпеці персоналу, засуджених або інших осіб. У виправних колоніях для тримання засуджених жінок дільниця посиленого контролю не створюється.

Поміщення до дільниці посиленого контролю значно зменшує шанс вийти з колонії достроково. Умови відбування покарання та можливості підтримувати контакт із зовнішнім світом зменшуються. Зокрема, у такій дільниці засуджені тримаються в умовах суворої ізоляції від інших засуджених. Вони не мають права виходу з неї, за винятком виходу на роботу та прогулянки у встановлений розпорядком дня час, а також у випадках надання їм побачень, медичного обстеження та стаціонарної медичної допомоги, відвідування кімнати для виховної роботи.

Порядок функціонування дільниць посиленого контролю для різних типів установ виконання покарань децю відмінний:

- у виправних колоніях для тримання засуджених жінок дільниця посиленого контролю не створюється;
- у дільниці посиленого контролю виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки засудженим встановлюється

режим, передбачений для тримання засуджених у виправній колонії максимального рівня безпеки;

- у дільниці посиленого контролю виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і виправних колоній середнього рівня безпеки засуджені тримаються в ізольованих житлових приміщеннях;
- у дільниці посиленого контролю виправних колоній максимального рівня безпеки засуджені тримаються у приміщеннях камерного типу.

На кожного засудженого розробляється спеціальна індивідуальна програма, яка передбачає заходи індивідуально-виховного, психотерапевтичного, психокорегуючого характеру. Після виконання зазначеної програми за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби постановою начальника установи засуджений переводиться до дільниці ресоціалізації.

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ

Обов'язок адміністрації установи гарантувати безпеку особи, взятої під захист

У разі наявності підстав, передбачених ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», адміністрація слідчого ізолятора, одержавши заяву або повідомлення про загрозу безпеці ув'язненого або засудженого, перевіряє цю заяву (повідомлення) і *в строк не більше трьох діб, а у невідкладних випадках — негайно* приймає рішення про застосування або про відмову від застосування заходів безпеки.

Ув'язнені або засуджені, стосовно яких застосовані заходи безпеки, розміщуються в СІЗО з дотриманням вимог ізоляції та користуються всіма правами, передбаченими законодавством.

Порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, визначається чинним законодавством.

Особи, взяті під захист, мають право:

- подавати клопотання про вжиття заходів скасування;
- знати про вжиття щодо них заходів безпеки;
- вимагати від слідчого, прокурора, суду застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів;
- оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурору або до суду.

Особи, взяті під захист, зобов'язані:

- виконувати умови здійснення заходів безпеки і законні вимоги органів, які забезпечують безпеку;

- негайно інформувати названі органи про кожен випадок погрози або протиправних дій щодо них;
- поводитися з майном та документами, виданими їм у тимчасове користування органом, який забезпечує безпеку, згідно з установленними законодавством правилами.

Заходи гарантування безпеки

Безпека осіб, які перебувають в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, забезпечується заходами, зазначеними у статтях 8, 11, 15, 16, 19 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», за винятками, що передбаченими вимогами режиму їх тримання.

Додатково до них можуть застосовуватися також такі заходи:

- переведення до іншої установи виконання покарань чи слідчого ізолятора або в інше місце зі спеціальним режимом тримання;
- окреме тримання.

Проте зміна запобіжного заходу, виду установи виконання покарань чи режиму відбування покарання здійснюється з дотриманням вимог, передбачених чинним кримінальним, кримінальним процесуальним та кримінально-виконавчим законодавством.

Особи, взяті під захист, тримаються у маломісних камерах на окремому ізольованому посту (спецпост) режимного корпусу слідчого ізолятора. У виключних випадках, з метою збереження таємниці досудового розслідування, захисту ув'язнених від можливих посягань на їхнє життя чи запобігання вчиненню ними нового злочину, або за наявності на те медичних підстав за відповідним рішенням особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження, чи начальника слідчого ізолятора, санкціонованою прокурором, їх можуть тримати в одиночних камерах. Застосування цього заходу до неповнолітніх не допускається, а в разі виникнення загрози їх життю вони переводяться до іншої маломісної або загальної камери.

У разі виникнення небезпеки для життя і здоров'я засуджений повинен звернутися із заявою до адміністрації установи виконання покарань (бажано керівництва) з проханням про забезпечення особистої безпеки. Подана заява є підставою та обов'язком адміністрації вжити невідкладних заходів щодо забезпечення особистої безпеки засудженого.

Для цього відповідальні посадові особи негайно вживають заходів з ізоляції особи та переведення у безпечне місце. За поданою заявою проводять ретельну перевірку всіх обставин події, а також вживають заходів щодо усунення небезпеки, зокрема порушується питання про необхідність переведення до іншого місця відбування покарання.

Ізольоване тримання застосовується у разі потреби захисту засудженого від розправи з боку інших засуджених або за особистою заявою (навіть якщо засуджений не допустив порушення режиму), а також у разі необхідності ізоляції на час підготовки необхідних матеріалів на переведення до іншої установи виконання покарань. У такому разі засудженого можуть тримати окремій камері приміщення камерного типу (ПКТ), дисциплінарному ізоляторі (ДІЗО) та карцері на загальних підставах до закінчення перевірки, усунення небезпеки, остаточного розв'язання конфлікту або отримання наряду на переведення, але не більше 90 діб.

Підставою для ізольованого тримання є постанова про поміщення в окрему камеру, винесена начальником установи виконання покарань. Заходи безпеки не вважаються заходом дисциплінарного впливу, під час ізоляції на загальних підставах особа користується всіма правами, передбаченими чинним нормативними актами.

Превентивні заходи, індивідуальна профілактика

З метою підтримання належного правопорядку в пенітенціарних закладах, попередження злочинів та правопорушень серед ув'язнених та засуджених здійснюється комплекс спеціальних профілактичних

заходів щодо виявлення, постановки на облік та організації нагляду за особами, схильними до вчинення правопорушень.

Отже, *індивідуальна профілактика* — це сукупність заходів переконання та примусу, що застосовуються до носіїв антисуспільних установок та орієнтацій (група ризику), з метою попередження негативного процесу формування особистості.

Однією з основних форм індивідуальної профілактики в пенітенціарних закладах є *профілактичний облік осіб негативної спрямованості*. Підставою для постановки ув'язненого чи засудженого на профілактичний облік є перевірені відомості про його наміри вчинити правопорушення, негативна поведінка під час перебування у слідчому ізоляторі або відбування покарання.

Питання про постановку, зняття, відмову у постановці або знятті особи з профілактичного обліку розглядається адміністрацією на засіданнях відповідної комісії установи (профілактична комісія).

Робота *профілактичної комісії* чітко регламентована і проходить щомісяця під керівництвом начальника установи. На засіданні комісії у присутності засудженого (ув'язненого) заслуховуються відповідальний начальник відділення соціально-психологічної служби (щодо неповнолітнього — вихователь), працівник, який порушив клопотання про постановку на профілактичний облік, та інші посадові особи, які мають можливість характеризувати зазначену особу. Крім цього, заслуховуються пояснення самого засудженого (ув'язненого). Рішення зазначеної комісії в обов'язковому порядку фіксується в протоколі, що затверджується начальником установи та підписується членами комісії.

Індивідуальна профілактична робота із засудженими, які перебувають на профілактичних обліках, здійснюється цілеспрямовано, планомірно, диференційовано з урахуванням особистості правопорушника, характеру і ступеня його соціальної занедбаності, небезпеки вчиненого злочину та інших особливостей, що мають значення для правильного вибору методів і заходів впливу. Стосовно засуджених (ув'язнених), взятих на профілактичний облік, розробляються конкретні заходи виховного впливу, за ними закріплюються працівники для проведення профілактичної роботи протягом 6 місяців. Після завершення зазначеного періоду готуються матеріали

до розгляду на засіданні комісії, де вносять пропозицію про доцільність продовження профілактичної роботи або зняття їх з профілактичного обліку.

Профілактична робота з підобліковими особами може проводитися протягом усього терміну їх перебування в установі, якщо є перевірена інформація про наміри з їх боку вчинити протиправні дії.

Профілактика самогубств

Профілактика вчинення самогубств серед осіб, які тримаються в пенітенціарних установах,— комплекс заходів, спрямованих на покращення соціально-психологічного клімату серед засуджених та ув'язнених виявлення й усунення чинників, які сприяють формуванню в них суїцидальної поведінки. Профілактика самогубств серед засуджених та ув'язнених здійснюється шляхом загальної та індивідуальної профілактики.

Загальна профілактика — включає заходи, спрямовані на послаблення і усунення соціально-психологічних та побутових причин і умов, які сприяють формуванню суїцидальної поведінки, а також проведення правороз'яснювальної роботи серед засуджених та ув'язнених, щодо кримінальної відповідальності за діяння, передбачені статтею 120 Кримінального кодексу України.

Індивідуальна профілактика — це своєчасне надання соціально-психологічної допомоги засудженим та особам, узятим під варту, які знаходяться в тяжких психотравмуючих та суїцидонебезпечних станах. При індивідуальній профілактиці особлива увага приділяється суїцидонебезпечній категорії засуджених та ув'язнених.

У разі конкретних проявів засудженим чи ув'язненим суїцидальної поведінки керівництвом установи розглядається питання щодо постановки такої особи на *профілактичний облік* як схильної до самогубства.

Підставою для постановки на профілактичний облік (зняття з обліку) засудженого чи особи, взятої під варту, є рішення комісії установи, яке оформлюється протоколом. У ньому вказується: дата

проведення засідання комісії, її фактичний склад, прізвище, ім'я, по батькові, установочні дані особи, яка проявляє ознаки суїцидальної поведінки, та підстави її постановки на профілактичний облік. Витяг з протоколу засідання комісії доводиться до персоналу установи, який безпосередньо взаємодіє із засудженими (ув'язненими).

Тобто за такими особами закріплюються певні працівники установи (як правило, начальники відділень соціально-психологічної служби чи психолог), які повинні вести спостереження, збирати інформацію про наміри та зміни у поведінці цих осіб, а також щомісяця робити аналіз отриманих даних. Матеріали стосовно особи, яку взято на профілактичний облік, долучаються до її особової справи, а копії зберігаються у психолога.

У разі переведення особи, яка перебуває на профілактичному обліку, до іншої установи психолог долучає до її особової справи психологічну картку роботи з даною особою. Термін перебування особи на профілактичному обліку в період відбування покарання не обмежується. У разі потреби, але не менше одного разу на півроку, начальник відділення СПС, в якому відбуває покарання засуджений, що перебуває на профілактичному обліку, виносить на розгляд комісії питання про доцільність подальшого перебування даної особи на профілактичному обліку.

Спальні та робочі місця особам надаються у місцях, що добре проглядаються та контролюються. Виведення їх на роботу здійснюється тільки в першу зміну.

Огляд та обшуки приміщень та особистих речей ув'язнених (засуджених)

З метою виявлення предметів, які заборонено використовувати в пенітенціарних закладах, приготувань до втечі з-під варти тощо, проводяться обшуки та огляди приміщень, територій житлових та виробничих зон, транспортних засобів, а також ув'язнених (засуджених), персоналу і громадян, які перебувають на території установи та прилеглий до неї місцевості, їхніх речей і одягу.

Умови та методи проведення обшуків та оглядів не повинні ображати честь і принижувати гідність ув'язнених (засуджених) та інших осіб, які підлягають обшуку або огляду. *Недопустимими є зауваження з приводу фізичних вад, особливостей анатомічної будови, вживання непристойних виразів, брутальне або некоректне поводження з особами, які підлягають обшуку або огляду.*

Для проведення обшуку засуджені (ув'язнені) виводяться з житлового приміщення (камери), побутового або іншого приміщення у заздалегідь визначені персоналом установи місця. Присутніми можуть бути начальник відділення соціально-психологічної групи, старший днювальний, черговий у камері; особа, відповідальна за приміщення; один із засуджених (ув'язнених), які працюють або проживають у приміщенні.

При обшуках і оглядах використовуються відповідні технічні засоби, а також службові собаки. Для фіксації порядку проведення обшуку персонал установи може використовувати фото-, відеозйомку. Не допускається безпідставне пошкодження білизни, одягу, майна, інвентарю та інших предметів, а також псування продуктів харчування.

Обшуки та огляди засуджених (ув'язнених), які перебувають на території установи, проводяться у такій послідовності:

- перед початком обшуку чи огляду оголошуються підстави і порядок їх проведення;
- пропонується здати гроші, цінні папери і речі, а також предмети, які заборонено використовувати в установах виконання покарань;
- оголошуються права осіб, які підлягають обшуку або огляду, на оскарження дій персоналу щодо виконання згаданих заходів;
- для проведення огляду персоналу і громадян, які перебувають на території установи виконання покарань, контрагентських об'єктах, їм пропонується особисто пред'явити речі, предмети і одяг, що їм належать, для огляду;
- за фактом вилучення грошей, цінних паперів і речей, а також предметів, які заборонено використовувати в установах, та про шляхи їх надходження до установи особи, які підлягали обшуку, мають право надавати письмові пояснення;

- після завершення обшуків та оглядів проводиться опитування осіб, які підлягали обшуку, на наявність у них скарг і заяв.

Особистий обшук з роздяганням проводиться швидко, особою однієї статі з обшукуваним, без присутності осіб іншої статі. Одразу після завершення обшуку особа має одягтися. У разі потреби обстеження порожнин тіла, а також огляду протезів і пов'язок — запрошується медичний працівник, який здійснює такий огляд.

Вилучення заборонених речей та предметів

Гроші, вилучені в ув'язнених або засуджених, зараховуються на їхні особові рахунки, а цінні речі і предмети здаються на склад для зберігання. За їх письмовою згодою (заявою) гроші можуть бути передані (переказані) родичам або іншим особам.

Предмети і речі, які не заборонені для передачі, користування та зберігання ув'язненим (засудженим), понад визначену законодавством кількість вилучаються та здаються на склад для зберігання. З цього приводу адміністрацією установи складається акт, що підписується ув'язненим (засудженим), у якого були вилучені такі речі, та посадовою особою, яка прийняла їх на склад для зберігання.

Вилучені в ув'язнених (засуджених) гроші, цінні речі та предмети, отримані шляхом обману під час перебування в установі або власник яких не встановлений, передаються в дохід держави на підставі постанови начальника установи встановленої форми, санкціонованої прокурором. За такими фактами відповідно до рішення адміністрації установи протягом 10 днів проводиться службове розслідування, а причетні до цього ув'язнені (засуджені) у порядку, передбаченому законодавством, притягаються до дисциплінарної відповідальності.

Застосування персоналом заходів фізичного впливу і спеціальних засобів

Персонал пенітенціарних закладів має право застосовувати спеціальні засоби, заходи фізичного впливу, зокрема прийоми рукопашного бою, для:

- *припинення правопорушень з боку засуджених;*
- *подолання протидії законним вимогам адміністрації установ, якщо інші способи не забезпечили виконання покладених на них обов'язків.*

Рішення про застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу посадові особи приймають самостійно. Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обставин, що склалися, характеру правопорушення та особи правопорушника. Вчиненню зазначених дій повинно передувати попередження про такий намір.

У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання покладених на персонал СІЗО обов'язків, і мають зводитися до завдання найменшої шкоди здоров'ю ув'язнених та засуджених.

Без попередження спеціальні засоби та заходи фізичного впливу можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю персоналу установи або інших осіб.

Засуджений (ув'язнений), до якого були застосовані фізична сила, спеціальні засоби, гамівна сорочка або зброя, в обов'язковому порядку проходить медичний огляд та у разі потреби отримує негайну медичну допомогу.

У кожному випадку поранення або смерті, заподіяння тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень внаслідок застосування заходів фізичного впливу або спеціальних засобів, а також про всі випадки застосування вогнепальної зброї начальник установи негайно письмово повідомляє прокурора, безпосереднього начальника і проводить службове розслідування.

У разі застосування зброї—негайно повідомляється прокурор та Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Застосування наручників

Наручники до ув'язнених та засуджених застосовуються за розпорядженням начальника установи, його заступників, чергового помічника начальника установи та їхніх заступників.

Наручники застосовуються у разі:

- вчинення фізичного опору особовому складу чергової зміни, варті, адміністрації установи або проявів буйства (до заспокоєння);
- відмови слідувати до ДІЗО, ПКТ, ОК або карцеру;
- спроби самогубства, членоушкодження або нападу на засуджених чи інших осіб;
- конвоювання після затримання ув'язненого (засудженого), який вчинив втечу або самовільно залишив місце обмеження волі.

Наручники застосовуються до ув'язненого (засудженого) у положенні «руки за спиною» з урахуванням його фізичних вад. *Через кожні дві години* посадові особи установи перевіряють стан фіксації замків (у разі потреби здійснюється послаблення фіксації), а медичний працівник — стан здоров'я особи.

Наручники знімаються при відправленні індивідуальних потреб, прийманні їжі, за вказівкою медичного працівника, за наказом осіб, які дали розпорядження на їх застосування, або за наказом начальника, вищого за посадою. У разі доцільності подальшого їх застосування посадовою особою для прийняття рішення складається рапорт керівництву установи.

Застосування сльозогінних речовин, гумових кийків та фізичної сили

Персонал установи *має право* самостійно застосовувати сльозогінні речовини, гумові кийки та фізичну силу для:

- захисту персоналу установи і самозахисту від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;

- припинення масових заворушень і групової непокори з боку ув'язнених (засуджених);
- відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби установи або звільнення їх у разі захоплення;
- затримання або доставлення ув'язнених (засуджених), які вчинили злісне порушення режиму тримання, до ДІЗО, ПКТ, ОК або карцеру, якщо вони чинять опір особовому складу чергової зміни або з їх боку існує загроза завдати шкоди оточуючим або собі;
- припинення опору особовому складу чергової зміни, варті, адміністрації установи;
- затримання ув'язнених (засуджених), які вчинили втечу або самовільно залишили місце обмеження волі;
- звільнення заручників.

Забороняється:

- *застосування сльозогінних речовин та гумових кийків:*
 - до жінок з явними ознаками вагітності;
 - осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та неповнолітніх, крім випадків учинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю працівників установи або інших осіб, чи збройного нападу.
- *нанесення ударів гумовим кийком:*
 - по голові, шиї, ключичній ділянці, животу та статевих органах.
- *нанесення ударів пластиковим кийком типу «тонфа»:*
 - по голові, шиї, сонячному сплетінні, ключичній ділянці, низу живота, статевих органах, нирках, куприку, крім випадків реальної загрози життю, здоров'ю персоналу установи та (ув'язнених) засуджених.

Застосування гамівної сорочки

Застосування гамівної сорочки належить до крайніх заходів впливу на ув'язнених (засуджених) і може мати місце лише тоді, коли інші заходи щодо припинення буйства були вичерпані і безрезультатні.

Гамівна сорочка застосовується тільки за вказівкою начальника установи або особи, яка виконує його обов'язки, у присутності черговим помічником (ЧПНУ) і обов'язково у присутності медичного працівника. Розпорядження про застосування гамівної сорочки може бути надано черговим помічником, про що складається відповідний рапорт.

У всіх випадках про застосування гамівної сорочки складається акт, де зазначаються причини, обставини, місце її застосування, час перебування в ній буйної особи, а також інші необхідні відомості. Акт затверджується начальником установи, а копія долучається до особової справи ув'язненого чи засудженого.

Гамівна сорочка застосовується в ізольованому приміщенні (ДІЗО, карцері, окремії камері ПКТ або в кімнаті молодших інспекторів чергової зміни) не менше ніж трьома представниками чергової зміни. Увесь час перебування у гамівній сорочці особа повинна бути під наглядом молодшого інспектора та медичного працівника.

Вказівка медичного працівника про неможливість застосування гамівної сорочки до засудженого підлягає безумовному виконанню. У гамівній сорочці засуджений, який проявляє буйство, поміщується на матрац обличчям угору і перебуває у ній до заспокоєння, але *не більше двох годин*.

До засуджених неповнолітніх і жінок гамівна сорочка не застосовується.

Службові собаки

Для забезпечення надійної охорони режимних і господарських територій, корпусів, інших приміщень адміністрацією установи, у визначеному нормативно-правовими актами порядку застосовуються *службові собаки*:

- для охорони території та приміщень СІЗО;
- під час виведення ув'язнених чи засуджених з камер та їх супроводу на прогулянку, санітарну обробку, господарські роботи, а також переміщення на пункти обміну та у зворотному напрямку;

- під час огляду транспортних засобів і вантажів;
- для виявлення наркотичних засобів;
- для розшуку, затримання та супроводу ув'язнених або засуджених, які вчинили втечу.

Адміністрація установ при використанні службових собак зобов'язана вживати заходів щодо запобігання безконтрольного нападу собаки на ув'язнених (засуджених) та інших осіб, які перебувають на території, що охороняється.

Використання вогнепальної зброї

Вогнепальна зброя як винятковий захід застосовується у разі вчинення ув'язненим (засудженим) нападу або інших умисних дій, які безпосередньо загрожують життю персоналу установи або інших осіб, а також у разі втечі з-під варти, якщо іншими засобами неможливо припинити зазначені дії. Порядок застосування вогнепальної зброї визначається чинним законодавством.

Забороняється застосовувати зброю:

- до жінок з явними ознаками вагітності,
- осіб похилого віку або з вираженими ознаками інвалідності та неповнолітніх, крім випадків учинення ними групового або збройного нападу, який загрожує життю і здоров'ю персоналу установи чи інших осіб, або збройного опору.

Зброя застосовується без попередження:

- при збройному нападі на персонал установи та осіб, які перебувають на її території;
- при іншому явному нападі на осіб, коли їх життю загрожує безпосередня небезпека;
- щодо ув'язненого або засудженого, який тікає зі зброєю або на транспортному засобі під час його руху;
- при втечі вночі, в умовах недостатньої видимості, а також у лісистій місцевості;

- при затриманні ув'язненого або засудженого, який чинить збройну протидію.

У випадках поранення або смерті в результаті застосування зброї забезпечується охорона місця події до прибуття прокурора та слідчо-оперативної групи. Пораненим особам надається медична допомога.

ЗАХОДИ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Участь засуджених у виховних заходах, програми індивідуального впливу, участь у самодіяльних організаціях

Соціально-виховна робота в установах виконання покарань — цілеспрямована діяльність персоналу установи та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

Перш за все соціально-виховна робота спрямована на необхідність корекції соціальної поведінки засуджених під час перебування їх у місцях позбавлення волі, поваги до правил співжиття, на формування та закріплення у них сумлінного ставлення до праці, прагнення до заняття корисною діяльністю, підвищення культурного рівня, загальноосвітнього і професійного навчання, розвиток корисної ініціативи, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки.

Стимулювання правослужняної поведінки засуджених здійснюється диференційовано за допомогою внутрішньої класифікації засуджених, враховуючи їх особистість, учинений злочин, психічний і психологічний стан, ступінь соціальної занедбаності. В установах виконання покарань конкретні *програми диференційованого виховного впливу на засуджених повинні враховувати виховні можливості інших засобів виправлення засуджених:*

- режиму відбування покарання,
- пробація,
- суспільно-корисної праці,
- загальноосвітнього і професійно-технічного навчання,
- заохочувальних заходів,

- залучення засуджених до самовиховання,
- самодіяльних організацій,
- вплив та досвід громадських, благодійних і релігійних організацій

Індивідуальна програма соціально-психологічної роботи складається на кожного засудженого, який відбуває покарання у вигляді позбавлення волі. Вона має декілька розділів, де передбачені:

- соціально-демографічна і кримінально-правова характеристика засудженого,
- відомості про окремі нахили, здібності, фізичні особливості,
- наміри і плани на період відбування покарання та наслідки їх реалізації.
- оцінку прогресу виправлення засудженого,
- наслідки індивідуального спостереження за ним і зміст проведених бесід,
- психологічну характеристику та рекомендації психолога колонії,
- облік заохочень і стягнень тощо.

В установах виконання покарань, як правило, реалізуються програми: «Духовне відродження», «Творчість», «Освіта», «Професія», «Фізкультура і спорт», «Подолання алкогольної та наркотичної залежності», «Підготовка до звільнення». Програми сприяють формуванню у засуджених свідомого ставлення до цілей свого виправлення, розуміння перспективи дострокового звільнення від відбування покарання від своєї особистої поведінки, здорового способу життя, моральності, корисної зайнятості, розвитку здібностей, ініціативи, особистого потенціалу, загального та фахового навчання, професійних навичок, що допоможуть в їх соціальній адаптації після звільнення і в подальшому житті.

Варто особливо підкреслити, що участь засуджених у виховній роботі враховується як при визначенні ступеня їх виправлення, так і при застосуванні заходів заохочення, стягнення та різних пільг.

Суттєву допомогу у проведенні заходів соціально-виховної роботи персоналу установ виконання покарань надають *самодіяльні організації засуджених* до позбавлення волі. Зокрема, для засуджених можуть організовуватись гуртки соціально корисної спрямованості. Порядок та організація роботи гуртків визначаються адміністрацією установи виконання покарань. Виступи гуртків художньої самодіяльності можуть проводитись у межах установи.

У виправних колоніях (крім виправних колоній максимально-го рівня безпеки) дозволяється проводити безкоштовні (благодійні) та платні за кошти засуджених і за їх згодою виступи професійних творчих колективів (театрів, філармоній тощо). Такі заходи мають погоджуватися з керівництвом територіальних органів управління.

Доступ до психолога, індивідуальні програми психологічної допомоги

Психологічна служба діє у структурі установи виконання покарань з метою впровадження нових форм і методів виховного впливу на засуджених, їх вивчення на основі індивідуальних програм психолого-педагогічного впливу.

Психологи — виконують завдання психологічного вивчення засуджених, надання їм допомоги під час відбування покарання і в подальшому процесі соціальної адаптації після звільнення з місць позбавлення волі. У процесі своєї діяльності ними застосовуються такі професійні методи і методики формування і корекції свідомості засуджених: переконання, приклад, заохочення, примус, змагання, спостереження, тестування, бесіда тощо.

Для проведення сеансів психотерапії, релаксації, навчання навичкам психосоматичної саморегуляції, рольових тренінгів та занять з поведінкової терапії із засудженими в установах створюються та функціонують *кімнати психоемоційного розвантаження*.

Основні напрями діяльності психологічної служби, її завдання і функції (психодіагностична, прогностична, корекційна, виховна,

консультативна, профілактична, просвітницька, дослідницька) передбачають:

- надання психологічної допомоги засудженим, вивчення і узагальнення їх особистих та групових характеристик, спрямованих на визначення індивідуально-психологічних особливостей поведінки, виявлення серед засуджених груп «ризик» (осіб, які мають психічні відхилення, схильних до проявів зовнішньої або внутрішньої агресії у вигляді самогубства або членоушкодження, створення конфліктних ситуацій, нападу на персонал установи тощо) осіб, які потребують профілактичного обліку;
- оцінку перспектив розвитку особи, прогнозування можливої індивідуальної і групової поведінки засуджених з урахуванням особистісних, характерологічних якостей та наявної соціально-психологічної обстановки;
- цілеспрямоване досягнення позитивних змін психічного стану, особливостей поведінки і особистості засуджених;
- розробку індивідуальних та групових програм виховання засуджених;
- виявлення, усунення та запобігання особистісних і групових негативних психологічних явищ, які виникають у процесі відбування покарання, формування позитивного морально-психологічного клімату серед засуджених, надання індивідуальної психологічної допомоги засудженим, а також (у разі необхідності) персоналу установи;
- підвищення психологічної компетентності персоналу установи, надання йому рекомендацій і кваліфікованої методичної допомоги щодо роботи з групами та окремими засудженими, навчання формам і методам, прийомам психолого-педагогічної корекції;
- поширення психологічних знань серед персоналу та засуджених, підвищення рівня їх психологічної культури;
- сприяння в проведенні наукових досліджень та впровадження їх результатів у практичну діяльність.

Соціально-психологічна та педагогічна допомога ув'язненим

Соціально-психологічна та педагогічна допомога ув'язненим — спрямована на надання їм послуг правового та культурно-освітнього рівня, дотримання ними законів, виконання вимог режиму тримання та правил поведінки, а також на психологічну підтримку.

У слідчих ізоляторах вона здійснюється у формі:

- групових та індивідуальних бесід;
- просвітницької роботи на основі психолого-педагогічних принципів та методів.

Ув'язненим і засудженим, які бажають підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від віку створюється можливість для навчання та самоосвіти. Для цього у слідчих ізоляторах обладнуються навчальні класи (кімнати для виховної роботи) та забезпечується робота загальноосвітніх навчальних закладів. Окремо створюються належні умови неповнолітнім особам для занять фізичною культурою і спортом шляхом проведення ранкової фізичної зарядки у камерах та занять за окремим планом у спортивній кімнаті.

Особлива увага персоналом соціально-психологічної служби слідчих ізоляторів приділяється неповнолітнім ув'язненим. Таким особам надаються роз'яснення прав та обов'язків, протягом усього періоду тримання під вартою вивчається їх особистість, відстежується поведінка та проводяться профілактичні бесіди, про що не менше одного разу на місяць робляться записи в картці спостереження.

Крім основних виховних заходів проводиться цілеспрямована індивідуально-профілактична робота з виявлення осіб, які належать до груп ризику (схильні до суїциду, втечі, створення конфліктних ситуацій, зі слабкими розумовими здібностями), з попередження конфліктних ситуацій тощо.

Психологічна допомога ув'язненим надається психологами, для чого у слідчих ізоляторах функціонують кімнати психоемоційного розвантаження.

Зміна умов тримання в межах однієї виправної колонії

Залежно від поведінки засудженого і ставлення до праці та навчання умови відбування покарання можуть змінюватися в межах однієї виправної колонії. Така можливість не є заходом заохочення чи стягнення.

Зміна умов тримання в межах однієї виправної колонії здійснюється за клопотанням начальника відділення соціально-психологічної служби постановою начальника колонії, погодженою із спостережною комісією. Зміна умов тримання засудженого шляхом переведення його до виправної колонії іншого рівня безпеки здійснюється Центральною комісією Міністерства юстиції України за поданням адміністрації виправної колонії, погодженим з начальником територіального органу управління. У разі якщо таке подання передбачає переведення засудженого до установи виконання покарань з вищим рівнем безпеки, воно погоджується із спостережною комісією.

Законодавство (ст. 101 КВК України) містить норми, які передбачають можливість зміни умов тримання засуджених до позбавлення волі шляхом їх переведення.

- *Засуджені, які стають на шлях виправлення, можуть бути переведені:*
 - з ПКТ у звичайні жилі приміщення колонії максимального рівня безпеки або колонію середнього рівня безпеки — після фактичного відбуття не менше 1/4 призначеного судом строку покарання;
 - із звичайних жилих приміщень колонії максимального рівня безпеки в колонію середнього рівня безпеки — після фактичного відбуття не менше 1/2 призначеного судом строку покарання.
- *У колоніях мінімального і середнього рівня безпеки — до дільниці соціальної реабілітації після фактичного відбуття:*
 - не менше 1/4 строку покарання, призначеного судом за злочин середньої тяжкості;

- не менше 1/3 строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у вигляді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі;
- не менше 1/2 строку покарання, призначеного судом за особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.
- *Не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації:*
 - особи, які злісно порушували вимоги режиму в місцях попереднього ув'язнення та в колоніях;
 - інваліди першої та другої груп та особи, які досягли пенсійного віку;
 - вагітні жінки та жінки, які мають при собі дітей віком до трьох років;
 - особи, які не пройшли повний курс лікування венеричного захворювання, активної форми туберкульозу, психічного розладу, алкоголізму та наркоманії;
 - особи, які засуджені за злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;
 - особи, яких засуджено за вчинення умисного злочину в період відбування покарання у вигляді арешту або обмеження волі.

Зміна умов тримання засуджених шляхом їх переведення до виправних колоній іншого рівня безпеки

Залежно від поведінки засудженого і ставлення до праці та навчання умови відбування покарання можуть змінюватися в межах однієї виправної колонії або шляхом переведення до виправної колонії іншого виду. Така можливість не є заходом заохочення чи стягнення та здійснюється Апеляційною комісією центрального органу

виконавчої влади, що здійснює формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації за поданням адміністрації виправної колонії, погодженим з начальником територіального органу управління та спостережною комісією.

Засуджені, які злісно порушують режим відбування покарання, за рішенням комісії можуть бути переведені:

- з колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання до колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання або повернуті до тих колоній, де вони раніше відбували покарання;
- з колонії середнього рівня безпеки чи звичайного жилого приміщення колонії максимального рівня безпеки в приміщення камерного типу (ПКТ) колонії або сектор максимального рівня безпеки на строк до трьох років;
- з колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання повернутий до тієї колонії, де він раніше відбував покарання, за умови, якщо в нього раніш накладені стягнення не зняті або не погашені в установленому законом порядку.

Засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, переводяться із виховної колонії для дальшого відбування покарання до виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання.

З метою закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання засуджені, які досягли вісімнадцятирічного віку, можуть бути залишені у виховній колонії до закінчення строку покарання, але не довше ніж до досягнення ними двадцяти двох років. Залишення засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку, у виховній колонії проводиться за рішенням педагогічної ради постановою начальника колонії, погодженою із службою у справах неповнолітніх. На засуджених, які досягли вісімнадцятирічного віку і залишені у виховній колонії, поширюються умови відбування покарання, норми харчування і матеріально-побутового забезпечення, установлені для неповнолітніх засуджених. Умови праці осіб, які досягли вісімнадцятирічного віку, установлюються відповідно до законодавства про працю.

Переведення до іншої виправної установи ближче до місця проживання близьких родичів

Відповідно до ст. 93 Кримінально-виконавчого кодексу України переведення засудженого для дальшого відбування покарання з однієї виправної чи виховної колонії до іншої допускається за виняткових обставин, які перешкоджають дальшому перебуванню засудженого в цій виправній чи виховній колонії. Порядок переведення засуджених визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України.

Центральна комісія Міністерства юстиції розглядає скарги на рішення міжрегіональних комісій, здійснює направлення для відбування покарання окремо визначених осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, арешту чи обмеження волі, їх переведення для відбування покарання з однієї установи виконання покарань до іншої.

Для розгляду питання про переведення для відбування покарання засуджених з однієї установи виконання покарань до іншої Центральна комісія Міністерства юстиції вивчає документи, перелік яких визначено зазначеним нормативно-правовим актом Міністерства юстиції України.

Так, до клопотання засудженого про його переведення для подальшого відбування покарання з однієї установи виконання покарань до іншої з підстави «відповідно до його місця проживання до засудження» додаються довідка з особової справи засудженого, копії паспортного документа (або іншого документа, що посвідчує особу), копія документа, що підтверджує реєстрацію місця проживання або місця перебування до засудження. Підпис засудженого на клопотанні засвідчується керівником адміністрації установи виконання покарань.

До клопотання засудженого або близького родича чи члена сім'ї засудженої особи про переведення засудженого для подальшого відбування покарання з однієї установи виконання покарань до іншої з підстави «відповідно до місця постійного проживання близьких

родичів та/або членів сім'ї засудженого» додаються довідка-витяг з особової справи засудженого, копії паспортних документів засудженої особи та близьких родичів чи членів сім'ї засудженої особи, оригінали або нотаріально засвідчені копії довідки про реєстрацію місця проживання або місця перебування близького родича чи члена сім'ї, який звернувся з клопотанням, документів, що підтверджують наявність родинних стосунків (свідectво про народження, свідectво про шлюб тощо). Підпис засудженого на клопотанні засвідчується керівником адміністрації установи виконання покарань.

У клопотанні про переведення має міститися додаткова інформація щодо всіх близьких родичів та членів сім'ї засудженого відповідно до ступеня їх спорідненості та місця їх постійного проживання.

До свідectва про народження дитини засудженого додатково додаються довідка про реєстрацію місця проживання або місця перебування дитини та інформація служби у справах дітей за місцем проживання дитини та за місцем проживання засудженого про позбавлення або поновлення його батьківських прав.

Переведення взятих під варту осіб та засуджених, вироки щодо яких набрали законної сили, до інших слідчих ізоляторів, розташованих за межами області, здійснюється за письмовим розпорядженням осіб та органів, які здійснюють кримінальне провадження.

У випадках переведення ув'язнених з одного слідчого ізолятора до іншого у межах однієї області, здійснюється за письмовим розпорядженням начальника територіального органу управління з обов'язковим письмовим повідомленням про це особи чи органу, які здійснюють кримінальне провадження, та відповідного прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів при проведенні досудового розслідування.

Короткочасні виїзди за межі установи виконання покарань

Законодавством для засуджених передбачено можливість виїзду за межі установи виконання покарань. *Зокрема:*

- засудженим, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та середнього рівня безпеки та виховних колоніях, дозволяється короточасні виїзди за межі колоній на території України на строк не більше 7 діб, не включаючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці (не більше 3 діб), у зв'язку з такими *винятковими особистими обставинами*:
 - смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого;
 - стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї;
 - одержання медичної допомоги, якщо така допомога не може бути надана установою виконання покарань, за наявності відповідного висновку лікаря такої установи;
- засудженим жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, може бути дозволено короточасний виїзд за межі виправної колонії на території України для влаштування дітей у родичів, опікунів або в дитячих будинках тривалістю не більше як 10 діб без урахування часу перебування в дорозі (не більше як 3 доби);
- засуджені, які працюють та перебувають у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, мають право на щорічний короточасний виїзд за межі колонії тривалістю 14 календарних діб.

Про необхідність короточасного виїзду засуджений подає начальнику установи письмову заяву, до якої додається документ, що підтверджує наявність особистих обставин. Такі документи зберігаються в особовій справі засудженого. Дозвіл надається з урахуванням особи і поведінки засудженого під час відбування покарання, а тривалість встановлюється відповідно до віддаленості установи від населеного пункту, до якого виїжджає засуджений. При цьому час перебування поза межами установи зараховується в строк відбування покарання, а вартість проїзду оплачується особисто засудженим або його родичами.

На час виїзду засудженому видається посвідчення встановленого зразка, яке завіряється гербовою печаткою установи. Крім цього, видається цивільний одяг, необхідна сума грошей з особового рахунку засудженого, у тому числі на проїзд. Перед виїздом засуджений інструктується про його обов'язки під час виїзду.

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням

Особам, що відбувають покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі, невідбута частина покарання може бути замінена судом більш м'яким покаранням. При цьому, законом не передбачені обмеження для заміни невідбутої частини покарання з мотивів тяжкості або виду злочину, стану здоров'я або інших обставин. Застосування до особи заміни невідбутої частини покарання у випадку вчинення нею нового злочину та засудження до покарання у вигляді позбавлення волі — не є підставою для відмови у застосуванні до такої особи цієї норми закону.

Виняток становить лише вік (на момент розгляду цього питання): така заміна можлива, якщо засуджений є повнолітнім.

У разі заміни невідбутої частини основного покарання більш м'яким до засуджений може бути звільнений і від додаткового покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Закон передбачає *дві умови (підстави)*, за яких застосовується заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням:

1. *формальна* — відбуття певної частини строку покарання:
 - не менше 1/3 строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, а також за необережний тяжкий злочин;

- не менше 1/2 строку покарання, призначеного судом за корупційний злочин середньої тяжкості, умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, коли особа раніше відбувала покарання у вигляді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона була засуджена до позбавлення волі;
 - не менше 2/3 третин строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, а також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і вчинила новий умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.
2. *оціночна* — доведення засудженим, що він став на шлях виправлення. Для цього засуджений повинен:
- не мати непогашених та не знятих стягнень (останнє стягнення має бути накладене не пізніше ніж за 6 місяців до дати, з якої може бути застосовано ст. 82 Кримінального кодексу України);
 - мати хоча б декілька заохочень, а також активно брати участь у програмах диференційованого та індивідуального виховного впливу, а також інших заходах, що реалізуються в установі;
 - сумлінно ставитися до праці: наскільки якісно засуджений виконує виробничі завдання, бережно використовує обладнання, а також свідомо бере участь у неоплачуваних роботах;

Не може вважатися сумлінною поведінка лише при наявності формального факту відсутності у засудженого не знятих або погашених стягнень, оскільки дотримання порядку та умов відбування покарання — обов'язок засудженого, передбачений законодавством.

Рішення про застосування (або відмову в застосуванні) заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням за клопотанням адміністрації установи приймає винятково суд за місцем

відбування засудженим покарання. Зазначене питання адміністрація зобов'язана розглянути *в місячний термін*. Такий строк (один місяць) також встановлений для направлення матеріалів до суду у разі прийняття позитивного рішення комісією установи. Таким чином, весь процес розгляду питання заміни невідбутої частини покарання більш м'яким щодо Вас в установі не повинен перевищувати двох місяців.

Рішення про клопотання до суду про заміну невідбутої частини покарання більш м'яким приймається відповідною комісією, яку очолює начальник установи. *Засідання комісії проводяться не менше двох разів на місяць* і повинні відбуватися за присутності засудженого:

- у випадку прийняття рішення про відмову у застосуванні до засудженого ст. 82 Кримінального кодексу України, адміністрація зобов'язана зазначити підстави такої відмови та оголосити таке рішення під підпис засудженому;
- у випадку позитивного рішення — адміністрація вносить до суду відповідне клопотання.

Засуджений може самостійно звернутися до суду для застосування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким. Зазначене право прямо передбачено у ст. 537, 539 Кримінального процесуального кодексу України. Зокрема, ст. 539 КПК України передбачає: «Питання, які виникають під час та після виконання вироку вирішуються судом за клопотанням (поданням) прокурора, засудженого, його захисника, законного представника, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів у випадках, встановлених законом»

У випадку відмови судом в заміні засудженому невідбутої частини покарання більш м'яким, *то повторно це питання може бути розглянуте*:

- якщо особу засуджено за тяжкі та особливо тяжкі злочини до позбавлення волі на строк не менше п'яти років — не раніше ніж через один рік з дня винесення рішення про відмову;
- якщо засуджений відбуває покарання за інші злочини або є неповнолітнім — не раніше, ніж через шість місяців.

Акт помилування

Відповідно до пункту 27 статті 106 Конституції України *помилування засуджених є виключним правом Президента України*. Делегування цих функцій, а також привласнення їх іншими органами чи посадовими особами не допускається.

Помилування засуджених здійснюється згідно з Положенням про порядок здійснення помилування, затверджене Указом Президента України від 21.04.2015 року № 223/2015, у вигляді:

- заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі строком не менше 25 років;
- повного або часткового звільнення від основного і додаткового покарань.

Клопотання про помилування може бути подано після набрання вироком законної сили, а при розгляді справи в касаційному порядку— після прийняття рішення відповідним судом. У разі засудження особи до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше 20 років призначеного покарання.

Клопотання про помилування подається тільки через адміністрацію установи виконання покарань або інший орган, що здійснює виконання кримінальних покарань. Адміністрація в установленому порядку невідкладно реєструє клопотання і протягом п'ятнадцяти днів з дня подання направляє його до Адміністрації Президента України разом із копіями вироку, ухвали і постанови суду, характеристикою поведінку особи із письмово викладеною думкою адміністрації і, як правило, спостережної комісії або служби у справах дітей про доцільність помилування, а також іншими документами і даними, що мають значення для розгляду питання про застосування помилування. Засуджена особа до особистого клопотання про помилування може долучити інші документи, які, на її погляд, мають значення для застосування помилування.

Підготовку матеріалів до розгляду клопотання про помилування та повідомлення заявника про результати такого розгляду здійснює Департамент з питань помилування Адміністрації Президента України.

Клопотання про помилування і підготовлені Департаментом матеріали попередньо розглядаються Комісією при Президентові України. До складу Комісії призначаються висококваліфіковані юристи, громадські діячі, політики та представники творчої інтелігенції.

Під час розгляду клопотання про помилування враховуються:

- ступінь тяжкості вчиненого злочину, строк відбутого покарання, особа засудженого, його поведінка, щире каяття, стан відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди, сімейні та інші обставини;
- думка адміністрації установи виконання покарань або іншого органу, який виконує покарання, спостережної комісії, служби у справах дітей, місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування, громадських об'єднань та інших суб'єктів про доцільність помилування.

У разі відхилення Комісією клопотання про помилування засудженої особи повторне клопотання щодо неї за відсутності нових обставин, що заслуговують на увагу, може бути внесено на розгляд Комісії не раніш як через рік із часу відхилення попереднього клопотання.

У випадку позитивного рішення про помилування, особа має бути звільнена у день надходження указу Президента України, а якщо документи одержані після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня.

Порядок застосування амністії

Амністія — це повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Амністія оголошується спеціальним законом про амністію, який *може бути прийнято не частіше одного разу протягом календарного року*. Видання закону про амністію — це право, а не обов'язок Верховної Ради України.

У законі про амністію вказуються:

- категорії осіб, які підлягають звільненню за цією амністією;

- види покарань, від яких звільнюються засуджені;
- обсяг амністії, тобто її поширення лише на покарання або ж і на кримінальну відповідальність;
- категорії осіб, до яких не застосовується амністія;
- органи, на які покладається виконання закону про амністію та інші питання.

Законом може бути передбачено скорочення строків відбування покарань певних видів. Втім, закон про амністію не може передбачати заміну одного покарання іншим чи зняття судимості щодо осіб, які звільняються від відбування покарання.

У випадках поширення амністії на особу, яка тримається у пенітенціарному закладі, вона може бути звільнена від відбування як основного, так і додаткового покарання, призначеного судом. Однак у разі заподіяння вчиненим такою особою злочином шкоди, вона зобов'язана її відшкодувати — амністія не звільняє від цього обов'язку.

Амністія застосовується законом до громадян, засуджених судами України, незалежно від місця відбування ними покарання і має певні обмеження у застосуванні. Амністія не поширюється на окремі категорії засуджених (їх перелік визначається у тексті закону про амністію), а також на засуджених, до яких протягом останніх 10 років вона вже застосовувалась.

Якщо особа підпадає під дію амністії — адміністрація установи зобов'язана направити відповідні матеріали до суду. Після розгляду матеріалів судом особу повинні звільнити у день надходження відповідних документів, а у випадку надходження документів після закінчення робочого дня — у першій половині наступного дня.

Особливості звільнення за відбуттям строку покарання

Однією з підстав звільнення від відбування покарання є відбуття строку покарання, призначеного вироком суду. Тобто, засудженого повинні звільнити незалежно від будь-яких обставин (не повне

відбуття стягнення, погана поведінка тощо). *Підставою для такого звільнення виступає винятково вирок суду, в якому зазначається строк покарання, а також дата, з якої починається обраховуватись цей строк.*

Відповідно до законодавства, відбування покарання у вигляді позбавлення волі припиняється в першій половині останнього дня строку покарання з урахуванням тих змін, які можуть бути внесені у строк покарання відповідно до закону. Тобто, *засуджений має бути звільнений винятково в першій половині останнього дня строку покарання.*

Звільнення має відбуватися саме в останній день строку, а не наступний день. Наприклад, якщо засудженого засудили на 1 рік позбавлення волі, а обрахування цього строку починається з 1 січня 2016 року, то останнім днем строку буде 31 грудня 2016 року. У випадках обчислення призначеного строку покарання місяцями, строк закінчується відповідного числа останнього місяця, а коли цей місяць не має відповідного числа — в останній день цього місяця.

Якщо строк покарання закінчується у вихідний або святковий день, засуджений звільняється у передвихідний або передсвятковий день. Наприклад, в установі виконання покарань встановлений п'ятиденний робочий тиждень. Якщо останній день призначеного строку покарання припадає на неділю (на вихідний), засудженого повинні звільнити у п'ятницю, тобто у передостанній день перед вихідними. Аналогічним чином визначається день звільнення у випадку його припадання на святкові дні.

Посвідчення заповітів та довіреностей ув'язнених і засуджених

Відповідно до Цивільного кодексу України та Закону України «Про нотаріат» начальники слідчих ізоляторів та установ виконання покарань мають право посвідчувати заповіти та довіреності ув'язнених і засуджених, які в них тримаються. Зазначені акти

прирівнюються до нотаріально посвідчених, державне мито при цьому не справляється.

При посвідченні заповіту начальником установи:

- один посвідчений примірник видається заповідачу;
- другий негайно передається до державного нотаріального архіву чи до державної нотаріальної контори за постійним місцем проживання заповідача;
- довідка про здійснення зазначеної дії долучається до особової справи ув'язненого чи засудженого.

При видачі доручень на право розпорядження майном осіб, узятих під варту, чи його відчуження відповідно до законодавства повинна забезпечуватися охорона їх особистих і майнових прав. Адміністрації установи заборонено видавати доручення майнового характеру без дозволу на це особи або органу, в провадженні якого перебуває справа. Посвідчене доручення вручається особі, яка його видала, або на її прохання і за її рахунок надсилається за вказаною адресою особі, на ім'я якої видане це доручення.

Для здійснення інших цивільно-правових операцій особа, взята під варту, з дозволу особи або органу, у провадженні яких перебуває справа, видає своєму представнику довіреність, яка відповідно до законодавства завіряється начальником слідчого ізолятора. Особи, які бажають отримати довіреність від взятої під варту особи, звертаються з відповідною заявою до керівництва слідчого ізолятора на особистому прийомі або направляють її поштою. Посвідчена довіреність вручається особі, яка його видала, або на її прохання і за її рахунок надсилається за вказаною поштовою адресою особі, на ім'я якої видане це доручення.

Розгляд питань, пов'язаних із громадянством України, здійснюється адміністрацією установи відповідно до Закону України «Про громадянство України», а ув'язнених або засуджених іноземців та осіб без громадянства — відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» з урахуванням обмежень, які встановлені Законом України «Про попереднє ув'язнення».

Укладення (розірвання) шлюбу ув'язнених і засуджених

Державна реєстрація укладення шлюбу ув'язнених і засуджених у СІЗО проводиться відповідно до чинного законодавства органом реєстрації актів цивільного стану (далі — РАЦС) за місцем розташування установи.

Особа, яка виявила бажання одружитися з ув'язненим чи засудженим, звертається до органу РАЦС для отримання бланка спільної заяви про укладення шлюбу та надає його адміністрації установи. У разі взаємної добровільної згоди на укладення шлюбу та відсутності обставин, що цьому перешкоджають, ув'язнений або засуджений заповнює свою частину бланка заяви.

Достовірність підпису на заяві ув'язненого або засудженого засвідчується начальником установи, після чого посвідчена заява передається іншій стороні для подальшого оформлення в органі РАЦС.

Державна реєстрація укладання шлюбу проводиться тільки за наявності документів, що посвідчують осіб, у їх присутності у спеціально виділеному приміщенні установи. Загальна кількість запрошених з боку вказаних осіб, крім представника РАЦС, не може бути більше двох осіб. При державній реєстрації укладення шлюбу в слідчому ізоляторі особі, взятій під варту, необхідно мати виданий слідчим або судом, які здійснюють кримінальне провадження, письмовий дозвіл на побачення.

Оплата державного мита за державну реєстрацію укладення шлюбу та інші необхідні витрати проводяться за рахунок осіб, які укладають шлюб.

Після державної реєстрації укладення шлюбу адміністрація СІЗО надає ув'язненому або засудженому побачення з чоловіком (дружиною) відповідно до законодавства.

На прохання осіб, які укладають шлюб, адміністрацією СІЗО надається можливість проведення обряду вінчання.

Державна реєстрація розірвання шлюбу (розлучення) осіб, узятих під варту, і засуджених здійснюється відповідно до законодавства.

Оформлення заяви про розірвання шлюбу за взаємною згодою подружжя, яке не має спільних неповнолітніх дітей, здійснюється постановою про розірвання шлюбу Державного органу реєстрації актів цивільного стану після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана.

Подружжя, яке має дітей, має право подати до суду заяву про розірвання шлюбу разом із письмовим договором про те, з ким із них будуть проживати діти, яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо, а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей.

Поховання ув'язнених і засуджених, які померли в установі

Порядок поховання ув'язнених та засуджених, які померли в установах, оформлення документів щодо видачі їх тіл визначаються відповідно до чинного законодавства.

Про смерть особи, взятої під варту, чи засудженого адміністрація установи *протягом доби одночасно повідомляє одного з близьких родичів*, указаних в особовій справі, прокурора, особу або орган, у провадженні якого перебуває кримінальна справа, а також направляється повідомлення про смерть до територіального органу РАГС за останнім місцем постійного проживання померлого до арешту. У випадку, якщо місце проживання померлого невідоме, повідомлення надсилається до органу РАГС міста (району), на території якого розташована установа. Копії повідомлень про смерть, що надсилаються родичам та до органу РАГС, долучаються до особової справи померлого. У разі коли родичі померлого проживають не в тому населеному пункті, де розташована установа, повідомлення надсилається телеграфом. У повідомленні роз'яснюється, в який орган РАГС необхідно звернутися родичам за одержанням свідоцтва про смерть.

Якщо від родичів протягом доби після вручення їм повідомлення про смерть надійде заява про видачу тіла померлого, адміністрація установи організовує передачу тіла. У разі відсутності такої заяви від

родичів поховання померлого здійснює адміністрація установи через 48 годин після смерті.

Передача тіла померлого родичам оформляється актом, на якому родичі розписуються про його прийняття. Акт долучається до особової справи померлого. Тіло померлого не видається родичам, якщо ця особа померла від особливо небезпечних інфекційних захворювань, перелік яких визначений Міністерством охорони здоров'я України. Тіло померлого від інших інфекційних захворювань може бути видане родичам за погодженням з місцевими органами охорони здоров'я.

Поховання здійснюється на загальних кладовищах за кошти установи. Про поховання складається акт із зазначенням настановних даних померлого, місця і дати поховання, номера могили. Акт складається в одному примірнику, підписується представниками слідчого ізолятора, кладовища і долучається до особової справи померлого.

Речі, гроші і цінності після смерті особи, взятої під варту, чи засудженого пересилаються або видаються спадкоємцям у встановленому порядку за погодженням з відповідними судовими та слідчими органами. Зазначене майно може бути звернене в дохід держави, якщо за ним не звернулися спадкоємці у передбачені законом строки.

З майна померлих осіб, узятих під варту, чи засуджених матеріальні збитки утримуються на загальних підставах.

Про смерть іноземних громадян сповіщаються посольства або консульства відповідних держав.

КОНТАКТИ ІЗ ЗОВНІШНІМ СВІТОМ

Порядок та умови для проведення побачень

Короткострокові побачення тривалістю до 4 годин надаються з родичами та іншими особами під наглядом представника адміністрації установи виконання покарань.

Тривалі побачення з правом спільного проживання надаються тільки з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, всиновлювачі, всиновлені, рідні брати й сестри, дід, баба, онуки), у тому числі подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало в шлюбі за умови, що в них є спільні неповнолітні діти, та після пред'явлення їхніх свідоцтв про народження.

На побачення допускаються дорослі особи, з якими можуть бути неповнолітні особи. Їх кількість визначається залежно від пропускнуої спроможності приміщень для надання побачень, а також можливостей забезпечення їхньої безпеки.

Документами, які посвідчують особу, що прибула на побачення, є паспорт, для неповнолітніх — свідоцтво про народження. Документами, які підтверджують родинні зв'язки подружжя, є свідоцтво про шлюб.

Кількість побачень засудженим, що надаються з родичами та іншими особами, залежить від того в якій дільниці установи виконання покарань вони відбувають покарання:

- у дільниці посиленого контролю — 1 короткострокове побачення на місяць і 1 тривале побачення на 3 місяці;
- у дільниці ресоціалізації — 1 короткострокове побачення на місяць і 1 тривале побачення на 2 місяці;
- у дільниці соціальної адаптації та соціальної реабілітації, надаються короткострокові побачення без обмежень та тривале побачення щомісяця.

Особливості надання побачень:

- за користування приміщенням для побачень має сплачуватися встановлена плата;
- тривале побачення за заявою можна замінити на короткострокове;
- відхилення від визначеного часу (дати) надання побачення не може перевищувати 5 діб;
- не використані в поточному періоді побачення на наступний період не переносяться;
- об'єднання побачень або розділення одного побачення на декілька періодів не дозволяється;
- тривале побачення при реєстрації шлюбу надається позачергово;
- на період тривалого побачення засуджений звільняється від роботи;
- перше побачення, крім побачень із захисником (адвокатом), засудженому надаються після переведення його з дільниці карантину, діагностики і розподілу до дільниці ресоціалізації;
- тривалі побачення засудженим, які перебувають у закладах охорони здоров'я ДКВС України, надаються за відсутності у них медичних протипоказань;
- у разі тяжкої хвороби засудженого, що загрожує його життю, може бути наданий дозвіл близьким родичам та подружжю відвідати його. У рахунок чергових побачень таке відвідування не зараховується;
- у разі епідемії, стихійного лиха або інших надзвичайних обставин, що перешкоджають діяльності установ, побачення можуть бути тимчасово відмінені. Цей час зараховується в строк, після закінчення якого засуджені можуть отримати дозвіл на побачення.

На період тривалих побачень засудженим можуть видаватися одяг, білизна і взуття з обмінного фонду або одяг цивільного зразка, який принесли родичі. Засуджені до і після побачень підлягають особистому обшуку з роздяганням. Їм надається дозвіл проносити в кімнати тривалих побачень засоби особистої гігієни, тютюнові вироби, попільнички, власні альбоми та літературу і періодичні видання, які вони бажають передати родичам.

До кімнат тривалих побачень дозволяється проносити продукти харчування (за винятком напоїв із вмістом алкоголю та енергетичної дії, пива) та цивільний одяг для використання під час побачень, а також предмети і вироби, зберігання яких засудженим не заборонено.

Родичам засуджених, які перебувають на тривалих побаченнях, дозволяється у денний час виходити за межі установи для придбання продуктів харчування, предметів першої потреби, а в разі дострокового закінчення побачення (з невідкладних обставин) — у будь-який час доби.

Проведення побачень в слідчих ізоляторах

У слідчих ізоляторах ув'язненим надаються *короткострокові побачення* з родичами або іншими особами адміністрацією СІЗО лише з письмового дозволу слідчого або суду, які здійснюють кримінальне провадження, не менше трьох разів на місяць.

Тривалість таких побачень встановлюється від однієї до чотирьох годин з урахуванням побажання ув'язненого, його поведінки та пропускної спроможності приміщень для надання побачень. Дозвіл слідчого або суду, які здійснюють кримінальне провадження, завірений гербовою печаткою, дійсний тільки на одне побачення.

Побачення родичів та інших осіб з ув'язненими і засудженими здійснюється під контролем посадових осіб слідчого ізолятора.

Особливості проведення побачень:

- побачення ув'язненим та засудженим дозволяється одночасно не більш як з трьома дорослими особами, разом з якими можуть бути неповнолітні особи;
- побачення надаються в порядку загальної черги у спеціально обладнаних для цього кімнатах;
- у кімнаті, де розташовані кабіни для проведення побачень, одночасно можуть знаходитися декілька ув'язнених дотриманням вимог ізоляції;

- побачення для ув'язнених, які обвинувачуються у вчиненні особливо небезпечних злочинів або засуджених за ці злочини, а також засуджених до довічного позбавлення волі, у тому числі вирoki щодо яких не набрали законної сили, проводяться в індивідуальному порядку окремо від інших ув'язнених і засуджених;
- побачення неповнолітнім особам та засудженим, залишеним для роботи з господарського обслуговування, надаються в окремих кімнатах (без телефонних кабін, перегородок);
- побачення близьким родичам з ув'язненим, який перебуває в закладах охорони здоров'я, надаються за наявності письмового дозволу слідчого або суду, які здійснюють кримінальне провадження. При наявності такого дозволу близького родича допускають на побачення з урахуванням розпорядку дня медичного закладу та висновку лікаря цього закладу на письмовій заяві про побачення;
- ув'язненим або засудженим, які перебувають у карцері, побачення з родичами або іншими особами не надаються;
- тривалі побачення надаються лише засудженим, залишеним для роботи з господарського обслуговування, у встановленому для установ виконання покарань порядку;
- заборонено користуватися технічними засобами зв'язку, комп'ютерами, кіно-, фото-, аудіо-, відео- і розмножувальною апаратурою;
- заборонено передавати ув'язненим будь-які документи, предмети й речі, продукти харчування, голосно розмовляти, кричати і, за винятком глухонімих, перемовлятися жестами або умовними знаками;
- у разі тимчасової заборони побачень в приймальні для відвідувачів вивішується відповідне оголошення;
- особи, які виводяться на побачення, повинні мати охайний зовнішній вигляд.

Обставини припинення або відмови у наданні побачення

Побачення може бути припинене або не надається громадянам:

- які прибули на побачення без документів, що посвідчують їх особу,
- з ознаками чи у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння,
- не зазначеним у дозволі особам (стосовно взятої під варту особи)
- які відмовилися від проведення огляду речей або особистого догляду
- у разі виявлення прихованих від огляду заборонених речей та предметів особам, які намагалися передати їх засудженим, побачення не надається або припиняється. При цьому складаються матеріали для притягнення таких осіб до адміністративної відповідальності;
- які порушують встановлений порядок їх проведення, а також допускають зухвалу поведінку та прояви хуліганства

Якщо на побаченні допускаються зазначені порушення, адміністрація попереджає про це особу, а у випадку допущення нового порушення припиняє побачення та доповідає рапортом начальнику установи із зазначенням причин прийнятого рішення.

Грошові перекази засудженим та ув'язненим

Засуджені та ув'язнені можуть без обмеження одержувати грошові перекази та відправляти грошові перекази родичам, а з дозволу адміністрації установи — відправляти не лише родичам, а й іншим особам. Такі перекази дозволяється одержувати у національній валюті (гривні) через поштові відділення, банки або касу установи, які відповідно до чинного законодавства зараховуються на особовий рахунок засудженого чи ув'язненого.

Для здійснення грошової передачі ув'язненому чи засудженому особа подає заяву у двох примірниках, де зазначається сума коштів, яка підлягає зарахуванню на особовий рахунок ув'язненого або засудженого, та після її розгляду начальником установи вносить до каси необхідну суму. Особі, яка внесла кошти, видається квитанція прибуткового касового ордера, копія якого долучається до особової справи ув'язненого чи засудженого.

Для переказу через поштові відділення, банки або касу особистих коштів ув'язненим чи засудженим подається особиста письмова заява начальнику установи. У випадку відправлення грошового переказу іншим особам — у заяві зазначаються причини відправки переказу. За такою заявою адміністрація установи приймає рішення не пізніше трьох діб з дня її подачі, про що повідомляється засуджений.

Облік грошових переказів та передач здійснюється бухгалтерією установи.

Телефонні розмови

Засудженим в установах виконання покарань, в тому числі й під час перебування в стаціонарних закладах охорони здоров'я, надається право на телефонні розмови (у тому числі у мережах рухомого (мобільного) зв'язку) *без обмеження їх кількості* під контролем адміністрації. Для цього у визначеному місці встановлюються таксофони та забезпечується наявність засобів рухомого (мобільного) зв'язку, які знаходяться на обліку установи.

Телефонні розмови надаються засудженому за його письмовою заявою, в якій зазначаються місцезнаходження, телефонний номер абонента та тривалість розмови. Тобто, для дзвінка засуджений може використовувати як стаціонарний телефон так і мобільний, для цього він має придбати власну SIM-карту, яка зберігається у начальника відділення соціально-психологічної служби, і видається йому для здійснення дзвінка. *При цьому:*

- перша телефонна розмова надається відразу після прибуття до установи;

- дзвонити можна як на міський номер, так і на мобільний;
- тривалість дзвінка до 15 хвилин;
- телефонні розмови оплачуються з особистих коштів засуджених, вартість дзвінка визначається оператором;
- телефонні розмови між засудженими, які перебувають у місцях позбавлення волі або під вартою, забороняються;
- телефонні розмови проводяться протягом дня у вільний від роботи час та поза часом, передбаченим для приймання їжі та безперервного сну;
- засудженим, які перебувають у дисциплінарному ізоляторі телефонний дзвінок дозволяється лише як виняток (смерть або тяжка хвороба близького родича, стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї).

У разі якщо засуджений набирає телефонний номер абонента, який не зазначений у заяві, а також вживає під час телефонної розмови нецензурні слова, телефонна розмова припиняється, про що робиться відмітка на заяві засудженого.

Телефонні розмови засуджених, які тримаються у виправних центрах, можуть здійснюватися за допомогою мобільних телефонів, які вони мають право зберігати із собою. Засуджений має право зберігати із собою лише один зареєстрований мобільний телефон.

Для користування таким телефоном він повинен звернутися до адміністрації з письмовою заявою із зазначенням найменування телефону, модифікації, коду міжнародного ідентифікатора мобільного обладнання (IMEI) або серійного номера та телефонного номера оператора зв'язку, яким він користується.

Якщо у засудженого буде виявлено незареєстрований мобільний телефон або телефонний номер (SIM-картка), він вилучається у встановленому законодавством порядку і зберігається на складі виправного центру та повертається засудженому після його звільнення.

Доступ до глобальної мережі Інтернет

Засуджені мають право користуватися мережею Інтернет під контролем адміністрації установи.

Для цього вони можуть створювати електронну поштову скриньку, однак адміністрація має доступ для ознайомлення зі змістом вхідних та вихідних повідомлень. Зазначене обумовлюється індивідуальними ризиками (негативною поведінкою) окремих засуджених.

Під час користування глобальною мережею Інтернет засудженим забороняється:

- вносити будь-яку інформацію, у тому числі направляти листи, коментарі, знаки тощо, та реєструватися на веб-сайтах, крім випадків створення та користування електронною поштовою скринькою у визначеному порядку, а також у разі необхідності здійснення реєстрації для користування дозволеними сайтами;
- формувати будь-які бази даних та накопичувальні диски, у тому числі віртуальні;
- відвідувати веб-сайти соціальних мереж, сайти, що пропагують жорстокість, насильство, еротичного або порнографічного змісту, переглядати сайти, що можуть негативно вплинути на психічний стан засудженого.

Перелік сайтів, до яких дозволяється доступ, формується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, та за заявою засуджених може бути доповнений адміністрацією установи сайтами. Оплата проводиться з особистих коштів засуджених або коштів інших осіб шляхом їх внесення на електронний гаманець.

Засуджені під час перебування в стаціонарних закладах охорони здоров'я, не віднесених до відання центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, з дозволу адміністрації установи виконання покарань можуть мати при собі та користуватися під контролем

адміністрації портативними персональними комп'ютерами з доступом до глобальної мережі Інтернет.

Порядок організації надання засудженим до позбавлення волі доступу до глобальної мережі Інтернет, затверджений наказом Міністерства юстиції від 1 серпня 2014 р. № 1275/5. Для користування засудженими глобальною мережею Інтернет адміністрацією установи в окремих приміщеннях обладнуються комп'ютерні класи (місця), які розташовуються поза межами локальних дільниць відділень соціально-психологічної служби (за виключенням дільниць посиленого контролю виправних колоній, ПКТ виправних колоній (секторів) максимального рівня безпеки).

У комп'ютерних класах (місцях) в обов'язковому порядку блокується доступ до послуг електронної пошти, соціальних мереж, а також сайтів, що пропагують жорстокість, насильство, еротичного або порнографічного змісту. Тобто, затверджується перелік дозволених сайтів, який щокварталу переглядається та доповнюється за заявами засуджених.

Листування та порядок відправки кореспонденції

Відповідно до законодавства *ув'язнені* можуть листуватися з родичами та іншими громадянами, а також з підприємствами, установами, організаціями з *письмового дозволу особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження*. Кореспонденція ув'язнених підлягає перегляду, відправлення листів здійснюється через адміністрацію слідчого.

Оплата витрат за пересилку кореспонденції (за винятком апеляційних та касаційних скарг) здійснюється за рахунок відправника. У разі відсутності в ув'язненого чи засудженого коштів на придбання марки і конверта вони видаються йому за кошти слідчого ізолятора.

Особливості листування ув'язнених:

- скарги на дії чи рішення слідчого адміністрацією надсилаються прокурору, а скарги на дії та рішення прокурора — прокуророві вищого рівня *не пізніше трьох діб* з часу їх подачі;

- заяви осіб з питань оскарження в судовому порядку рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, а також оскарження ухвал слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або продовження строків тримання під вартою, або про застосування тимчасового чи екстрадиційного арешту надсилаються адміністрацією до визначеного законом суду *протягом доби* з часу їх подання;
- кореспонденція, пов'язана з кримінальним провадженням, *не пізніше трьох діб* із часу її подачі надсилаються адміністрацією місця попереднього ув'язнення особі або органу, які здійснюють кримінальне провадження
- кореспонденція, що містить відомості, розголошення яких може перешкодити кримінальному провадженню, за належністю не надсилається, а передається на розгляд особі або органу, які здійснюють кримінальне провадження, про що сповіщаються ув'язнений та прокурор.

Усім категоріям засуджених дозволяється одержувати та відправляти листи й телеграми за власний рахунок без будь-яких обмежень їх кількості.

Відповідні звернення (кореспонденція) подаються до адміністрації установи виконання покарань. Про отримання адміністрацією звернення (кореспонденції) засудженому видається талон-підтвердження. *Протягом 3 діб* (а у випадках, встановлених законодавством, *протягом однієї доби*) з часу видачі талона-підтвердження зазначене звернення (кореспонденція) направляється адресату. Листування між позбавленими волі, які не є родичами, можливе тільки з дозволу адміністрації установи.

Оскільки кореспонденція засуджених підлягає перегляду, то для спрощення цієї процедури листи опускаються до поштових скриньок на території колонії або передаються представникам адміністрації у незапечатаному вигляді. Для відправлення листів засудженими, які тримаються у камерах, поштові скриньки вивішуються перед прогулянковими двориками.

Листи опускаються до поштових скриньок в незапечатаному вигляді. Листи засуджених, виконані тайнописом, шифром або

із застосуванням інших умовностей, а також ті, що мають цинічний характер або містять відомості, що не підлягають розголошенню, адресату не надсилаються і вилучаються, про підстави для вилучення повідомляється засудженому під особистий підпис.

Листи також можуть бути повернуті назад у поштове відділення на підставах:

- письмової відмови адресата;
- у разі смерті адресата (одержувача) або неможливості вручення через відсутність адресата (одержувача) — з позначкою «Адресат вибув, підлягає поверненню відправнику».

Чинний Кримінально-виконавчий кодекс України (ст. 113) та Закон України «Про попереднє ув'язнення» (ст. 13) *скасували обов'язкову процедуру цензури та замінили її процедурою «перегляду»*. За визначенням перегляд означає, що цей процес спрямований на виявлення заборонених предметів, а не на читання листів.

Порядок здійснення перегляду кореспонденції засуджених та ув'язнених встановлений наказом Міністерства юстиції України № 1304/5 «Про затвердження Інструкції з організації перегляду кореспонденції (листування) осіб, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах».

Адміністрація не має права переглядати кореспонденцію у випадках, якщо вона адресована:

- Уповноваженому Верховної Ради з прав людини;
- Європейському суду з прав людини;
- іншим відповідним органам міжнародних організацій;
- суду;
- прокуророві;
- захиснику у кримінальному провадженні.

У цих випадках листи перегляду не підлягає і *надсилається за адресою протягом доби* з часу його подачі. Відповідно одержана у таких випадках кореспонденція перегляду не підлягає.

Богослужіння та релігійні обряди

Адміністрація установ виконання покарань та слідчих ізоляторів сприяє реалізації релігійних потреб ув'язнених і засуджених у порядку, визначеному Кримінально-виконавчим кодексом України, Законом України «Про попереднє ув'язнення», з урахуванням положень Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Релігійні обряди проводяться на прохання засуджених або за ініціативою релігійних організацій, але з відповідними обмеженнями для різних категорій засуджених. Пропаганда будь-яких релігійних учень серед засуджених здійснюється тільки на їх бажання та за згодою, а щодо неповнолітніх — за згодою їхніх батьків або осіб, які їх замінюють.

У слідчих ізоляторах ув'язнені та засуджені відправляють релігійні обряди індивідуально в камерах або в обладнаних для цих цілей приміщеннях установ з дотриманням вимог роздільного тримання. Адміністрація установ сприяє запрошенню осіб, які мають право проводити богослужіння та відправляти релігійні обряди, визначає місце, час та умови їх проведення. При цьому допускаються тільки представники релігійних організацій, які офіційно зареєстровані у встановленому законом порядку.

У разі відсутності окремих приміщень для віруючих декількох релігійних конфесій обряди проводяться в одному приміщенні за графіком. У такому приміщенні передбачається можливість тимчасового розміщення предметів культу на період обряду.

Ув'язненим і засудженим дозволяється мати при собі і користуватися релігійною літературою, предметами релігійного культу індивідуального користування для натільного або кишенькового носіння, крім саморобних та колючих ріжучих предметів.

Відправлення релігійних обрядів не повинно порушувати розпорядок дня в колоніях, а також утискати права інших осіб, які відбувають покарання. *Тобто ув'язнені та засуджені не мають права, посилаючись на свої релігійні переконання, ухилятися від виконання своїх обов'язків, а також порушувати режим.*

Душпастирська опіка

Душпастирська опіка засуджених (ув'язнених) — діяльність в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах священнослужителів (капеланів), уповноважених релігійними організаціями, статuti (положення) яких зареєстровані у встановленому законом порядку, спрямована на задоволення релігійних потреб засуджених, їх духовне виховання.

Для координації заходів душпастирської опіки засуджених (ув'язнених) створюється дорадчий орган, до складу якого включаються представники заінтересованих релігійних центрів і управлінь. Заходи душпастирської опіки не повинні порушувати встановлений законом та іншими нормативно-правовими актами порядок виконання і відбування покарань.

Зустрічі священнослужителів (капеланів) із засудженими надаються за принципом конфіденційності у час, вільний від роботи (навчання) засуджених, без обмеження кількості зустрічей у місці, визначеному адміністрацією установи. *Зокрема:*

- час відвідування священнослужителями (капеланами) установи завчасно погоджується з адміністрацією;
- побачення засуджених (ув'язнених) із священнослужителями (капеланами), уповноваженими релігійними організаціями є конфіденційними. Тобто, таємниця сповіді є недоторканною і охороняється законом;
- забороняється оприлюднювати, фіксувати технічними засобами та відтворювати будь-яку інформацію, отриману зі сповіді;
- відомості, отримані зі сповіді, не можуть бути предметом досудового розслідування, досудового слідства чи кримінального провадження, використовуватися як доказ;
- ніхто в жодному разі не може допитувати священнослужителя, перекладача чи іншу особу з питань, пов'язаних з конфіденційністю сповіді.

Варто знати, що з огляду на приписи частини другої статті 19 Конституції України *дозвіл судді або органу, який проводить слідство,*

на побачення особи, взятої під варту, із священнослужителями (капеланами) не потрібен, а працівники правоохоронних органів зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Доступ до суспільно важливої інформації

В установах виконання покарань проводиться *безкоштовна демонстрація художніх відео- та кінофільмів*, які мають позитивний вплив на закріплення процесу виправлення та ресоціалізації засуджених. Художні кіно- та відеофільми демонструються *один раз на тиждень*.

Додатково дозволяється демонструвати художні кіно- та відеофільми у святкові дні. Кількісні обмеження не стосуються навчальних, документальних і науково-популярних кінофільмів, які мають виховне значення.

Особам, яких тримають у ДІЗО, ПКТ (ОК), ПКТ виправних колоній (секторів) максимального рівня безпеки та у карцерах слідчих ізоляторів, а також засудженим до арешту та довічного позбавлення волі кінофільми не демонструються.

У жилих приміщеннях (камерах слідчих ізоляторів) можуть встановлюватись телевізори невеликих габаритів (діагональ до 80 см) з розрахунку — один на камеру, одержані від родичів ув'язнених (засуджених) або інших осіб. За наявності технічних можливостей в установах обладнуються кабельні телемережі. Час радіотрансляції і перегляду телепередач визначається розпорядком дня.

Крім цього, житлові та інші приміщення та камери, де перебувають ув'язнені та засуджені радіофікуються. Радіотрансляції здійснюються централізовано від єдиного радіотрансляційного вузла.

У виправних колоніях (крім виправних колоній максимального рівня безпеки) дозволяється проводити безкоштовні (благодійні) та платні за рахунок коштів засуджених і за їх згодою виступи професійних творчих колективів (театрів, філармоній тощо) при погодженні цих заходів з відповідним територіальним органом управління.

Порядок передачі телевізорів від родичів або інших осіб

Передача телевізорів від родичів або інших осіб оформлюється актом, де зазначаються: модель телевізора, назва заводу-виробника, рік випуску, характерні ознаки та за наявності технічний паспорт. Акт складається у трьох примірниках, перший видається особі (власнику), яка передала телевізор, другий долучається до особової справи ув'язненого чи засудженого, третій зберігається у відділі соціально-виховної та психологічної роботи установи. У кількості та вагу передач телевізорів не враховуються.

Ув'язненим чи засудженим, які одержали телевізори, забороняється передавати їх в особисте користування іншим особам. У разі виходу з ладу телевізора його ремонт здійснюється в майстерні установи або за його межами за кошти ув'язнених чи засуджених, їхніх родичів або інших осіб. Після здійснення ремонту за відповідною заявою телевізори видаються в камери.

У разі вибуття ув'язнених та засуджених в інші установи або до місця відбування покарання телевізори за їх письмовою заявою повертаються особам, які їх передавали, або родичам ув'язненого чи засудженого, а при тимчасовому вибутті для проведення слідчих дій чи участі в судових засіданнях зберігаються на складі установи. Видавати у користування телевізори ув'язнених або засуджених, які вибули до інших установ, у камери або для передачі в інші установи виконання покарань забороняється. Про повернення телевізорів адміністрація завчасно повідомляє власників, а їх видача здійснюється під розписку у другому примірнику акту. Зазначені акти здаються в архів для зберігання.

До повернення телевізорів особам, які їх передавали, або родичам ув'язненого чи засудженого вони вилучаються персоналом установи з камер та здаються на склад установи для зберігання. Облік телевізорів на складі здійснюється у спеціальних журналах, до кожного з них додається ярлик із зазначенням прізвища, ініціалів власника та реєстраційного номера згідно з журналом.

Користування бібліотекою

Засудженим та ув'язненим дозволяється користуватися художньою, науково-технічною і довідковою літературою, яка є в бібліотеках слідчих ізоляторів та установ виконання покарань, а також газетами і журналами. *Зокрема:*

- засуджені, які тримаються у гуртожитках, забезпечуються газетами з розрахунку одна газета на 50 засуджених;
- по одній газеті виділяється на камеру. Якщо в камері утримується понад 20 засуджених, додатково виділяється ще одна газета;
- засудженим забороняється мати при собі книжки, газети і журнали, які пропагують насилля, міжнаціональну ворожнечу або мають порнографічний зміст;
- книжки з бібліотеки видаються в камери і замінюються відповідальною посадовою особою не менше одного разу на 10 днів;
- для осіб, хворих на туберкульоз, при інфекційному ізоляторі створюється окрема бібліотека. Книги з цієї бібліотеки у випадках псування списуються і спалюються.

Книжковий фонд бібліотек у достатній кількості забезпечується текстами:

- Конституції України;
- Кримінального, Кримінального процесуального, Кримінально-виконавчого, Цивільного, Цивільного процесуального кодексів України;
- Законів України «Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду»;
- інших нормативно-правових актів, що визначають статус та повноваження правоохоронних органів, права та обов'язки осіб, що тримаються під вартою, порядок тримання під вартою, порядок відшкодування збитків, завданих неправомірними діями або бездіяльністю працівників правоохоронних органів та місць попереднього ув'язнення.

Індивідуальна передплата періодичних видань

Індивідуальна передплата ув'язненими і засудженими періодичних видань (у тому числі газети Державної кримінально-виконавчої служби України «Закон і обов'язок») здійснюється добровільно. Вона може бути здійснена за рахунок родичів ув'язненого чи засудженого за їх письмовою заявою.

Для оформлення передплати ув'язнений чи засуджений звертається із заявою до начальника установи. Бланки абонементів і картки доставки видаються за рахунок передплатника. Оформлення передплати у відділенні зв'язку проводить посадова особа установи за кошти, що знаходяться на особовому рахунку передплатника.

Кількість видань, на які може бути оформлена передплата, не обмежується. Проте ув'язнені та засуджені *можуть зберігати при собі одночасно не більше 10 примірників книжок, брошур, газет і журналів*, а особи, які навчаються, — навчальні підручники. Решту літератури ув'язнені та засуджені здають для зберігання на склад або за особистим бажанням передають до бібліотеки установи чи віддають родичам.

Зберігання книжок, брошур, газет і журналів, що пропагують насилля, міжрасову та релігійну нетерпимість, міжнаціональну ворожнечу, або порнографічного змісту заборонено.

ЗАОХОЧУВАЛЬНІ ЗАХОДИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗАСУДЖЕНИХ (УВ'ЯЗНЕНИХ)

Застосування заходів заохочення

Система заходів заохочення та стягнення безпосередньо пов'язана з впливом на поведінку засуджених та ув'язнених, стимулює їх слухняну поведінку і саме цим забезпечує дотримання вимог режиму.

Заохочення застосовуються за виконання покладених обов'язків та належну поведінку (отже, за дотримання вимог режиму), а стягнення — за порушення встановленого порядку відбування покарання (отже, за порушення режиму). Тобто заходи заохочення та стягнення спрямовані саме на забезпечення режиму в пенітенціарних закладах.

Саме тому, при розгляді адміністрацією питання про застосування заохочення до уваги береться:

- додержання правил поведінки;
- виконання покладених обов'язків;
- дотримання правил трудового розпорядку та вимог безпеки праці;
- активну участь у роботі самодіяльних організацій.

Види заохочень:

- Для засуджених, вирoki щодо яких набули чинності і які тримаються в установах виконання покарань:
 - подяка;
 - дострокове зняття раніше накладеного стягнення;
 - нагородження похвальною грамотою;
 - присвоєння почесного звання «кращий за поведінкою», «активний учасник самодіяльності» тощо;
 - виплата грошової премії;

- нагородження подарунком;
- переведення на поліпшені умови тримання;
- надання дозволу для виїзду за межі колонії з метою відвідування рідних до 7 діб засудженим, які тримаються у дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та середнього рівня безпеки;
- надання додаткового короткострокового або тривалого побачення;
- дозвіл додатково витратити гроші для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби в сумі до 50% мінімального розміру заробітної плати;
- збільшення тривалості прогулянки засудженим, які тримаються в дільницях посиленого контролю колоній і приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, до двох годин.
- Для взятих під варту осіб та засуджених, вироки щодо яких не набрали законної сили і які тримаються у слідчих ізоляторах:
 - оголошення подяки;
 - дострокове зняття раніше накладеного стягнення;
 - збільшення тривалості прогулянки на одну годину;
 - дозвіл на додаткове придбання продуктів харчування і предметів першої необхідності в межах 25% на місяць від суми одного мінімального розміру заробітної плати;
 - дозвіл на одержання додатково однієї посылки або передачі;
 - преміювання за кращі показники в роботі.

Основним документом, в якому міститься вся інформація щодо відбування покарання (тримання під вартою), є особова справа, в яку підшиваються всі заяви, відповіді, судові рішення, характеристики, матеріали на заохочення або стягнення, витяги з рішень комісії установи тощо, а також зберігаються й документи, що посвідчують особу (паспорт, свідоцтво про народження тощо). Іншим документом, де фіксуються основні особливості поведінки засудженого під час відбування покарання (у тому числі заохочення та стягнення), його участь у програмах виховного впливу — «Щоденник індивідуальної роботи із засудженим».

Застосування заходів заохочення, що застосовуються до засуджених та ув'язнених, має на меті здійснення виховного впливу на основі об'єктивної оцінки їх поведінки. Адміністрація установи зобов'язана *щоквартально* проводити оцінювання поведінки особи, додержання нею правил поведінки, встановлених законодавством та правилами внутрішнього розпорядку закладу, а також дотримання правил трудового розпорядку та вимог безпеки праці та приймати вмотивоване рішення про доцільність або недоцільність застосування до засудженого заходів заохочення. Прийняте рішення відображається в індивідуальній програмі соціально-виховної роботи та доводиться до відома засудженого під підпис.

Для заохочення засудженого (ув'язненого) відповідний працівник установи (працівник соціально-психологічної служби) складає рапорт з опитувальним листом, в якому керівники служб установи висловлюють своє ставлення з приводу заохочення — заслуговує/не заслуговує. За результатами вивчення думок начальником установи приймається рішення про заохочення, а матеріали додаються до особової справи засудженого.

Фіксація та реалізація різних заходів заохочення має свої особливості:

- грошова премія приєднується до заробітку засудженого та зараховується на його особовий рахунок;
- подарунок передається на зберігання до звільнення або, за проханням засудженого, надсилається родичам;
- достроково може бути знято лише одне раніше накладене стягнення;
- заохочення у вигляді подяки і дострокового зняття раніше накладеного стягнення застосовується усно або письмово, інші заохочення — тільки письмово. У будь-якому випадку інформація про заохочення обов'язково зазначається у «Щоденнику індивідуальної роботи із засудженим».

Інформація про осіб, до яких застосовано заохочення, з метою виховного впливу на інших засуджених, за згодою засудженого, може поширюватися через місцеву стінгазету, радіо, на зібраннях засуджених, доводитися до відома родичів.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання являє собою звільнення засудженого від подальшого відбування покарання за таких умов:

- особа відбуває основне покарання у вигляді виправних робіт, службових обмежень для військовослужбовців, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі;
- засуджений своєю сумлінною поведінкою і ставленням до праці довів своє виправлення;
- він фактично відбув, встановлену законодавством, частину призначеного судом покарання.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (УДО) може бути застосоване *після фактичного відбуття засудженим:*

- не менше 1/2 строку покарання, призначеного судом за злочин невеликої або середньої тяжкості, а також за необережний тяжкий злочин;
- не менше 2/3 строку покарання, призначеного судом за умисний тяжкий злочин чи необережний особливо тяжкий злочин, а також у разі, якщо особа раніше відбувала покарання у вигляді позбавлення волі за умисний злочин і до погашення або зняття судимості знову вчинила умисний злочин, за який вона засуджена до позбавлення волі;
- не менше 3/4 строку покарання, призначеного судом за умисний особливо тяжкий злочин, в також покарання, призначеного особі, яка раніше звільнялася умовно-достроково і знову вчинила умисний злочин протягом невідбутої частини покарання.

За основу визначення мінімально необхідної частини строку, після відбуття якої можливе застосування УДО, покладено тяжкість вчиненого злочину, форму вини, рецидив злочинів, вид покарання,

яке відбуває засуджений, а також той факт, що особа раніше звільнялася умовно-достроково від відбування покарання.

Сумлінна поведінка полягає у дотриманні правил внутрішнього розпорядку, беззаперечному виконанні законних вказівок і розпоряджень адміністрації установ виконання покарань, відсутності порушень дисципліни.

При вирішенні питання про застосування УДО враховується поведінка засудженого за весь період відбування покарання, у тому числі, на яку повинні орієнтуватися інші засуджені. При її оцінці суд та адміністрація установи враховує лише стягнення, які були накладені в установі виконання покарань. Тобто, стягнення, які накладались під час тримання під вартою, до уваги братися не мають. *Якщо протягом 6 місяців з дня відбуття стягнення засуджений не буде підданий новому стягненню, то він визнається таким, що не має стягнення.* Наприклад, засудженому оголошено догану, то цей строк починає обчислюватись з моменту його винесення, або якщо засуджений був поміщений у дисциплінарний ізолятор — з дня його звільнення з ізолятора.

Сумлінне ставлення до праці насамперед передбачає таке:

- засуджений бере участь у суспільно корисній праці (робота на підприємстві, виробничій майстерні, індивідуальна праця тощо), тобто трудовою діяльністю, яка схвалюється суспільством;
- добросовісне виконання трудових обов'язків, використання допустимих форм і методів отримання доходів, сплата обов'язкових платежів;
- покращення кількісних та якісних показників виконуваної роботи, підвищенні виробничої кваліфікації;
- бережливе ставлення до обладнання та інструментів;
- дотримання правил охорони праці та техніки безпеки.

Засуджений може розраховувати на УДО незалежно від вчиненого злочину та попередніх судимостей. Після того як стосовно засудженого набули формальні підстави застосування УДО, адміністрація установи виконання покарань зобов'язана *в місячний строк* розглянути це питання. Такий строк (один місяць) встановлений

і для направлення матеріалів до суду у разі прийняття позитивного рішення комісією установи. Отже, *розгляд питання про УДО в установі не повинен перевищувати 2 місяців.*

У разі прийняття комісією рішення про відмову у застосуванні УДО засуджений може самостійно (або через захисника чи законного представника) звернутися до суду за місцем відбування покарання з клопотанням про УДО.

УДО може застосовуватися без винятку до всіх, хто відбуває покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк, однак *необхідно враховувати, що:*

- у разі несплати засудженим позову через об'єктивні, незалежні від нього, обставини (непрацездатність через хворобу, відсутність в установі оплачуваної роботи, до установи не надійшов виконавчий лист тощо), однак є підстави вважати, що засуджений намагався знайти шляхи погашення позову, за умови відсутності стягнень, наявності заохочень та доведення засудженим свого виправлення може бути застосоване УДО;
- у разі вчинення особою, до якої було застосовано УДО, протягом невідбутої частини покарання нового злочину суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 КК України. Призначення судом нового покарання буде здійснюватися за сукупністю вироків (ч. 4 ст. 81 КК України);
- особа може бути умовно-достроково звільнена і від відбування додаткового покарання — повністю або частково. Часткове звільнення від відбування додаткового покарання може відбутися, наприклад, у вигляді зменшення розміру штрафу або зменшення строку позбавлення права обіймати певні посади, застосованих як додаткові покарання, тощо;
- УДО не може бути застосоване до осіб, які відбувають основне покарання у вигляді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт і арешту.

Дисциплінарна відповідальність

Дисциплінарним проступком засудженого є протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на встановлений порядок у сфері виконання покарань, вчинене цією особою.

За невиконання покладених обов'язків та порушення встановлених заборон до засуджених можуть застосовуватися такі заходи стягнення:

- попередження — письмове застереження про притягнення до дисциплінарної відповідальності певного виду у разі повторного порушення;
- догана;
- сувора догана;
- грошовий штраф до двох мінімальних розмірів заробітної плати;
- скасування поліпшених умов тримання;
- поміщення засуджених чоловіків, які тримаються у виправних колоніях, у дисциплінарний ізолятор з або без виведення на роботу чи навчання строком до 14 діб, а засуджених жінок — до 10 діб;
- поміщення засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки, у карцер без виведення на роботу строком до 14 діб;
- переведення засуджених, які тримаються у виправних колоніях, крім засуджених, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, до приміщення камерного типу (одиначної камери) строком до трьох місяців.

Адміністрація установи при встановленні факту порушення засудженим вимог режиму зобов'язана невідкладно розпочати перевірку причин, обставин і мотивів вчинення порушення, поведінки цієї особи до вчинення проступку, визначити кількість і характер раніше накладених стягнень, а також отримати її пояснення про суть проступку. За наслідками такої перевірки приймається рішення про доцільність або недоцільність застосування до засудженого заходів

стягнення та обґрунтовується їх вид. Якщо адміністрація установи прийняла рішення обмежитися іншими профілактичними заходами, це відображається у щоденнику індивідуальної роботи із засудженим та доводиться до відома особи під підпис.

Розгляд питання про застосування заходів стягнення розглядається *дисциплінарною комісією установи виконання покарань*.

До осіб, взятих під варту, які порушують вимоги режиму, адміністрація слідчого ізолятора може застосовувати такі заходи стягнення:

- попередження або догану;
- позачергове залучення до прибирання приміщення;
- поміщення до карцеру строком до 10 діб, а неповнолітніх ув'язнених — строком до 5 діб.

Особливості притягнення засуджених та ув'язнених до дисциплінарної відповідальності:

- персонал установи зобов'язаний довести наявність усіх ознак дисциплінарного проступку в діях чи бездіяльності засудженого. Відсутність таких ознак виключає застосування до особи, яка відбуває покарання у вигляді позбавлення волі, заходів стягнення;
- особа, яка діяла у стані крайньої необхідності, під дією психологічного або фізичного примусу, виконувала наказ або розпорядження, не підлягає дисциплінарній відповідальності;
- стягнення накладається лише письмово;
- при призначенні стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, пояснення засудженим суті проступку;
- стягнення, що накладаються, мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого;
- за кілька проступків, вчинених одночасно, накладається одне стягнення;
- поміщення до ДІЗО (карцеру) не повинно поєднуватися з погіршенням встановлених норм харчування;

- в дисциплінарний ізолятор, карцер, приміщення камерного типу (одиначну камеру) не поміщаються вагітні жінки, жінки, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, люди з інвалідністю I групи;
- не допускається застосування заходів, що навмисно завдають особам, щодо яких накладаються дисциплінарні стягнення, фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність;
- стягнення може накладатися лише на особу, яка вчинила проступок, і не пізніше 10 діб з дня виявлення проступку, а якщо у зв'язку з проступком проводилась перевірка, то з дня її закінчення, але не пізніше 6 місяців з дня вчинення проступку;
- накладене стягнення виконується негайно, а у виняткових випадках — не пізніше місяця з дня його накладення. Якщо протягом місяця з дня накладення стягнення воно не було виконано, то це стягнення не виконується.

Дисциплінарна комісія

Дисциплінарна комісія установи — діє на постійній основі та розглядає питання про доцільність застосування стягнень до засуджених. Засідання дисциплінарної комісії є повноважним, якщо на ньому присутні більше половини її членів. До складу комісії входять: начальник установи, його заступники та начальники служб установи, члени спостережних комісій (мають право дорадчого голосу). На засідання дисциплінарної комісії запрошуються також інші особи, присутність яких є доцільною для встановлення обставин вчинення правопорушення та визначення міри відповідальності.

Про місце і час засідання дисциплінарної комісії засуджений повідомляється *не пізніше ніж за одну добу* до його проведення. Однак за заявою засудженого цей термін може бути продовжено, але *не більше ніж на 2 доби*.

Засуджений має право користуватися послугами адвоката або фахівця у галузі права за власним вибором під час підготовки до засідання дисциплінарної комісії, який представлятиме її інтереси під

час засідання комісії. Якщо засуджений не має доступу до адвоката або фахівця в галузі права, адміністрація установи зобов'язана надати йому можливість звернутися за отриманням правової допомоги до суб'єктів надання такої допомоги.

Засуджений та/або його представник мають право:

- отримати інформацію про притягнення до дисциплінарної відповідальності, зокрема документи, що стосуються справи, *не пізніше як за одну добу* до початку засідання дисциплінарної комісії;
- бути присутнім на засіданні дисциплінарної комісії під час розгляду питання про його притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- ознайомлюватися з матеріалами дисциплінарного провадження та особової справи, робити виписки, знімати копії з них;
- надавати пояснення, заперечення та заявляти клопотання в усному та письмовому вигляді, надавати докази;
- подавати клопотання *не пізніше ніж за 24 години* до визначеного часу засідання про залучення до засідання дисциплінарної комісії осіб, присутність яких є доцільною для встановлення обставин вчинення правопорушення та визначення міри відповідальності.

Матеріали про порушення доповідаються на засіданні дисциплінарної комісії начальником відділення соціально-психологічної служби у присутності особи, яка вчинила порушення, та інших запрошених осіб. Заслуховуються пояснення засудженого та його представника, свідків, адміністрації установи, ініціатора дисциплінарного провадження та інших залучених осіб.

Рішення про притягнення засудженого до дисциплінарної відповідальності має бути детально вмотивоване та може бути оскаржене до органу виконання покарань вищого рівня, прокурора чи суду. Засудженому *протягом 3 робочих днів* видається копія рішення про застосування до нього стягнення із зазначенням можливості та порядку його оскарження.

Засуджений може оскаржити накладене на нього стягнення, однак подання скарги не зупиняє виконання стягнення. Якщо *протягом 6 місяців* з дня відбуття стягнення засуджений не буде підданий новому стягненню, він визнається таким, що не має стягнення.

Злісне порушення установленого порядку відбування покарання (режиму)

Відповідно до законодавства *злісним порушенням установленого порядку відбування покарання є:*

- вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманливих засобів;
- виготовлення, зберігання, придбання, розповсюдження інших заборонених предметів;
- участь у настільних азартних та інших іграх з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди;
- вчинення дрібного хуліганства;
- систематичне ухилення від лікування захворювань, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб.

Питання про визнання особи злісним порушником режиму, а також постановки або зняття її з профілактичного обліку розглядається адміністрацією на засіданнях профілактичної комісії установи (див. у попередніх розділах). Злісний порушник режиму може бути знятий з профілактичного обліку, якщо протягом 6 місяців не буде вчинене нове із вищезазначених правопорушень чи стягнень. Водночас адміністрація має надати можливість повідомити родичів та адвоката про застосування до засудженого (ув'язненого) зазначених заходів, а також не повинна змушувати давати пояснення з цього приводу.

Негативні наслідки для осіб, які злісно порушують режим. Особи, які перебувають в установах виконання покарань, не підлягають переведенню до дільниці соціальної реабілітації. За рішенням Апеляційної комісії центрального органу виконавчої влади, що здійснює формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, з питань розподілу вони можуть бути переведені:

- з колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання до колонії мінімального рівня безпеки із загальними

умовами тримання або повернуті до тих колоній, де вони раніше відбували покарання;

- з колонії середнього рівня безпеки чи звичайного житлового приміщення колонії максимального рівня безпеки в приміщенні камерного типу колонії або сектору максимального рівня безпеки строком до трьох років.

Особи, які злісно порушують вимоги режиму у слідчому ізоляторі тримаються з додержанням вимог ізоляції, до них застосовуються додаткові заходи безпеки. Такі особи тримаються у маломісних камерах або на окремому ізольованому посту (спецпост) режимного корпусу слідчого ізолятора. У окремих випадках, за відповідним рішенням особи або органу, які здійснюють кримінальне провадження, чи начальника слідчого ізолятора, санкціонованою прокурором, їх можуть тримати в одиночних камерах.

Особливості стягнення у вигляді поміщення до карцеру

Ув'язнені та засуджені, які злісно порушують вимоги режиму, за вмотивованою постановою начальника СІЗО можуть бути поміщені до карцеру строком до десяти діб, а неповнолітні особи — строком до п'яти діб.

У відсутність начальника СІЗО, коли жодними заходами попередити порушення режиму неможливо, ув'язнені чи засуджені переводяться в окрему камеру відповідно до постанови про тимчасову ізоляцію до 24 годин ув'язненого (засудженого) до прибуття начальника СІЗО. Така ізоляція не є дисциплінарним стягненням, але якщо начальник СІЗО приймає рішення про поміщення особи, яка вчинила порушення, у карцер, час попереднього перебування в ізоляції зараховується до загального строку тримання в карцері.

Ув'язнені та засуджені, які поміщуються до карцеру, обшукуються і переодягаються в спеціальний одяг, закріплений за карцером. Їм не дозволяється брати з собою наявні в них продукти харчування

та особисті речі, крім рушника, мила, зубної пасти та зубної щітки, інших засобів особистої гігієни, а також за бажанням — літературу релігійного характеру. Адміністрація СІЗО забезпечує зберігання особистих речей і продуктів харчування особи, яка поміщена до карцеру.

Тримання у карцері — одиночне. За рішенням начальника СІЗО ув'язнені та засуджені можуть триматися у карцері по двоє. Тримання неповнолітніх у карцері наодинці допускається за рішенням начальника СІЗО. Вагітні жінки і жінки, які мають при собі дітей, поміщенню до карцеру не підлягають.

Ув'язнені та засуджені, які поміщені до карцеру, забезпечуються індивідуальним спальним місцем і постільними речами, що видаються тільки на час сну. Вдень відкидні ліжка (крім приміщень, де тримаються неповнолітні та жінки) закриваються на замок.

Ув'язненим та засудженим, які перебувають у карцері, надається можливість здійснювати щоденну прогулянку тривалістю одна година, а неповнолітнім — до двох годин. У разі потреби на час виходу з приміщення видається верхній одяг. Гігієнічне миття осіб, які тримаються в карцері, здійснюється один раз на сім днів.

На час тримання у карцері ув'язнені чи засуджені (крім неповнолітніх) позбавляються права на побачення з родичами та іншими особами, отримання посилок, передач і бандеролей, придбання продуктів харчування і предметів першочергової потреби, їм не дозволяється користуватися настільними іграми та курити. Посилки, передачі та бандеролі вручаються після закінчення строку перебування в карцері.

У разі поміщення ув'язненого чи засудженого до карцеру йому надають можливість побачення з адвокатом чи захисником.

Особливості приймання та тримання у ДІЗО та ПКТ (ОК)

Підставою для приймання та тримання засуджених у ДІЗО, карцерах та ПКТ (ОК) є постанова про поміщення засудженого в дисциплінарний ізолятор, карцер установи виконання покарань або

постанова про переведення засудженого в приміщення камерного типу (окрему камеру) установи виконання покарань, винесена начальником установи виконання покарань або особою, яка виконує його обов'язки, з визначенням строку тримання після перевірки пояснень засуджених по суті допущених правопорушень. Постанова оголошується засудженому під особистий підпис.

Начальник установи виконання покарань має право поміщати засудженого в дисциплінарний ізолятор *строком до 1 доби* до прийняття рішення про застосування стягнення у разі порушення режиму відбування покарання, що полягало у перебуванні у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, участі в конфліктній ситуації, бійці, масових заворушеннях або інших діях, що створюють серйозну загрозу підтримці порядку в установі.

Поміщення засудженого до ПКТ (ОК) проводиться за рішенням суду. У разі прийняття на засіданні дисциплінарної комісії рішення про поміщення засудженого до ПКТ(ОК) адміністрація установи виконання покарань *протягом 24 годин* направляє до суду відповідне клопотання (подання) разом із рішенням комісії. Клопотання (подання) про застосування заходів стягнення до засудженого у вигляді переведення до ПКТ (ОК) та про примусове годування засудженого розглядаються суддею одноособово *протягом 24 годин* з моменту надходження клопотання (подання) до суду.

Перед поміщенням засуджених у ДІЗО, карцер, ПКТ (ОК) начальник медичної частини (черговий лікар) зобов'язаний провести їх огляд. У разі неможливості тримання засудженого у ДІЗО, карцері, ПКТ (ОК) за станом здоров'я начальник медичної частини (черговий лікар) робить відмітку про переведення його до медичної частини установи виконання покарань на зворотному боці постанови.

Заходи стягнення у вигляді переведення засуджених у ПКТ (ОК) застосовуються у разі безуспішності інших заходів впливу. До засуджених, які поміщені в ДІЗО та ПКТ (ОК), можуть застосовуватися всі заходи стягнення, за винятком повторного поміщення в дисциплінарний ізолятор або карцер, повторного переведення до ПКТ (ОК).

У разі відсутності начальника установи виконання покарань у термінових випадках, коли іншими заходами попередити злочин

або грубе порушення неможливо, засуджені можуть бути поміщені в ДІЗО або в карцери до прибуття начальника установи або особи, яка виконує його обов'язки, але *не більше ніж на 48 годин* з урахуванням святкових, неробочих і вихідних днів, за постановою про тимчасове поміщення до 48 годин засудженого в дисциплінарний ізолятор, карцер установи виконання покарань, винесеною черговим помічником начальника установи (ЧПНУ).

Така ізоляція стягненням не є, але якщо начальник установи виконання покарань приймає рішення про накладення стягнення у вигляді поміщення особи, яка скоїла проступок, у ДІЗО або в карцер, цей час перебування в ізоляції зараховується до загального строку тримання у ДІЗО або в карцері.

Під час проведення службового розслідування за необхідності ізоляції порушника дозволяється тримати засудженого на загальних підставах в окремій камері *до 10 діб* із зарахуванням цього часу в строк тримання у ПКТ (ОК), ДІЗО та карцері. Підставою для такої ізоляції є постанова про тимчасове поміщення засудженого в окрему камеру дисциплінарного ізолятора, приміщення камерного типу (окрему камеру) або карцер установи виконання покарань на час проведення службового розслідування, винесена начальником установи виконання покарань.

Про кожний такий випадок повідомляється прокурор.

Особливості умов тримання в ДІЗО та ПКТ (ОК):

- засуджені забезпечуються індивідуальним спальним місцем і постільними речами;
- постільні речі засудженим видаються тільки на час сну, верхній одяг — на час виходу з приміщення;
- тримання засуджених у карцері одиночне;
- телефонна розмова може бути надана лише з дозволу начальника установи як виняток, з метою виховного впливу або у зв'язку з винятковими особистими обставинами (смерть або тяжка хвороба близького родича, що загрожує життю хворого, стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї);
- надається щоденна прогулянка тривалістю одна година;

- посилки (передачі) і бандеролі вручаються засудженому після закінчення строку стягнення;
- засуджені, які тримаються з виведенням на роботу, працюють окремо від інших засуджених.

Матеріальна відповідальність

Засуджені до позбавлення волі (узяті під варту особи) несуть матеріальну відповідальність за матеріальні збитки, завдані державі згідно із законодавством під час відбування покарання (тримання під вартою).

У разі заподіяння матеріальних збитків злочином, вчиненим під час відбування покарання (тримання під вартою), стягнення збитків провадиться на загальних підставах. Тобто засудженим (ув'язненим) повинні бути відшкодовані заподіяні установі збитки внаслідок неправомірних дій, у тому числі додаткові витрати, пов'язані з припиненням втечі з-під охорони (варті) та лікуванням у разі навмисного заподіяння собі тілесних ушкоджень. Також повна матеріальна відповідальність настає, якщо шкода заподіяна у стані алкогольного сп'яніння тощо. У цьому разі засуджений (ув'язнений) зобов'язаний у повному обсязі компенсувати спричинену шкоду за зароблені ним кошти.

У разі заподіяння збитків внаслідок виконання трудових обов'язків, засуджений (ув'язнений) несе матеріальну відповідальність у розмірі та на підставах, встановлених законодавством про працю. В інших випадках збитки відшкодовуються та згідно з цивільним законодавством.

Наприклад, часткова матеріальна відповідальність — сплата певної частини шкоди, що заподіяна під час праці, не може бути більшою середнього місячного заробітку засудженого. Інакше, на засудженого не може бути покладена відповідальність за шкоду, яка належить до категорії нормального виробничо-господарського ризику, а також за неодержані підприємством прибутки і за шкоду, заподіяну ним у стані крайньої необхідності.

Збитки відшкодовуються за постановою начальника установи за кошти, що є на особовому рахунку засудженого (ув'язненого). Для цього працівник установи, що виявив факт завдання майнової шкоди, складає відповідний рапорт, на підставі якого проводиться перевірка. У подальшому складається акт, у якому фіксується інформація про вид та наслідки дій, що спричинили шкоду, а також проводиться визначення вартості пошкодженого або знищеного майна, обладнання тощо. Розмір шкоди визначається за фактичними втратами, на підставі даних бухгалтерського обліку, відповідно до вартості майна із відрахуванням зносу.

У разі засудження особи до покарання у вигляді позбавлення волі збитки, не відшкодовані нею під час перебування у слідчому ізоляторі, можуть бути стягнуті адміністрацією установи виконання покарань з коштів, що надійшли на особовий рахунок засудженого.

У разі скасування або зміни запобіжного заходу, припинення чи закінчення максимального строку тимчасового чи екстрадиційного арешту збитки, не відшкодовані особою, звільненою з-під варти або виданою іншій державі, можуть бути стягнуті на загальних підставах.

У разі незгоди з відрахуванням або його розміром, питання вирішується місцевим судом за відповідною заявою.

Адміністративна відповідальність

Адміністративна відповідальність є відносно більш м'яким різновидом юридичної відповідальності, і настає не за вчинення злочинів (найбільш небезпечних вчинків), а за правопорушення, не мають значної суспільної небезпеки. Підстави притягнення до адміністративної відповідальності визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення (1984 р.)

За загальним правилом до особи, яка перебуває в пенітенціарному закладі, й вчинила дії, що передбачають адміністративну відповідальність, застосовуються заходи дисциплінарного впливу, передбачені Кримінально-виконавчим кодексом України та Законом України «Про попереднє ув'язнення».

Втім, під час короткочасного виїзду за межі виправної колонії до засудженого може бути застосовано адміністративне покарання на загальних підставах. Водночас дані про притягнення до адміністративної відповідальності мають бути направлені до установи, де засуджений відбуває покарання. Така інформація має зберігатися в його особовій справі.

Особу, яка перебуває в пенітенціарному закладі, до адміністративної відповідальності на загальних підставах можуть притягнути також за дії, які вчинені до поміщення в установу. Наприклад, подання за невстановленою формою податкової звітності.

Адміністративний нагляд. Порядок і наслідки застосування

Законом чітко визначено коло ситуацій, в яких суд може призначити засудженому, який звільняється, за поданням адміністрації установи такий вид нагляду. Адміністративний нагляд здійснюється органами Національної поліції України.

Перед звільненням з установи виконання покарань стосовно засудженого може бути встановлений адміністративний нагляд, у разі:

- засудження до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або засудження два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, якщо під час відбування покарання поведінка особи свідчила про вперте небажання стати на шлях виправлення та залишилася небезпечною для суспільства;
- засудження до позбавлення волі за один зі злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Крім того, адміністративний нагляд може бути встановлений за поданням органу Національної поліції України, після звільнення засудженого з місць позбавлення волі, якщо така особа була засуджена до позбавлення волі за тяжкі, особливо тяжкі злочини або два і більше разів до позбавлення волі за умисні злочини, і якщо *після*

відбування покарання, незважаючи на попередження органів внутрішніх справ, систематично вчиняє правопорушення.

Адміністративний нагляд встановлюється строком від 1 до 2 років. Але цей період у будь-якому разі не може перевищувати терміну, передбаченого законом для погашення або зняття судимості. При цьому застосовуються частково або у повному обсязі такі обмеження:

- заборона виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу;
- заборона перебування у визначених місцях району (міста);
- заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста);
- реєстрація в міліції від одного до чотирьох разів на місяць.

Пропозиції щодо можливих обмежень подає безпосередньо адміністрація установи виконання покарань, проте це відбувається після отримання відповіді щодо їх доцільності з органу Національної поліції за обраним засудженим місцем проживання. Ці обмеження можуть бути в подальшому змінені або скасовані судом за поданням органу, який і здійснює адміністративний нагляд, залежно від поведінки особи на волі.

Під час перебування під адміністративним наглядом звільнена з місць позбавлення волі особа зобов'язана вести законослухняний спосіб життя, не порушувати громадський порядок і *дотримуватися таких правил:*

- у визначений виправною установою термін прибути в обране місце проживання і зареєструватися в органах Національної поліції;
- за викликом поліції з'являтися і давати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду;
- повідомляти працівників поліції, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд за межі району (міста) у службових справах;
- у разі від'їзду в особистих справах з дозволу поліції в інший населений пункт та перебування там більше доби зареєструватися в місцевому органі Національної поліції.

Кримінальна відповідальність засуджених

Поряд із загальним переліком злочинів, за які засудженого (ув'язненого) можуть притягнути до кримінальної відповідальності законодавство передбачає декілька спеціальних злочинів. До таких належать такі статті Кримінального кодексу України:

- *Стаття 390.* Ухилення від відбування покарання у вигляді обмеження волі та у вигляді позбавлення волі. Передбачає відповідальність у вигляді позбавлення волі строком до 3 років за неповернення до місця відбування покарання з короткочасного виїзду, після закінчення його строку.
- *Стаття 391.* Злісна непокора вимогам адміністрації установи виконання покарань. Передбачає відповідальність у вигляді позбавлення волі строком до трьох років за злісну непокору вимогам адміністрації установи або іншу протидію адміністрації у законному здійсненні її функцій. Однак застосування цієї статті можливе лише, якщо за порушення вимог режиму засуджений протягом року притягувався до дисциплінарної відповідальності у вигляді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або був переведений на більш суворі умови відбування покарання.
- *Стаття 392.* Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань. Передбачає покарання засудженого у вигляді позбавлення волі строком від 5 до 10 років, за тероризування в установах інших засуджених або напад на адміністрацію, а також організацію з цією метою організованої групи або активна участь у такій групі.
- *Стаття 393.* Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти. Передбачає покарання у вигляді позбавленням волі строком від 3 до 5 років за втечу з-під охорони або з-під варти. Однак наслідки можуть бути більш суворими — від 5 до 8 років позбавлення волі, якщо втеча вчинена повторно або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я інших осіб, або поєднані із заволодінням зброєю чи

з її використанням, або із застосуванням насильства чи погрозою його застосування, або шляхом підкопу, а також з пошкодженням інженерно-технічних засобів охорони.

Негативні наслідки притягнення засуджених до кримінальної відповідальності під час відбування покарання:

- тимчасове ізольоване тримання у ДІЗО на час проведення розслідування;
- етапування та переведення до слідчого ізолятора на час судового розгляду;
- за вчинення нового злочину можливе збільшення строку покарання;
- зміна рівня безпеки установи (більш суворі умови відбування покарання);
- ускладнюється або унеможлиблюється застосування заохочувальних норм законодавства (умовно-дострокового звільнення, заміни невідбутої частини покарання);
- встановлення адміністративного нагляду після звільнення.

МАТЕРІАЛЬНІ ТА КОМУНАЛЬНО-ПОБУТОВІ УМОВИ ТРИМАННЯ УВ'ЯЗНЕНИХ ТА ЗАСУДЖЕНИХ

Матеріально-побутове забезпечення осіб, взятих під варту, передбачає створення сукупності умов тримання ув'язнених, спрямованих на задоволення їх потреб у харчуванні, одязі, житлі, медичному обслуговуванні тощо.

Право в'язнів на гідні умови тримання реалізується шляхом застосування норм матеріально-побутового забезпечення за **такими напрямками:**

- розміщення засуджених та їх житлові умови;
- комунально-побутове обслуговування;
- організація харчування;
- організація торгівлі;
- організація речового забезпечення;
- медичне обслуговування.

Обладнання слідчих ізоляторів

Територія слідчого ізолятора розмежовується на режимну зону та господарський двір, які ізолюють один від одного парканом суцільного заповнення.

На території режимної зони СІЗО розміщуються адміністративна будівля з контрольно-пропускним пунктом, режимні корпуси для тримання осіб, узятих під варту, і засуджених, чергова частина, слідчі кабінети, кімнати для проведення побачень, кухня з пекарнею, санпропускник, збірне відділення, медична частина з амбулаторією, стаціонаром та інфекційним ізолятором, сектор максимального рівня безпеки, інші службові приміщення та будівлі режимного призначення.

Режимні корпуси та камери забезпечуються вентиляційним обладнанням, системами водяного опалення, водопровідною водою, інвентарем та іншими предметами за встановленими нормами. Для забезпечення належного нагляду та контролю за поведінкою ув'язнених і засуджених у коридорах, прогулянкових двориках, приміщеннях, камерах, карцерах та стаціонарах медичних частин СІЗО встановлюються відеокамери, на вікнах камер встановлюються додаткові технічні засоби виявлення. Адміністрація зобов'язана письмово ознайомити ув'язнених і засуджених під їх особистий підпис про застосування технічних засобів нагляду і контролю.

Камери, карцери та інші приміщення СІЗО забезпечуються меблями, інвентарем і предметами господарського призначення відповідно до чинного законодавства. Обладнання у камерах і карцерах міцно монтується до стін та підлоги. Кожна камера обладнана робочим (денним) та черговим (нічним) освітленням, а також штепсельними розетками для підключення електроприладів.

Розміщення у *прогулянкових двориках* спортивного інвентарю, окрім перекладин та брусся, забороняється. На дверях прогулянкових двориків обладнуються кватирки для зняття (надягання) наручників. У середині кожного двору встановлюється лавка, яка надійно кріпиться до підлоги. Для дітей влаштовуються пісочниці та гоїдалки. Прогулянкові двори для хворих на інфекційні хвороби, зокрема на туберкульоз, обладнуються окремо від інших дворів.

Одиночні камери забезпечуються інвентарем та іншими предметами за нормами, встановленими законодавством. Двері одиночних камер обладнуються механічними замками спеціального типу, а за потреби — також електромеханічними, дозвіл на відкриття яких можливо отримати тільки з чергової частини СІЗО.

У *господарському дворі* розміщуються виробничі майстерні, продовольчий та матеріально-технічний склади, овочесховища інші допоміжні будівлі. Виробничі майстерні ізолюють від інших будівель, у них обладнуються приміщення із дверима та вікнами камерного типу.

Обладнання установ виконання покарань

Територія установ виконання покарань розмежовується на дві ізолювані зони: житлова — для мешкання засуджених; виробнича — для роботи засуджених. У будинку, де розташований КПП з пропуску людей, обладнуються кімнати для проведення короткострокових та тривалих побачень, кімнати для приймання-видачі посилок (передач), огляду осіб та їхніх речей.

Житлова зона — розмежовується на структурні дільниці, які ізолюють одна від одної. На її території повинні бути гуртожитки, амбулаторія зі стаціонаром, клуб, бібліотека, їдальня, магазин, лазня з пральнею та дезінфекційною камерою, перукарня, комора для зберігання обмінного фонду постільних речей та спецодягу, сушіння одягу і взуття та інші приміщення.

На території установи виконання покарань *ізольовано обладнана будівля з ПКТ і ДІЗО* з камерами для праці та двориками для прогулянок засуджених, а в житловій зоні виховної колонії — тільки приміщення ДІЗО та дворики для прогулянок засуджених.

Житлова зона відокремлюється від виробничої, а також ПКТ та ДІЗО — від інших споруд коридорами, які проглядаються.

Між суміжними житловою та виробничою зонами обладнуються КПП для пропуску засуджених з однієї зони в іншу, а за необхідності приміщення для обшуку та санпропускник (місця для переодягання та душові кабінки).

За межами установи виконання покарань розташовуються службові кабінети керівництва та служб установи, склади продовольства, речового майна, паливно-мастильних матеріалів, лаків, фарб та хімічних речовин, овочесховища, гаражі, аптеки, приміщення для та очікування осіб, які прибули до установи.

Розміщення ув'язнених та засуджених, житлові умови

Відповідно до законодавства в *гуртожитках (місцях проживання та перебування) та камерах* створюються гідні побутові умови, що відповідають правилам санітарії та гігієни, зокрема:

- дотримання встановленої норми площі на одну особу;
- доступ до свіжого повітря, надання прогулянок встановленої тривалості, тощо;
- освітлення приміщень та їх вентиляція;
- систематичне прибирання та санітарно-гігієнічна обробка приміщень та місць загального користування;
- наявність інформації для засуджених і ув'язнених щодо порядку реалізації їх прав та обов'язків;
- проведення ефективних заходів працівниками соціально-психологічної служби, а також роботи із вразливими категоріями ув'язнених та засуджених, зокрема особами, схильними до суїциду, тощо;
- організація вільного часу, забезпечення настільними іграми (шахи, шашки, доміно, нарди), газетами та книгами з бібліотеки установи, наявність спортивних майданчиків (кімнат) для заняття спортом;
- організація перегляду телепередач, культурно-масових та спортивно-оздоровчих заходів, наявність радіотрансляційної мережі;
- забезпечення належних умов тримання неповнолітніх, вагітних жінок та жінок з дітьми, які розміщуються у найбільш придатних, світлих і сухих камерах.

Відповідно до нормативно-правових актів центрального органу виконавчої влади, що здійснює формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, 10% із загальної кількості місць перебування ув'язнених та засуджених — повинні постійно перебувати в стані поточного ремонту.

Відповідно до законодавства ув'язненим та засудженим надаються безплатно за єдиними нормами, встановленими Кабінетом Міністрів України, харчування, індивідуальне спальне місце, постільні речі та інші види матеріально-побутового забезпечення.

За чинними нормами житлової площі:

- у слідчих ізоляторах (ст. 11 Закону України «Про попереднє ув'язнення»):
 - *2,5 квадратних метра* на одну особу, взяту під варту;
 - *4,5 квадратних метра* на одну особу (для вагітної жінки, або жінки яка має біля себе дитину);
- в установах виконання покарань (ст. 115 Кримінально-виконавчого кодексу України):
 - *4 квадратних метри* на одну особу, щодо якої вирок набрав чинності. Крім того, засуджені залишені в слідчому ізоляторі для роботи з господарського обслуговування — 5% від загальної кількості ув'язнених; засуджені, які підлягають вивезенню до виправних колоній; засуджені, які прямують транзитом, та інші).
- у спеціалізованих лікувальних закладах: *5 квадратних метрів* на одну особу, включно з особою, яка перебуває на стаціонарному лікуванні в медичній частині.

Засуджені розміщуються в гуртожитках локальних секторів у приміщеннях блочного типу, де проживають засуджені одного відділення соціально-психологічної служби. Температура у житловому приміщенні має бути не нижче 18 °С. *Водночас кожне житлове приміщення, де тримаються засуджені, обладнується:*

- ліжками металевими одно- або двоярусними з жорсткою сіткою за чисельністю засуджених;
- приліжковими тумбочками (одна на двох засуджених);
- столом на 10—12 посадкових місць та табуретами на кожного засудженого;
- гучномовцем;
- баком для питної води з кухлем і тазом;
- годинником настінним на кожну житлову секцію;
- фіранками на вікнах;

- телевізором чорно-білого або кольорового зображення на кожне відділення;
- холодильниками;
- столовими і консервними ножами (два на житлову секцію), ножицями (одні на 50 засуджених);
- вішалкою для верхнього одягу.

Умивальники для засуджених обладнуються в окремих приміщеннях з розрахунку один кран на 10 засуджених.

Європейські стандарти житлової площі в пенітенціарних установах

15 грудня 2015 року Європейським комітетом із запобігання катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження та покарання (ЄКПТ) прийнято новий Європейський стандарт житлової площі на одного в'язня в пенітенціарних установах.

Базові мінімальні стандарти ЄКПТ з персональної житлової площі в пенітенціарних установах:

- 6 м² житлової площі на камеру для тримання однієї особи + санітарне обладнання;
- 4 м² житлової площі на одного в'язня на камеру для тримання декількох осіб + повне розподілення санітарного обладнання;
- не менше 2 метрів між стінами камери;
- не менше 2,5 метрів між підлогою та стелею камери.

Отже, вимірювання камери для тримання одного в'язня має дорівнювати 6 м², враховуючи простір, необхідний для санітарної прибудови (як правило, від 1 до 2 м²). У такий же спосіб простір, зайнятий санітарною прибудовою, має бути виключений з обрахування 4 м² на одного засудженого в камерах для тримання багатьох осіб. Будь-яка камера, призначена для розміщення засуджених, має мати відстань хоча б 2 метри між стінами та 2,5 метри між підлогою та стелею.

Правило 18.5 Європейських пенітенціарних правил (2006) проголошує, що «Ув'язнених зазвичай треба розміщати на ніч в окремих камерах, за винятком тих випадків, коли їм зручніше розташовуватися разом з іншими ув'язненими». На практиці, у багатьох державах Ради Європи, в'язні забезпечені індивідуальними камерами, що мали площу між 7,5 м² та 9,5 м². За таких обставин ЄКПТ послідовно стверджував, що *камери для тримання одного засудженого з площею менш ніж 6 м² (виключаючи санітарну прибудову) мають бути або вилучені з користування або розширені з метою забезпечення належних норм житлової площі на одного засудженого.*

Бажаний стандарт стосовно загальних камер (до 4 засуджених) ЄКПТ визначив шляхом додавання 4 м² на кожного індивідуального засудженого до мінімальної житлової площі 6 м² для загальних камер:

- 2 засуджених: мінімум 10 м² (6 м² + 4 м²) житлової площі + санітарна надбудова
- 3 засуджених: мінімум 14 м² (6 м² + 8 м²) житлової площі + санітарна надбудова
- 4 засуджених: мінімум 18 м² (6 м² + 12 м²) житлової площі + санітарна надбудова

Стосовно масштабних спільних приміщень, які розміщують десятки, а інколи навіть близько сотні ув'язнених чи засуджених, ЄКПТ стверджує істотне несприятливе, яке не тільки пов'язане з питанням жиллої площі на засудженого, але й з концепцією як такою.

Організація прогулянки

Законом України «Про попереднє ув'язнення» та Кримінально-виконавчим кодексом України засуджені, які тримаються у камерних приміщеннях, а також взяті під варту особи мають *право на щоденну прогулянку тривалістю одна година.*

Вагітним жінкам і жінкам, які мають біля себе дітей, неповнолітнім, а також хворим з дозволу лікаря та за їх згодою тривалість щоденної прогулянки встановлюється до двох годин;

**Адміністрація установи повинна
створити належні умови проведення
прогулянки. Наприклад, у дворах
для проведення прогулянок:**

- фактурне покриття «під шубу» має бути замінене на гладку цементну суміш;
- прогулянкові двори мають бути обладнані навісом від атмосферних опадів (1/3 площі двору), водостоком, лавками для сидіння;
- надається можливість (інвентар) не менше години щодня займатися фізичними вправами на відкритому повітрі;
- для засуджених, які тримаються у приміщеннях камерного типу, площа прогулянкових дворів — не менше 3 м² на одну особу, мінімальний розмір двору — 12 м², великих дворів — не менше 30 м².

У будь-якому разі внутрішній режим мусить надавати всім ув'язненим можливість проводити за межами своїх камер стільки часу на день, скільки необхідно для нормальної людської та соціальної взаємодії (пункт 25.2 Європейських пенітенціарних правил).

**Комунально-побутове
обслуговування**

У місцях позбавлення волі побут забезпечується шляхом систематичного проведення комплексу заходів з обслуговування засуджених (ув'язнених), який включає:

- регулярне миття у лазні (1 раз за 7 днів з одночасною зміною натьільної та постільної білизни);
- перукарське обслуговування;
- прання, прасування, ремонт натьільної та постільної білизни, одягу, взуття;

- просушування та прожарювання постільної білизни, одягу і взуття у спеціальних приміщеннях;
- зберігання особистих речей засуджених на складі;
- забезпечення установ водопостачанням, водовідведенням, енерго- та теплозабезпеченням.

Організація харчування

Особи, позбавлені волі, одержують на добу триразове гаряче харчування, яке забезпечує нормальну життєдіяльність організму. Норми харчування розробляються та визначаються залежно від кліматичних умов, характеру виконуваної роботи, віку засуджених та ув'язнених, стану їх здоров'я та за іншими факторами, а також затверджуються постановою Кабінету Міністрів України від 16 червня 1992 р. № 336.

Основні особливості організації харчування:

- дієтичним харчуванням, як правило, забезпечують щонайбільше 3% загальної кількості засуджених;
- загальна норма для осіб, які утримуються у виправних колоніях, передбачає харчування сумарної калорійності *не менше 2500 ккал*;
- засуджені, які працюють на виробництві з важкими або шкідливими умовами праці і виконують норму виробітку, отримують підвищене харчування сумарної калорійності *не менше 3500 ккал*;
- на роботах зі шкідливими умовами праці, де передбачене профілактичне харчування, у дні роботи додатково видають безкоштовно 0,5 л молока або інші продукти;
- вагітним жінкам, матерям-годувальницям, неповнолітнім, а також хворим встановлюються підвищені норми харчування;
- *при перевезенні засуджених та їх проїзду до місця проживання після звільнення з виправної колонії вони отримують сухий пайок, що може замінюватися грошовою компенсацією за вартістю пайка.*

Засудженим неповнолітнім, людям з інвалідністю I та II груп, жінкам, які вагітні понад 4 місяці, жінкам, які не працюють і мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, чоловікам та жінкам пенсійного віку, що не працюють, а також особам,

звільненим від роботи через хворобу, харчування надається безкоштовно.

Якість готового харчування контролюється медичними працівниками шляхом зняття проби, а підтримку в добовому раціоні необхідної кількості білків, жирів, вуглеводів, сумарну калорійність — шляхом лабораторного аналізу. За потреби можна запропонувати адміністрації установи надати такі акти для ознайомлення.

Здійснення контролю з боку ЧПНУ(СІ) та медичних працівників за приготуванням та закладкою продуктів харчування фіксується у відповідних журналах (зберігаються у приміщенні харчоблоку).

Під час приготування їжі особливу увагу звертають на її якість, органолептичні властивості приготовленої їжі. Окремі показники якості приготовленої їжі оцінюють у такій послідовності:

- візуально (зовнішній вигляд, колір), запах, консистенція;
- дегустація (смак, однорідність тощо).

Водночас спочатку вивчаються страви, що мають слабо виражений запах та смак (круп'яні супи тощо), а потім інші, смак та запах яких є більш чітко вираженим.

У приміщеннях харчоблоку має забезпечуватися належний санітарний стан складських приміщень, холодильного обладнання, котлового господарства, наявність та працездатність резервних засобів приготування їжі при відключенні електроенергії (газу), миття посуду, порядок роздачі їжі (особливо у камерних приміщеннях).

Придбання засудженими та ув'язненими предметів першої потреби

Засуджені мають право придбавати за безготівковим розрахунком продукти харчування, одяг, взуття, білизну та предмети першої потреби на гроші, зароблені в колоніях, одержані за переказами, завдяки пенсії та іншого доходу, *без обмеження їх обсягу.*

Для засуджених і ув'язнених у пенітенціарних установах організовується торгівля продуктами харчування та предметами першої потреби — в кожній установі є магазин (крамниця), що працює щодня, крім вихідних та святкових днів.

Засуджені у виправних колоніях відвідують магазин у відведений розпорядком дня час згідно із затвердженим керівником установи графіком, як правило, відділеннями (бригадами). *Кожний засуджений може особисто здійснювати покупки не менше одного разу на тиждень.*

Засуджені, які тримаються у камерних приміщеннях, для придбання продуктів харчування і предметів першої потреби не виводяться. У такому разі їм видається для заповнення бланк заяви за формою згідно з додатком 8 до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, яку вони подають начальнику відділення. Придбаний товар видається засудженому під його особистий підпис на заяві.

Засуджені, які *тримаються у виправному центрі*, виправній колонії мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації, можуть придбавати товари як у крамниці установи виконання покарань, так і в цивільній мережі роздрібно́ї торгівлі в межах населеного пункту розташування установи за умови забезпечення нагляду за їх поведінкою.

У слідчих ізоляторах відкриваються та функціонують крамниці і столи замовлень. Вивід ув'язнених та засуджених з камер для придбання продуктів харчування та предметів першої потреби законодавством не передбачений. У зв'язку з цим кожний ув'язнений та засуджений для придбання товару повинен заповнити та здати спеціально призначеним представникам адміністрації бланк-заяву. Отриманий за заявками товар розноситься та видається їм у камери під розписку.

Адміністрація слідчого ізолятора створює такі умови, щоб кожний ув'язнений чи засуджений мав змогу придбавати товари *не менше двох разів на тиждень*, графік роботи крамниці, асортимент та ціни на товари видаються у кожную камеру.

Порядок придбання товарів у крамниці установи

Перелік продуктів харчування, одягу, взуття, білизни і предметів першої потреби, що дозволяються до продажу засудженим та ув'язненим, визначається нормативно-правовими актами Міністерства юстиції України:

- *Продукти харчування:*
 - продукти харчування фабричного (заводського) виготовлення, не в скляній або металевій тарі, з актуальним терміном реалізації, які не потребують додаткового приготування шляхом термічної обробки та можуть зберігатися при кімнатній температурі;
 - свіжі фрукти та овочі (огірки, помідори, цибуля, часник, перець, капуста, морква та зелень);
 - чай та тютюнові вироби фабричного розфасування.
- *Предмети першої потреби та засоби особистої гігієни:*
 - одяг, головні убори, взуття та постільні речі встановленого зразка за встановленими нормами;
 - натільна білизна (тепла і проста) — не більше 3 комплектів;
 - панчохи, шкарпетки та рукавиці — не більше 3 комплектів;
 - поясні ремені, кашне, носові хустинки, нитки та вироби з них;
 - капці кімнатні, спортивне взуття (кеди, напівкеди, капці) — по 1 парі;
 - годинники ручні або кишенькові з некоштовних металів (1 шт.);
 - дзеркало, бритви електричні або механічні, а також безпечні з касетними головками;
 - сірники — не більше 10 коробок, запальнички одноразового використання — не більше 5 штук;
 - предмети першої потреби та засоби особистої гігієни (мило, зубний порошок чи паста, зубна щітка, гребінець, креми до та після гоління, шампунь, манікюрні ножиці), спеціальні засоби гігієни для жінок;

- підручники і навчальне приладдя, література та періодичні видання, у тому числі релігійного змісту (до 10 примірників), письмовий папір, зошити, олівці, авторучки, чорнило, стержні, конверти, марки, листівки;
- шашки, шахи, доміно, нарди (по одному комплекту);
- портативні електронні ігри (1 шт.);
- щітки для одягу та взуття, крем для взуття;
- поліетиленовий посуд, кухоль, ложка, пластмасові футляри для окулярів, мила та зубних щіток;
- натільні хрестики та інші предмети культу, виготовлені з не коштовних матеріалів;
- спортивні костюми (один);
- для жінок, крім того, халати та сукні, хустки, рейтузи, пояси, бюстгалтери, марля, гігієнічні пакети, защіпки, вата, косметика не на спиртовій основі, крем для обличчя та рук.

Особливості зберігання (користування) особистих речей

Відповідно до законодавства та Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань засуджені та ув'язнені можуть зберігати із собою особисті речі. Водночас, крім санітарно-гігієнічних норм, вони мають дотримуватися певних правил:

- за наявності відповідного медичного висновку засуджені та ув'язнені можуть зберігати із собою протези, інвалідні візки, окуляри та лікарські засоби, необхідні для підтримання життєдіяльності організму;
- вироби і речовини понад встановлену кількість здаються на склад установи для зберігання;
- засудженим дозволяється зберігати копії вироків та ухвал судів, а також кореспонденцію, яка надходить від осіб, органів і організацій, зазначених у пункті 1 розділу XII та пункті 1 розділу XIII Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань;

- у бандеролях з продуктів харчування дозволяється отримувати сухі кондитерські вироби, предмети першої потреби, зберігання яких не заборонено;
- загальна вага предметів і речей, які належать засудженому чи ув'язненому, в усіх випадках не повинна перевищувати 50 кг (з урахуванням тих, що містяться на складі);
- за умови забезпечення безпеки персоналу установи та засуджених на період проведення засудженим до довічного позбавлення волі санітарно-гігієнічних заходів дозволяється видавати їм для власного користування (за потреби) безпечні бритви для гоління з касетними головками, а також у визначений розпорядком дня час — голки та ножиці з обов'язковим поверненням їх після використання у комори для зберігання особистих речей засуджених;
- дозволяється обладнувати камери для тримання засуджених до довічного позбавлення волі дзеркалом (одне на камеру), умутованим у стіну, розміром не більше 20 x 20 см.

Порядок отримання посилок (бандеролей)

Всі засуджені та ув'язнені можуть отримувати необмежену кількість посилок та передач. Встановлено обмеження щодо ваги посилки — пошта не пересилає посилку вагою більше 30 кг. *Максимальна вага однієї посилки або бандеролі визначається Правилами надання послуг поштового зв'язку, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 05 березня 2009 року № 270.*

Вміст посилок (передач) і бандеролей ретельно перевіряється. Хлібобулочні вироби та інші продукти розрізаються, сипучі продукти пересипаються, а інші ретельно оглядаються. З предметів культурно-побутового вжитку, що надходять у бандеролях, засудженим видаються предмети, зберігання яких не заборонено.

У посылках і передачах забороняється передавати засудженим продукти харчування в скляній та металевій тарі, крім випадків придбання таких продуктів у крамниці установи виконання покарань.

Зіпсовані продукти харчування, що надійшли в посилці, на підставі висновку медичного працівника знищуються у присутності адресата. Про це за участю трьох представників адміністрації установи виконання покарань складається відповідний акт.

Посилки (бандеролі), що надійшли засудженим:

- які відбувають стягнення у вигляді поміщення у ДІЗО, карцер або переведення до приміщень камерного типу, видаються після відбуття ними стягнення. На цей час адміністрація колонії забезпечує зберігання вмісту посилок, однак у разі їх природного псування через тривале зберігання відповідальності не несе. Видача продуктів харчування після тривалого зберігання здійснюється у присутності медичного працівника
- переведеним в інші установи виконання покарань, пересилаються за кошти установ за місцем їх нового тримання.
- які звільнилися або померли, повертаються відправникам з приміткою: «Підлягає поверненню». У разі повернення відправникам посилок і бандеролей адміністрація установ виконання покарань відповідальності за збереження якості вмісту не несе.

Посилки (бандеролі) з медичними препаратами передаються до медичної частини установи виконання покарань.

Медичні препарати приймаються в стандартній, неушкодженій упаковці заводського виготовлення. У картці обліку побачень, видачі (відправки) посилок (передач) і бандеролей ставляться відмітка «З медпрепаратами» і підпис медичного працівника, який їх отримав. Медичні препарати, які не призначені лікарем або на час отримання не придатні до вживання, повертаються відправнику накладною платою.

Питання, пов'язані з реалізацією права засуджених та ув'язнених на отримання передач

Максимальна вага однієї посилки або бандеролі визначається Правилами надання послуг поштового зв'язку, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 05 березня 2009 року № 270. Водночас і одна посилка не може важити більше 30 кг.

Для приймання передач обладнуються спеціальні кімнати, вхід у які вільний для громадян. У цих кімнатах установлюються столи з письмовим приладдям і контрольними вагами, стільцями або лавками, скриньки для заяв і скарг. На видних місцях вивішуються витяги з нормативно-правових актів, що визначають порядок надання побачень, прийняття передач і встановлюють відповідальність громадян за його порушення, а також графік приймання громадян керівництвом установи та інформація щодо можливості придбання особами, які прибули на побачення, продуктів харчування і предметів першої потреби в крамниці установи за власні кошти через касу установи.

Особа, яка доставила передачу, складає та підписує заяву у двох примірниках за встановленою формою. Бланк заяви видається особі, яка доставила передачу, безкоштовно. Передача та обидва примірники заяви здаються молодшому інспектору чергової зміни. Після цього молодший інспектор чергової зміни у присутності особи, яка доставила передачу, перевіряє вагу кожного найменування, про що робить відмітки в заявах (у вагу передачі не зараховуються предмети особистої гігієни, предмети першої потреби, ліки і медичні препарати), та асортимент і, прийнявши передачу, перший примірник заяви повертає особі, яка доставила передачу, з особистою відміткою (підписом) про прийняття, а другий з відміткою про вагу передачі долучає до окремої справи після особистого підпису засудженого про одержання передачі. Зазначена справа зберігається в канцелярії установи протягом року з дня закінчення її ведення.

Можливість для родичів придбати продукти харчування та предмети першої потреби у крамниці установи (стіл замовлень)

Родичі засуджених (ув'язнених) або інші особи мають можливість, замість посилок (передач) і бандеролей, придбати через крамницю (стіл замовлень) установи продукти харчування та предмети першої потреби з метою подальшої передачі засудженому (ув'язненому).

У цьому випадку зазначені особи подають заяву у двох примірниках із зазначенням найменувань, кількості і ваги продуктів харчування та предметів першої потреби для передачі засудженому (ув'язненому), після чого у касі установи сплачують їх вартість. Після отримання засудженим (ув'язненим) такої передачі один примірник заяви повертається особі, яка сплатила вартість передачі, а другий долучається до особової справи отримувача.

Переваги такої передачі:

- передача гарантовано не містить заборонених предметів та не підлягає додатковому огляду, зберігається цілісність вмісту;
- адміністрація установи несе відповідальність за якість та придатність товару;
- зручність доставки (не потрібно перевозити транспортом важкі сумки та пакунки);
- економія часу видачі передачі засудженому (ув'язненому).

Особливості забезпечення речовим майном

До речового майна належать усі предмети одягу, взуття, білизни, постільні речі, а також ремонтний матеріал. Забезпечення речовим

майном здійснюється за нормами, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 20.02.2012 № 280/5 «Про затвердження Порядку забезпечення речовим майном та норм належності речового майна для засуджених, які відбувають покарання в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах». Зазначені норми визначають кількість та строки носіння (експлуатації) предметів, що видаються на одну особу.

Особи, які відбувають покарання у виправних колоніях, із нарахованого їм заробітку, пенсій та іншого доходу відшкодовують вартість одягу, взуття, білизни, крім вартості спецодягу та постільних речей. У разі відсутності коштів на особових рахунках та у разі неможливості відшкодувати вартість виданого речового майна в повному обсязі таким засудженим після закінчення строків носіння (експлуатації) видається речове майно із *підмінного фонду безоплатно (8% від загальної чисельності засуджених)*.

Людам з інвалідністю I та II груп, жінкам з вагітністю понад чотири місяці, безробітним жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях, безробітним чоловікам віком понад шістдесят років і жінкам — понад п'ятдесят п'ять років (якщо вони не одержують пенсії), а також особам, звільненим від роботи через хворобу, зокрема хворим на активну форму туберкульозу, одяг, взуття, білизна надаються безоплатно.

Крім того, засуджені можуть мати предмети власного речового майна, замість аналогічних предметів, передбачених нормами належності, якщо вони відповідають встановленому зразку. Таке майно підлягає обліку.

Особливості забезпечення засуджених речовим майном:

- Із засуджених, які не працюють, вартість одягу, взуття та білизни утримується з коштів, які є на їхніх особових рахунках. У разі відсутності у засудженого коштів на особовому рахунку установа має право пред'явити йому позов через суд.
- Неповнолітнім, які відбувають покарання у виховних колоніях, одяг, взуття, білизна надаються безоплатно.
- Засуджені, які перебувають на лікуванні у лікувальних закладах, забезпечуються додатково безоплатно спецодягом та білизною.

Користування додатковими послугами

Засуджені (ув'язнені) на бажання можуть за власні кошти користуватися послугами установ та підприємств комунально-побутового обслуговування за місцем розташування установи. Для цього адміністрація може запрошувати відповідних фахівців.

До таких послуг належать:

- пошиття одягу та взуття цивільного зразка, їх ремонт, чищення одягу;
- ремонт побутової техніки та годинників, що належать засудженим;
- фото-, відеозйомка (під контролем адміністрації);
- своє заочне (дистанційне) навчання;
- інші послуги з дозволу адміністрації установи.

Додаткові послуги сплачуються засудженим (ув'язненим) власним коштом та надаються на підставі його заяви на ім'я начальника установи.

Оплата додаткових послуг здійснюється шляхом поштового (телеграфного) переказу грошей з особистого рахунку засудженого (ув'язненого) на поштову адресу відповідного підприємства, установи, організації або спеціаліста, які їх надали, у сумі, вказаній у заяві засудженого (ув'язненого).

При надходженні до засудженого листа з Європейського суду з прав людини про необхідність надання копій документів, що містяться в особовій справі засудженого (ув'язненого), та у разі відсутності коштів на його особовому рахунку виготовлення копій таких документів здійснюється за рахунок установи. У такому разі копії необхідних документів надаються адміністрацією в п'ятиденний строк після подачі засудженим (ув'язненим) письмової заяви начальнику установи.

Засуджені, яким харчування, одяг, взуття, білизна і комунально-побутові послуги надаються безоплатно:

- неповнолітнім,

- людям з інвалідністю I та II груп,
- жінкам із вагітністю понад чотири місяці,
- безробітним жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях,
- безробітним чоловікам і жінкам, які досягли пенсійного віку та не одержують пенсії,
- звільненим від роботи через хворобу, зокрема хворим на активну форму туберкульозу.

ЗАЛУЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ТА УВ'ЯЗНЕНИХ ДО ПРАЦІ

Праця засуджених до позбавлення волі

Відповідно до Європейських пенітенціарних правил «заходи з охорони здоров'я ув'язнених та техніки безпеки їхньої праці мусять бути не менш суворими, аніж заходи, які застосовуються щодо робітників на волі»

Праця засуджених, організовується відповідно до законодавства про працю. Тривалість робочого дня не може становити більше 8 годин і тривалість робочого часу — більше 40 годин на тиждень. Залучення до праці здійснюється з урахуванням наявних виробничих потужностей установи, враховується стать, вік, працездатність, стан здоров'я, спеціальність засудженого. *Водночас:*

- адміністрація зобов'язана створювати умови, що дають змогу засудженим займатися суспільно корисною оплачуваною працею;
- обов'язок працювати не повинен набирати категоричної форми, зменшувати волевиявлення самого працівника. Неприпустимість наявності адміністративного примусу з метою виконання кожним працездатним засудженим обов'язку працювати в умовах, що принижують його гідність;
- засуджені залучаються до оплачуваної праці, як правило, на підприємствах, у майстернях установ, а також на державних підприємствах або установах інших форм власності за строковим трудовим договором, що укладається між засудженим і виправною установою (слідчим ізолятором), за умови забезпечення їх належної охорони та ізоляції;
- *праця осіб, позбавлених волі, організовується з дотриманням правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії, встановлених законодавством про працю. Фактичні умови праці засуджених (виробнича санітарія) не повинні відрізнятися від*

умов праці вільних громадян (п. 74.1 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями *«правила, що стосуються безпеки праці та охорони здоров'я вільних робітників, повинні застосовуватися і в закладах»*);

- оплата праці здійснюється з дотриманням вимог законодавства щодо урахування навантаження та шкідливості;
- засуджені не мають права припиняти роботу з метою вирішення трудових та інших конфліктів.

Засуджені, призначені для виконання робіт з господарського обслуговування (крім старших днювальних та днювальних), формуються в одне відділення соціально-психологічної служби. Їхні обов'язки визначаються начальником установи виконання покарань. Таким засудженим оформлюють санітарні книжки з відміткою про проходження медичного огляду.

Відповідно до типових обов'язків старшого днювального, днювального гуртожитку (камери) розробляються і затверджуються обов'язки старшого днювального та днювального у гуртожитках відділень соціально-психологічної служби.

Адміністрація установи виконання покарань може залучати засуджених до робіт з благоустрою житлових та виробничих зон місць позбавлення волі, прилеглих територій та з поліпшення житлово-побутових умов засуджених або забезпечення установ продовольством.

До цих робіт засуджені відповідно до частини п'ятої статті 118 Кримінально-виконавчого кодексу України залучаються без оплати праці, як правило, в порядку черговості, *в неробочий час і не більш як на дві години на день*.

Взяті під варту особи можуть залучатися до роботи лише в межах території місця попереднього ув'язнення за їх згодою і з дозволу слідчого або суду, у провадженні яких перебуває справа. Праця таких осіб оплачується згідно чинного законодавства

Без оплати праці особи, взяті під варту, можуть залучатись лише до робіт, пов'язаних зі створенням належних санітарно-побутових умов і упорядкуванням місця попереднього ув'язнення *не більш ніж на дві години протягом дня* (стаття 16 Закону України «Про попереднє ув'язнення»).

Обмеження щодо залучення засуджених (ув'язнених) до праці

Є винятки щодо залучення засуджених (ув'язнених) до праці. Зокрема, дозволяється працювати на їх бажання з урахуванням висновку лікарської комісії колонії:

- засудженим, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»,
- людям з інвалідністю I та II груп, хворим на активну форму туберкульозу,
- жінкам із вагітністю понад 4 місяці,
- жінкам, які мають дітей у будинках дитини при виправних колоніях,

Характер діяльності і тривалість робочого часу цих категорій засуджених визначається лікарською комісією залежно від їх працездатності з урахуванням стану здоров'я, профілю виробництва на підприємстві, в установі.

Забороняється використовувати працю засуджених:

- на всіх роботах і посадах у територіальних органах управління ДКВС України; адміністративних будівлях, у яких розміщується персонал з охорони установ виконання покарань;
- у приміщеннях, де розміщені зброя, спецзасоби та службова документація;
- на роботах, пов'язаних з устаткуванням для множення документів, радіотелеграфною та телефонною технікою (за винятком лінійних monterів у присутності представників адміністрації виконання покарань);
- на посадах продавців, бухгалтерів-операціоністів, касирів, завідувачів продовольчих та речових складів, комірників;
- на роботах, пов'язаних з обліком, зберіганням та видачею медикаментів, а також вибухових та отруйних речовин;

- як фотографів (крім засуджених до обмеження волі), зубопротезистів, водіїв легкових та оперативних автомобілів і мотоциклістів;
- на посадах з підпорядкуванням їм вільнонайманих працівників;
- на роботах, що пов'язані з обслуговуванням та ремонтом технічних засобів охорони і нагляду;
- на роботах, що пов'язані з наданням медичної допомоги.

На виробничих об'єктах засудженим (ув'язненим) забороняється:

- тримати продукти харчування, посуд,
- настільні ігри, спортивний одяг,
- телевізійні приймачі та радіоприймачі (за винятком випадків, якщо робота пов'язана з їх ремонтом),
- споруджувати різні будови (лазні, пральні, душові, сейфи, будиночки, будки, приміщення та засоби для відпочинку, опалення тощо),
- користуватися точильним обладнанням та інструментом для власних потреб.

Тривалість робочого дня

Відповідно до законодавства засуджені (ув'язнені) на виробничих об'єктах не можуть працювати більше 40 годин на тиждень (для неповнолітніх засуджених віком від 15 до 16 років — більше 24 годин на тиждень, а віком від 16 до 18 років — більше 36 годин на тиждень), ні при п'яти або шестиденному робочому тижні, ні при позмінній праці. Водночас законом передбачено, що тривалість робочого дня встановлюється з 7 до 17 години або з 6 до 16 години. Конкретно в тій або іншій установі час початку і закінчення роботи (зміни) визначаються адміністрацією.

При роботі у нічний час (з 10 години вечора до 6 години ранку) встановлена тривалість роботи (зміни) скорочується на одну годину (це правило не поширюється на засуджених, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці). В окремих випадках тривалість

нічної роботи може зрівнюватися з денною на виробництві з безперервним технологічним процесом, а також на змінних роботах при шестиденному робочому тижні з одним вихідним днем.

Засуджені (ув'язнені) не повинні залучатися до праці у вихідні та святкові і неробочі дні, це можливо лише за письмовим наказом начальника установи. Робота у такі дні компенсується наданням іншого дня відпочинку або у грошовій формі у подвійному розмірі. Зокрема:

- 1 січня — Новий рік,
- 7 січня — Різдво Христове,
- 8 березня — Міжнародний жіночий день,
- 1 і 2 травня — День міжнародної солідарності трудящих,
- 9 травня — День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (День перемоги),
- 28 червня — День Конституції України,
- 24 серпня — День незалежності України,
- 14 жовтня — День захисника України,
- релігійні свята: один день (неділя) — Пасха (Великдень), один день (неділя) — Трійця.

Напередодні святкових і неробочих днів тривалість роботи скорочується на одну годину (крім засуджених неповнолітніх та засуджених, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, яким згідно із законодавством установлена скорочена тривалість робочого часу). *Напередодні вихідних днів тривалість роботи при шестиденному робочому тижні не може перевищувати 5 годин.*

Оплата роботи та зарахування заробітку на особовий рахунок

Заробітна плата засуджених (ув'язнених) за умови виконання норми виробітку (денної, тижневої, місячної) або дотримання встановленої тривалості робочого часу не може бути менше законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати.

За встановленим законодавством порядком заробітна плата засудженим (ув'язненим) «на руки» не видається, а зароблені кошти будуть зараховуватися на особовий рахунок (після проведення з неї усіх відрахувань).

Незалежно від усіх відрахувань на особовий рахунок зараховується не менше ніж 50% нарахованого місячного заробітку. Крім того, засудженим, які відбувають покарання у виховних колоніях, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній, колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, а також засудженим жінкам, яким дозволено проживання за межами виправної колонії — *не менше ніж 75% нарахованого їм місячного заробітку.*

Відрахування із заробітку засуджених

Згідно з ч. 1 ст. 121 Кримінально-виконавчого кодексу України особи, які відбувають покарання у виправних колоніях, відшкодовують витрати на їх утримання, *крім вартості харчування, взуття, одягу, білизни, спецхарчування та спецодягу.*

З урахуванням вимог законодавства та положень «Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі», затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 07.07.2013 № 396/5, *відшкодування засудженими витрат на їх утримання проводиться з дотриманням такої черговості:*

- податок з доходів фізичних осіб;
- аліменти;
- вартість комунально-побутових та інших наданих послуг;
- за виконавчими листами на користь громадян;
- за виконавчими листами на користь юридичних осіб;
- відшкодування матеріальних збитків, заподіяних засудженими державі під час відбування покарання.

Відшкодування засудженими витрат на їх утримання, що належить до власних надходжень виправних колоній, проводиться після

відрахування податку на доходи фізичних осіб і аліментів. Відрахування за виконавчими листами та іншими виконавчими документами проводяться у порядку, встановленому законодавством.

Оформлення пенсії

Відповідно до статті 122 Кримінально-виконавчого кодексу України засуджені до позбавлення волі, залучені до суспільно корисної оплачуваної праці за строковим трудовим договором, підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. Засуджені мають право на загальних підставах на призначення та отримання пенсії за віком, за інвалідністю, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законодавством про пенсійне забезпечення.

Пенсії засудженим за наявності відповідного права призначаються територіальними органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання. Особа, яка під час відбування покарання набула право на пенсію, надає адміністрації виправного закладу клопотання про забезпечення необхідних умов для призначення їй пенсії за місцезнаходженням цього виправного закладу, зокрема щодо виклику представників Пенсійного фонду України з метою подання у встановленому порядку необхідних документів безпосередньо особою, яка відбуває покарання, або представником особи, яка відбуває покарання, за нотаріальним дорученням.

Адміністрація виправного закладу не більше ніж протягом 30 днів з дня реєстрації клопотання забезпечує зустріч засудженого з представником Пенсійного фонду України та всебічно сприяє належному оформленню і поданню ним відповідних документів або забезпечує умови для оформлення і подання необхідних документів через представника особи, яка відбуває покарання.

Виплата особам, засудженим до позбавлення волі, призначених пенсій здійснюється територіальними органами Пенсійного фонду України на рахунок установи за місцем відбування покарання.

Із пенсій засуджених до позбавлення волі відшкодовуються витрати на їх утримання в установах виконання покарань в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Водночас не менше ніж 50% пенсії зараховується установою за місцем відбування покарання на особовий рахунок засудженого.

Призначення пенсії за інвалідністю, яка настала під час відбування покарання у місцях позбавлення волі, здійснюється у порядку, встановленому для призначення пенсії засудженим на загальних підставах. Водночас за встановленим порядком, до заяви про призначення пенсії за інвалідністю додається, серед іншого, виписка з акта огляду медико-соціальної експертної комісії (МСЕК)

Повнолітнім засудженим МСЕК проводять за направленням установи після проведення діагностичних, лікувальних і реабілітаційних заходів за наявності відомостей, що підтверджують стійке порушення функцій організму, обумовлених захворюваннями, наслідками травм чи вродженими вадами, які спричиняють обмеження життєдіяльності. Стосовно засуджених, визнаних людьми з інвалідністю, готуються виписка з акта огляду МСЕК, відповідна довідка до цього акта (форма № 157–1/о) та індивідуальна програма реабілітації інваліда.

Протягом 3 днів МСЕК надсилає до установи довідку до акта огляду МСЕК та індивідуальну програму реабілітації інваліда, а також надсилає виписку з акта огляду МСЕК органу Пенсійного фонду України (для розгляду права на призначення пенсії) чи структурному підрозділу з питань соціального захисту населення місцевої державної адміністрації (для розгляду права на призначення державної соціальної допомоги, що призначається замість пенсії) разом з індивідуальною програмою реабілітації інваліда.

Після надходження до установи довідки до акта огляду МСЕК, що підтверджує наявність у засудженого інвалідності, негайно вживають заходів щодо сприяння у призначенні або продовженні виплати пенсії чи державної соціальної допомоги, що призначається замість пенсії. Зокрема, шляхом надсилання письмового звернення про розгляд відповідних питань до органів Пенсійного фонду та/або структурних підрозділів з питань соціального захисту населення місцевої державної адміністрації за місцезнаходженням установи виконання покарань.

НАДАННЯ ЛІКУВАЛЬНО- ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДОПОМОГИ ЗАСУДЖЕНИМ

Медична допомога від адміністрації установи

Відповідальність за стан здоров'я осіб у період відбування покарання або тримання під вартою покладається на адміністрацією установ. Водночас *засуджені (ув'язнені) мають право на вільний вибір лікаря*, зокрема:

- отримувати медичну допомогу від адміністрації установи (у медичній частині, спеціальній лікарні при іншій установі або цивільному закладі охорони здоров'я із визначеного переліку);
- отримувати лікування, зокрема платні медичні послуги власним коштом у лікарнях, які мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я України та не підпорядковуються центральному органу виконавчої влади, що здійснює формування та реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Медичні огляди ув'язнених і засуджених є однією з форм медичного контролю за станом їх здоров'я та організацією лікувально-профілактичного забезпечення установ:

- медичні огляди проводяться під час прибуття та вибуття з установи;
- проводяться щорічні профілактичні і цільові медичні огляди.

На кожного ув'язненого та засудженого ведеться медична картка.

З метою попередження інфекційних захворювань засуджені, які прибули до виправної колонії (слідчого ізолятора), після

комплексної санітарної обробки та медичного огляду розміщуються у спеціальних ізольованих карантинних приміщеннях. Профілактичний карантин витримується 15 діб. Він скасовується, якщо за цей період серед тих, хто був на карантині, не виявлено інфекційних захворювань.

У слідчому ізоляторі створюють окремі камери. Протягом перших 10 діб ув'язнені розміщуються у приміщеннях окремо від інших, після чого переводяться до інших камер.

Після прибуття в установу виконання покарань протягом 2 тижнів засуджені проходять лікарський огляд з метою виявлення захворювань, оцінки фізичного стану, попереднього визначення категорії працездатності. Подальший медичний контроль за станом здоров'я засуджених здійснюється під час профілактичних медичних оглядів, а також у випадку амбулаторних звернень до медичної частини.

Амбулаторний прийом засуджених в установах виконання покарань здійснюється лікарем у медичній частині щодня у спеціально визначений час. Водночас для кожного відділення, робочої зміни чи декількох відділень визначається свій час амбулаторного прийому за попереднім записом осіб у відповідному журналі. У слідчих ізоляторах такий прийом здійснюється під час ранкового обходу камер. Також можна викликати лікаря, звернувшись до працівника, який несе службу на посту біля камер. Проте у виняткових випадках такий запис не обов'язковий — лікар самостійно приймає рішення про невідкладний прийом та медичний огляд.

Засудженим до позбавлення волі жінкам гарантується право не надавати інформацію та не проходити огляд у зв'язку з історією її репродуктивного здоров'я. На вимогу жінки їй має бути забезпечено проведення медичного огляду (обстеження) лікарем-жінкою. Під час медичного огляду може бути присутнім лише медичний персонал, крім випадків, коли лікар вважає, що існують виняткові обставини, або коли лікар просить працівників установи виконання покарань бути присутніми з міркувань безпеки, або коли засуджена особа просить про це.

Структура та обладнання медичної частини

Амбулаторія медичної частини призначена для надання амбулаторної медичної допомоги ув'язненим і засудженим.

До складу амбулаторії входять кабінети: начальника медичної частини; лікарського прийому (терапевта, фтизіатра, психіатра, нарколога, стоматолога тощо); долікарського прийому (фельдшери, медсестри); фізіотерапевтичний; процедурний; допоміжні діагностичні, зокрема функціональної діагностики, рентгенологічний, флюорографічний.

В амбулаторії приміщення обладнані для: клініко-діагностичної лабораторії; перев'язувального кабінету; зберігання ліків; очікування прийому.

Стаціонар медичної частини призначений для:

- стаціонарного обстеження і лікування хворих з передбачуваною тривалістю їх перебування до 30 діб;
- тимчасової ізоляції інфекційних хворих, а також хворих із захворюваннями з підозрою на інфекційні, до їх направлення до спеціалізованих лікувальних закладів;
- лікування хворих після виписки їх із закладів охорони здоров'я відповідно до висновків фахівців органів охорони здоров'я;
- тримання хворих, які підлягають звільненню через хворобу, за неможливості перебування їх у камерах.

До структури медико-санітарної частини також входять, як правило, аптека, амбулаторії, стаціонар (лікарня) з діагностичною лабораторією, інфекційний ізолятор, а також ізолятор для психічнохворих осіб.

У корпусах слідчих ізоляторів можуть обладнуватися кімнати для проведення амбулаторного прийому ув'язнених і засуджених (медичні кабінети).

Отримати платну медичну послугу

Засуджений має право звертатися за консультацією і лікуванням до закладів охорони здоров'я, що мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я України, які надають платні медичні послуги. Оплата таких послуг і придбання необхідних ліків здійснюється засудженим або його рідними та близькими за власні кошти. Підставою для надання такої медичної допомоги є медичний висновок.

Для того, щоб *отримати платну медичну послугу*, ув'язнений (засуджений) або його родичі повинні звернутися до обраного спеціаліста і в разі отримання його згоди — повідомити адміністрацію про дату та час візиту фахівця. Доступ зазначеного фахівця до установи не може обмежуватись, однак консультації і лікування у таких випадках проводяться в медичних частинах за місцем перебування хворого під наглядом медичного персоналу установи.

У випадку перебування засудженого у спеціальній в'язничній лікарні, про допуск обраного лікаря-фахівця він має звернутися із заявою до керівництва лікарні. За результатами розгляду заяви медичний працівник протягом доби готує довідку про стан здоров'я засудженого та запит до керівництва установи про допуск (протягом трьох робочих днів) лікаря до засудженого. Водночас запрошений лікар має надати:

- паспорт громадянина;
- документ про освіту;
- сертифікат спеціаліста.

Консультавання та амбулаторне лікування в таких випадках здійснюються в медичній частині установи. Режим перебування засуджених на стаціонарному лікуванні в закладах охорони здоров'я, що не підпорядковуються пенітенціарній системі, визначається законодавством.

За потреби засудженому (ув'язненому) повинна бути надана екстрена медична допомога в закладах охорони здоров'я. Також за письмовими заявами можна отримувати виписки зі своїх медичних карт та передавати їх близьким родичам.

Передачі і посилки з медичними препаратами

Якщо для проходження курсу лікування хворому засудженому за призначенням лікаря необхідні медикаменти, відсутні в аптеці установи, вони можуть бути отримані від родичів з дозволу адміністрації установи.

Отримані препарати та ліки засудженому не видають, а передають їх для зберігання до медичної частини, де вони належним чином обліковуються. Вживаються такі лікарські засоби відповідно до листа призначень винятково в присутності медичного працівника. Винятком є лікарські засоби, необхідні для підтримання життєдіяльності організму. За наявності дозволу лікаря їх можуть видавати засудженим.

Медичні препарати приймаються лише в стандартній, неушкодженій упаковці заводського виробництва. Ліки та медичні препарати у вагу передачі не зараховуються, однак такі, що не призначені лікарем або непридатні для вжитку, повертаються відправнику накладною платою.

Проблеми зі здоров'ям через заподіяння насильства

У період тримання під вартою чи відбування покарання над ув'язненим (засудженим) може здійснюватися насильство. Незаконним може визнаватися застосування заходів фізичного впливу, якщо вони явно перевищують міру, необхідну для виконання покладених на адміністрацію установи обов'язків. Заходи фізичного впливу мають зводитися до завдання найменшої шкоди здоров'ю.

У разі порушення режиму, поєднане з вчиненням ув'язненим (засудженим) протиправних дій, і за що на законних підставах працівниками установи до нього були застосовані заходи фізичного впливу, в обов'язковому порядку має бути проведений медичний огляд. За потреби негайно має бути надана медична допомога.

Результати медичного огляду та обсяги наданої допомоги обов'язково реєструються в медичній карті ув'язненого (засудженого).

Якщо над ув'язненим (засудженим) здійснюється насильство — необхідно звернутися до будь-якого працівника установи, до якого можливо самостійно і швидко дістатися (лікар, начальник відділення, оперативний працівник інші). Наприклад, за зверненням постраждалого медичний працівник повинен забезпечити контроль за його станом здоров'я, а оперативний працівник — вжити заходів для особистої безпеки.

Отже, після надання ув'язненому (засудженому) медичної допомоги або одночасно з цим, керівництвом установи приймається рішення про необхідність застосування заходів безпеки та проведення службового розслідування за фактом спричинення фізичного насильства. За результатами перевірки і залежно від ступеня нанесених тілесних ушкоджень винні особи притягуються до відповідальності (дисциплінарної або кримінальної).

Примусове годування

Відповідно до ст. 116 Кримінально-виконавчого кодексу примусове годування засудженого, який заявив про відмову від прийняття їжі, забороняється. Примусове годування може бути застосовано лише на підставі рішення суду, прийнятого за висновком лікаря, що засудженому загрожує розлад здоров'я стійкого характеру та існує очевидна загроза його життю.

Після встановлення факту відмови засудженого (ув'язненого) від приймання їжі керівник установи повинен *протягом доби* особисто провести з нею бесіду в присутності психолога на предмет з'ясування причин та мотивів такого вчинку. Від особи, яка відмовилася від прийняття їжі, приймається відповідна письмова заява, вона переводиться в окреме приміщення, де тримається на загальних підставах, ізольовано від інших, і має перебувати під постійним наглядом лікаря. З особою постійно проводиться роз'яснювальна робота, зокрема про згубні наслідки голодування для здоров'я.

Коли роз'яснювальна робота та інші заходи впливу на нього не мають результату, а подальше голодування загрожує життю, адміністрацією установи до суду вноситься клопотання (подання) про примусове годування особи. При підготовці висновку лікар, зважаючи на стан здоров'я особи, визначає вид примусового годування.

Клопотання (подання) про примусове годування засудженого розглядаються суддею одноособово *протягом 24 годин* з моменту надходження клопотання (подання) до суду.

Лікувально-профілактичні заходи у разі психічних розладів

Надання психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади і тримаються у пенітенціарних закладах, організовується та здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про психіатричну допомогу».

Заходи фізичного обмеження та/або ізоляції застосовуються до особи з психічним розладом при обґрунтованих показниках — психічні розлади, зокрема інтоксикаційні та алкогольні психози, агресивна поведінка з проявами буйства, намагання у збудженому стані вчинити членушкодження, високий ступінь суїцидального ризику.

Для застосування заходів фізичного обмеження та/або ізоляції у медичній частині слідчого ізолятора обладнується окрема палата-ізолятор. Поміщення особи до цієї палати здійснюється за розпорядженням начальника слідчого ізолятора на підставі висновку лікаря-психіатра (комісії лікарів-психіатрів). Про поміщення до окремої палати ізолятора складається акт, в якому зазначаються такі дані: підстави застосування ізоляції, лікар (комісія лікарів), який зробив висновок, інші особливості застосування цього заходу. Акт долучається до особової справи особи, а також про призначення ізоляції робиться запис у медичній карті хворого.

Перед поміщенням до окремої палати-ізолятора хвору особу ретельно оглядають, вилучають у неї всі небезпечні предмети та роз'яснюють необхідність її перебування в палаті, дотримання режиму

та тимчасовий характер заходу. Відповідно до психічного стану хворого його супровід здійснюють у присутності лікаря.

Контроль за станом хворого при проведенні ізоляції здійснює медичний персонал. Водночас ізоляція переривається кожних 2 години на 20 хвилин для годування хворого, проведення лікувальних процедур, відправлення фізіологічних потреб тощо.

Хворий, який перебуває в ізоляції, має оглядатися лікарем не менше одного разу на 3–4 години. Тривалість разового призначення ізоляції встановлюється до 8 годин, для продовження її терміну необхідне нове призначення. При продовженні терміну ізоляції більше ніж на 48 годин, хворого перед кожним новим призначенням має оглядати комісія лікарів-психіатрів або психіатрична бригада швидкої медичної допомоги.

Звільнення від відбування покарання у зв'язку з хворобою

Особа після вчинення злочину або постановлення вироку суду, яка під час відбування покарання захворіла, може бути звільнена, якщо:

- захворіла на психічну хворобу, що позбавляє його можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними;
- захворіла на іншу тяжку хворобу, що перешкоджає відбуванню покарання.

Чіткий перелік таких хвороб визначений у окремому переліку (*Перелік захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання*). Тобто звільнення можливе лише у разі підтвердження діагнозу, що відповідає встановленому переліку хвороб, а також певній стадії, визначеній у цьому ж документі.

Розгляд питання про звільнення засудженого від відбування покарання через хворобу порушується адміністрацією установи, якщо:

- засуджений захворів на хворобу, що визначена в Переліку захворювань, які є підставою для подання до суду матеріалів про

- звільнення засуджених від подальшого відбування покарання, і його стан потребує постійного медичного нагляду та допомоги;
- за вмотивованим висновком лікарів медичною службою ДКВС України приймається рішення про направлення хворого до спеціалізованої лікарні, де він пройде медичний огляд. За його наслідками спеціальна лікарська комісія за встановленою формою складає висновок про наявність відповідного захворювання. Зазначений висновок головою комісії оголошується засудженому під розпис;
 - зазначений висновок комісії негайно передається до установи, за місцем відбування хворого засудженого (з якої він прибув до лікарні). Керівництво установи *протягом доби* після отримання висновку комісії готує подання до суду для розгляду питання про звільнення через хворобу. Зазначене подання *протягом 3 діб* погоджується начальником відповідного територіального органу управління та подається до суду.

Засуджений, який захворів на тяжку хворобу, може самотійно (через захисника, законного представника) звернутися до суду за місцем відбування покарання з клопотанням про звільнення за хворобою. У такому разі до винесення судом рішення про звільнення хворий повинен залишатися у лікарняному закладі, звідки його звільнять.

Потрібно враховувати, що у разі захворювання засудженого на зазначену в Переліку психічну хворобу суд зобов'язаний прийняти рішення про його звільнення. Водночас він має право застосувати до хворого засудженого примусові заходи медичного характеру (надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку; госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним, посиленим або суворим наглядом)

У разі хвороби засудженого, що перешкоджає відбуванню покарання, — таке звільнення є винятково правом суду, а не його обов'язком

Якщо суд виніс рішення про відмову у задоволенні клопотання про звільнення за хворобою — це не є перешкодою для його повторного подання у разі погіршення стану здоров'я. Однак у разі доведення, що тяжка хвороба є наслідком умисного заподіяння собі ушкоджень під час відбування покарання, засуджений позбавляється можливості бути звільненим.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ ЩОДО ЖІНОК

Умови тримання жінок в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах

Для засуджених жінок, законодавець передбачив більш м'які умови відбування покарання, зокрема, вони відбувають покарання лише в колоніях трьох типів:

- *мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання* — якщо вони засуджені вперше до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, або переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки;
- *мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання* — якщо вони засуджені за злочини невеликої та середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини;
- *середнього рівня безпеки* — якщо покарання у вигляді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії.

У слідчих ізоляторах умови тримання ув'язнених жінок децю відмінні:

- передбачено окреме тримання від інших категорій осіб, взятих під варту.
- мають право мати біля себе дітей віком до трьох років.
- камери для жінок облаштовуються ліжками на один або два яруси, столом з лавами, шафою особистою, гучномовцем, баком для питної води, телевізором, санвузлом відгородженим, умивальником зі змішувачем, піддоном з душовою сіткою на гнучкому шлангу, осушувачем рушників, дзеркалом, килимком гумовим, урною для сміття та інвентарем для прибирання.

- для вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до трьох років, камери додатково облаштовуються ліжком дитячим, стільцем дитячим дерев'яним, стільцем напівм'яким для дорослих, столом дитячим для приймання їжі, набором іграшок, м'яким покриттям на підлогу або килимом, килимом на стіну, фіранкою з карнизом, плитою електричною для розігріву їжі, коляскою дитячою, горщиком дитячим, умивальником дитячим з туалетним краном, ванночкою переносною дитячою.
- вагітні жінки і жінки, які мають біля себе дітей, поміщенню до карцеру не підлягають.

Особливості тримання жінок з дітьми

Засуджені жінки можуть проживати із своїми дітьми віком до 3-х років у будинку дитини. Адміністрація виправної колонії створює необхідні умови для проживання і контролю за поведінкою жінок у будинку дитини.

Будинок дитини при виправній установі є дитячим закладом, де діти до 3-х років перебувають під опікою адміністрації дитячого закладу на повному державному забезпеченні, їм створюються умови, необхідні для нормальної життєдіяльності та розвитку. Діти, які перебувають у будинку дитини, за згодою батьків можуть передаватися їхнім родичам та за згодою батьків та рішенням органу опіки і піклування — іншим особам або після досягнення трирічного віку направляються до відповідних дитячих закладів.

Засуджені вагітні жінки та матері-годувальниці мають право:

- на створення поліпшених житлово-побутових умов та встановлення підвищених норм харчування;
- отримувати безоплатно комунально-побутові послуги;
- матері-годувальниці та вагітні жінки можуть одержувати продуктові посилки (передачі) в асортименті, який визначається медичним висновком;
- якщо у матері дитини, яка досягла трирічного віку, невідбута частина строку покарання не перевищує 1 року, і вона сумлінно виконує свої материнські обов'язки, перебування дитини

в будинку дитини може бути продовжено адміністрацією виправної колонії до звільнення матері;

- засуджені жінки із вагітністю понад 4 місяці або ті, які мають біля себе дітей віком до 3-х років у випадках, коли до них не застосовується звільнення від відбування покарання, направляються адміністрацією виправної колонії для дальшого відбування покарання у виправну колонію, при якій є будинок дитини;
- спірні питання між матір'ю та батьком щодо місця проживання дитини вирішуються органом опіки та піклування або судом.

Проживання засуджених жінок за межами установи

Засудженим жінкам, які сумлінно ставляться до праці (у разі її наявності) і дотримуються вимог режиму, дозволяється проживання за межами виправної колонії на час звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологами, а також до досягнення дитиною трирічного віку.

Засуджені жінки, яким дозволено проживання за межами установи, можуть:

- оселятися поблизу виправної колонії, перебуваючи під наглядом адміністрації колонії;
- носити одяг, прийнятний для цивільного вжитку, мати із собою гроші, мобільні телефони, аксесуари до них та цінні речі;
- користуватися мобільним зв'язком своїм коштом;
- без обмеження листуватися, одержувати грошові перекази, посылки (передачі) і бандеролі, витрачати гроші, мати побачення з родичами та іншими особами;
- користуватися правом вільного пересування територією, межі якої визначаються керівником установи;
- поміщатися в місцеві лікувальні заклади охорони здоров'я у разі пологів, хвороби або хвороби їхніх дітей;
- після закінчення періоду звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю та пологами виконувати роботу, за яку їм нараховується заробіток на загальних підставах;

- забезпечуватися харчуванням, одягом, а також комунально-побутовими послугами за загальними нормами.

Не пізніше ніж за 3 місяці до досягнення дитиною трирічного віку адміністрація виправної колонії зобов'язана розглянути питання щодо можливості представлення засудженої жінки до умовно-дострокового звільнення або розгляду клопотання про її помилування;

У разі систематичного або злісного порушення встановлених правил поведінки право на проживання за межами колонії скасовується, і засуджені жінки повертаються в колонію для подальшого відбування покарання.

Соціальна допомога засудженій жінці при народженні дитини

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 256 «Про внесення змін до Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» від 1 квітня 2013 року засуджені жінки мають право на виплату при народженні дитини розміром 41 тис. 280 гривень. Одноразова допомога, відразу після народження, складе 10320 гривень, а далі протягом трьох років, буде виплачуватися сума, що залишилася, розміром 860 гривень на місяць.

Для цього засуджена жінка пише заяву (не пізніше ніж протягом 12 місяців з дня народження дитини), яку адміністрація установи разом із копією свідоцтва про народження дитини подає до органу праці та соціального захисту населення. Водночас гроші засудженій не видаються, а зараховуються на депозитний рахунок народженої дитини, що має відкрити в банку адміністрація установи.

Засуджена жінка зможе отримати кошти при звільненні, якщо дитина перебувала разом з нею в установі. Інакше, коштами розпоряджатимуться: батьки чи опікун — якщо дитина перебувала з ними; або дитина після досягнення повноліття — якщо кошти не були використані одним із батьків або опікуном.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Умови тримання неповнолітніх в слідчих ізоляторах

Протягом усього періоду тримання під вартою неповнолітніх вивчається їх особистість, відстежується поведінка та проводяться профілактичні бесіди. Водночас адміністрація слідчого ізолятора користується даними щодо чисельного, соціально-демографічного, кримінально-правового та персонального складу неповнолітніх осіб, проводить ознайомчі бесіди з новоприбулими.

У слідчих ізоляторах неповнолітні особи тримаються окремо від інших категорій осіб, взятих під варту. *Для них створюються поліпшені побутові умови:*

- камери облаштовуються ліжками на один ярус, столом з лавами, особистою шафою, гучномовцем, баком для питної води, телевізором, санвузлом відгородженим, умивальником, ванною для миття ніг та іншим необхідним інвентарем;
- для занять фізичною культурою і спортом облаштовують спортивні кімнати;
- організовуються освітні заняття за програмою загальноосвітнього навчального закладу. Для самостійного навчання, надається можливість користуватися підручниками з бібліотеки, без обмежень власним коштом купувати або отримувати у посилках (передачах) письмове приладдя і користуватися ним;
- персоналом соціально-психологічної служби здійснюється прийом неповнолітніх осіб з особистих питань;
- проводиться систематичне інформування на правову та санітарно-гігієнічну тематику. Медичним персоналом щодня

здійснюються обходи камер з одночасним проведенням огляду неповнолітніх осіб на предмет виявлення тілесних ушкоджень та татувань;

- не менше одного разу на тиждень демонструються відеофільми, які мають виховне значення, а також проводиться перегляд телевізійних передач. Для цих цілей у камерах обладнується кабельне телебачення.

Умови тримання неповнолітніх у виховних колоніях

У виховних колоніях встановлюються більш м'які правила режиму тримання неповнолітніх, тобто законодавством передбачено дещо менше обмежень. *У виховних колоніях засуджені мають право:*

- витратити кошти для придбання продуктів харчування, одягу, взуття, білизни та предметів першої потреби без обмеження їх обсягу;
- одержувати можливість короткострокових побачень без обмежень, а також щомісяця 1 тривалого побачення;
- безкоштовно отримувати середню освіту;
- за умови сумлінної поведінки, серйозного ставлення до праці та навчання після відбуття не менше 1/4 частини строку покарання засуджені мають право на поліпшення умов тримання. Їм може бути дозволено одержувати 1 раз на 3 місяці короткострокове побачення за межами виховної колонії;
- відвідувати у вигляді заохочення культурно-видовищні та спортивні заходи за межами виховної колонії в супроводі працівників колонії;
- виходити за межі виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів.

Підстави переведення з виховної до виправної колонії

Згідно загального правила неповнолітній засуджений повинен відбувати покарання у виховній колонії до досягнення 18-річного віку. Після цього його переведуть для дальшого відбування покарання до виправної колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання. Питання про переведення вирішує Центральна комісія Міністерства юстиції за рішенням педагогічної ради і поданням начальника виховної колонії, погодженим зі службою у справах дітей.

З метою закріплення результатів виправлення, завершення загальноосвітнього або професійно-технічного навчання законодавством передбачена можливість збільшити тривалість перебування вже повнолітньої особи безпосередньо в установі для неповнолітніх. У цьому разі така особа може перебувати у виховній колонії до досягнення нею 22 років.

Питання залишення засудженого у виховній колонії після досягнення повноліття відбувається за рішенням педагогічної ради постановою начальника установи, погодженою із службою у справах дітей. На таких осіб будуть поширюватись всі умови відбування покарання, норми харчування і матеріально-побутового забезпечення, встановлені для неповнолітніх засуджених. Однак умови праці будуть визначені відповідно до законодавства про працю.

Залучення неповнолітнього засудженого до праці

Під час перебування у виховній колонії неповнолітнього можуть залучати до праці, проте винятково виробничих дільницях виховних колоній.

Умови та оплата праці в цьому разі визначаються законодавством про працю (пункт 4.1.2. Інструкції про умови праці та заробітну

плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі). Якщо вік неповнолітнього складає:

- від 15 до 16 років — робочий тиждень не може перевищувати 24 години;
- від 16 до 18 років — 36 годин;
- старше за 18 років — 40 годин.

Водночас заробітна плата неповнолітнього до 18 років, навіть за скороченої тривалості щоденної роботи, виплачується в такому ж розмірі як працівникам відповідної категорії при повній тривалості щоденної роботи.

Пільги та соціальні гарантії, передбачені для неповнолітніх засуджених

На відміну від загальних норм щодо умов тримання засуджених законодавством, зокрема Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» на неповнолітніх засуджених поширюються певні пільги та соціальні гарантії:

- скороченим є термін повторного розгляду питання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким у разі відмови комісії установи або судом — *через 6 місяців*;
- після звільнення з виховної колонії неповнолітнього буде направлено до місця проживання у супроводі родичів або працівника колонії;
- безпосередньо в період відбування покарання, за сприяння персоналу установи, неповнолітній може отримати статус дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, що надає йому право на повне державне забезпечення і отримання передбачених законодавством пільг. Відповідні

документи відновлюються, збираються та направляються до територіальних відділів освіти і науки. Після призначення виплат кошти перераховуються на особисті рахунки вихованців у відділенні Державного ощадного банку України;

- у такий же спосіб можна отримати чи відновити статус «дитина-інвалід», з подальшим складанням індивідуальної програми реабілітації, призначенням та нарахуванням пенсії за інвалідністю.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Довічне позбавлення волі

Довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується за умови, якщо суд не знайде підстав для застосування позбавлення волі на певний строк. *Таке покарання не застосовується:*

- до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб віком понад 65 років;
- до жінок, що були у стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку;
- за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109–114¹, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437–439, частині першій статті 442 та статті 443 Кримінального кодексу.

Засуджені до довічного позбавлення волі відбувають покарання:

- *чоловіки* — у секторах максимального рівня безпеки виправних колоній середнього рівня безпеки та виправних колоніях максимального рівня безпеки;
- *жінки* — у секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та виправних колоніях середнього рівня безпеки.

Засуджені до довічного позбавлення волі тримаються окремо від інших засуджених, розміщуються в приміщеннях камерного типу,

як правило, по дві особи і носять одяг спеціального зразка. За заявою засудженого та в інших необхідних випадках, з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ним злочину або за наявності медичного висновку, за постановою начальника установи його можуть тримати в одиночній камері.

Для жінок, засуджених до довічного позбавлення волі, встановлюється режим, передбачений для тримання засуджених у виправній колонії середнього рівня безпеки.

Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території установи з урахуванням вимог тримання їх у приміщеннях камерного типу. Для засуджених, які не мають загальної середньої освіти, в установі утворюються консультаційні пункти.

Права і обов'язки засуджених до позбавлення волі

На осіб, які відбувають довічне позбавлення волі, поширюються права й обов'язки засуджених до позбавлення волі, передбачені ст. 107 Кримінально-виконавчого кодексу України. Однак умови відбування цього виду покарання мають свою специфіку та відрізняються навіть від умов відбування покарання в установі максимального рівня безпеки інших категорій засуджених.

Засуджені до довічного позбавлення волі мають право:

- витратити для придбання продуктів харчування, одягу, взуття, білизни та предметів першої потреби гроші, зароблені у виправній колонії, одержані за переказами, завдяки пенсії та іншого доходу, без обмеження їх обсягу;
- одержувати 1 раз на місяць короткострокове побачення та 1 раз на 2 місяці тривале побачення з близькими родичами (подружжя, батьки, діти, усиновлювачі, всиновлені, рідні брати і сестри, дід, баба, онуки). Тривалі побачення можуть надаватися

і подружжю, яке проживало однією сім'єю, але не перебувало у шлюбі, за умови, що в них є спільні неповнолітні діти;

- на щоденну прогулянку тривалістю 1 година. За умови виведення засуджених на прогулянку в зимовий період їх забезпечують верхнім одягом.

Відомчі нормативні акти також додатково гарантують права:

- на безперервний восьмигодинний сон у нічний час;
- користуватися телевізорами, придбаними за кошти родичів, за наявності можливості розміщення їх у камері;
- користуватися книгами, журналами і газетами з бібліотеки установи, придбаними через торговельну мережу, переданими від родичів та інших осіб, а також передплатними виданнями;
- без обмежень одержувати грошові перекази;
- одержувати і надсилати листи без обмеження їх кількості;
- мати побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права для одержання юридичної допомоги в установленому кримінально-виконавчим законодавством порядку;
- в індивідуальному порядку користуватися релігійною літературою, відправляти релігійні обряди, але тільки в межах камери у вільний час та якщо це не буде заважати іншим засудженим.

Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань не передбачають можливості демонстрації засудженим до довічного позбавлення волі відео- та кінофільмів, але ці особи можуть користуватися телевізорами, придбаними за кошти родичів, за наявності можливості розміщення їх у камері.

Норма житлової площі на одного засудженого — 4 м². У камері, де відбувають покарання двоє засуджених до довічного позбавлення волі, встановлюються: металеві ліжка, стіл для вживання їжі, лавка на довжину стола, настінна шафа або закрита полиця, вішалка для верхнього одягу, тумбочка, гучномовець, водогінний кран, раковина під умивальник, санвузол та урна для сміття.

Особливості порядку виконання довічного позбавлення волі

Соціально-психологічна робота із засудженими до довічного позбавлення волі спрямована, насамперед, на формування та збереження у них соціально-корисних навичок, нейтралізацію негативного впливу умов тривалої ізоляції на особистість, профілактику та попередження їх агресивної поведінки щодо персоналу, інших засуджених та щодо себе, усвідомлення провини за вчинені злочини та розвиток прагнення відшкодування заподіяної шкоди.

За умови сумлінної поведінки і ставлення до праці, після відбуття 5 років строку покарання, засудженому може бути дозволено брати участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру.

Засудженим до довічного позбавлення волі може бути подано клопотання про його помилування після відбуття ним не менше ніж 20 років призначеного покарання.

Засуджені до довічного позбавлення волі чоловіки можуть бути переведені:

- з приміщень камерного типу, в яких тримаються 2 особи, до багатомісних приміщень камерного типу установи максимального рівня безпеки з наданням дозволу на участь у групових заходах освітнього, культурно-масового та фізкультурно-оздоровчого характеру в порядку, встановленому законодавством, — після фактичного відбуття у таких приміщеннях не менше ніж 5 років;
- з багатомісних приміщень камерного типу до звичайних житлових приміщень виправної колонії максимального рівня безпеки — після фактичного відбуття у таких приміщеннях не менше ніж 5 років.

Зміна умов тримання не застосовується до засуджених до довічного позбавлення волі, які мають венеричні захворювання, активну форму туберкульозу, та психічні розлади.

Засуджені до довічного позбавлення волі, які злісно порушують установлений порядок відбування покарання, можуть бути переведені зі звичайних житлових приміщень до приміщень камерного типу виправної колонії максимального рівня безпеки.

Верхній одяг засуджених до довічного позбавлення волі відрізняється від одягу інших засуджених. У разі виведення засуджених із камер до них застосовуються наручники. Під час застосування наручників засуджений тримає руки за спиною, а супроводжують його на прогулянку двоє молодших інспекторів служби нагляду та безпеки і кінолог зі службовим собакою. Камери, де відбувають покарання засуджені до довічного позбавлення волі, додатково обладнуються інженерно-технічними засобами охорони та нагляду, дозвіл на відкриття дверей надається тільки з чергової частини установи. Персоналу категорично заборонено самотійно відчиняти двері камер, а також без відповідного дозволу переводити засуджених з однієї камери до іншої.

Засуджені до довічного позбавлення волі виводяться на роботу в ізольовані спеціально обладнані виробничі приміщення, де встановлюються додаткові засоби охорони та нагляду. У разі неможливості працевлаштування засуджених у таких виробничих приміщеннях, вони працюють із додержанням вимог виробничої санітарії та правил охорони праці у робочих камерах, розташованих в межах сектору максимального рівня безпеки.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ АРЕШТУ

Кримінальне покарання у вигляді арешту

Згідно зі ст. 60 Кримінального кодексу України арешт полягає в триманні засудженого в умовах ізоляції строком від 1 до 6 місяців. Арешт не застосовується до осіб віком до 16 років, вагітних жінок та жінок, які мають дітей віком до 7 років. Неповнолітнім, які на момент винесення вироку досягли 16 років, арешт призначається строком від 15 до 45 діб.

Особи, засуджені до арешту, до створення арештних домів відбувають покарання у виправних колоніях (крім виправних колоній мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання) та СІЗО. Тобто не існує повністю відокремлених арештних домів, а створені вони у складі виправних колоній чи слідчих ізоляторів. Підставою для тримання осіб, засуджених до арешту, є вирок суду, який набрав чинності.

Порядок виконання арешту передбачає таке:

- особи, засуджені до арешту, відбувають покарання, як правило, за місцем засудження в арештних домах, а військовослужбовці — на гауптвахтах.
- засуджений відбуває весь строк покарання в одному арештному домі.
- переведення особи з одного арештного дому до іншого допускається:
 - у разі його хвороби;
 - для забезпечення його безпеки (якщо засуджений заявляє про те, що його життю та здоров'ю загрожує небезпека з боку інших засуджених, адміністрація арештного дому,

- перевіривши таку заяву, у разі необхідності може прийняти рішення про доцільність переведення такого засудженого до іншого арештного дому);
- з інших поважних причин, що перешкоджають подальшому перебуванню засудженого в цьому арештному домі.

Порядок і умови виконання покарання у вигляді арешту

На засуджених до арешту поширюються права, обов'язки, заборони й обмеження, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Засуджених розміщують у камерах з дотриманням таких умов:

- чоловіки — окремо від жінок;
- неповнолітні — окремо від усіх інших категорій засуджених;
- засуджені, яких уперше притягнуто до кримінальної відповідальності, — окремо від осіб, які раніше притягалися до кримінальної відповідальності;
- засуджені, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі, — окремо від засуджених, які раніше не відбували покарання в місцях позбавлення волі;
- засуджені, які раніше працювали в суді, органах прокуратури, юстиції та правоохоронних органах, — окремо від інших засуджених;
- іноземні громадяни і особи без громадянства, як правило, — окремо від інших засуджених.

Засуджені до арешту мають право:

- витратити гроші зі своїх особових рахунків без обмеження їх обсягу для придбання продуктів харчування, одягу, взуття, літератури, письмового приладдя та предметів першої потреби;

- звертатися з пропозиціями, заявами і скаргами до державних органів, громадських організацій і службових осіб. Кореспонденція, яку засуджені адресують Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Європейському суду з прав людини, а також іншим відповідним органам міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, уповноваженим особам таких міжнародних організацій, прокурору, захиснику у справі, який здійснює свої повноваження відповідно до ст. 45 КПК України, перегляду не підлягає і надсилається за адресою протягом доби з часу її подання. Кореспонденція, яку засуджені одержують від зазначених органів та осіб, перегляду не підлягає;
- одержувати 1 раз на місяць короткострокове побачення, а неповнолітні — без обмеження їх кількості. Побачення надаються з родичами або іншими особами у присутності представника установи;
- мати побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи;
- отримувати грошові перекази;
- одержувати і надсилати листи та телеграми без обмеження їх кількості;
- виходити на прогулянку тривалістю до 1 год, а неповнолітнім — до 2 год;
- без обмежень одержувати посилки (передачі) та бандеролі.

Питання праці засуджених до арешту

Засуджені можуть залучатися без оплати праці до робіт з благоустрою арештних домів, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення арештних домів продовольством. До цих робіт засуджені залучаються в порядку черговості і не більше ніж на 2 години на день.

До суспільно корисної оплачуваної праці вони не залучаються. Такі вимоги зумовлені тим, що тримання в арештних домах, по-перше, є доволі короткочасним (до 6 місяців), а по-друге, виконання арешту передбачає сувору ізоляцію, а отже, вони знаходяться у камерних приміщеннях, де організувати виробничий процес доволі проблематично.

Матеріально-побутове забезпечення та медичне обслуговування засуджених до арешту

Матеріально-побутове забезпечення та медичне обслуговування засуджених до арешту здійснюється відповідно до норм, встановлених для осіб, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, та в порядку, передбаченому законодавством:

- засудженим надається індивідуальне спальне місце і видаються постільні речі;
- спеціальним одягом вони не забезпечуються і відбувають увесь строк покарання у цивільному одязі;
- приміщення, де тримаються засуджені, радіофікуються. Час радіотрансляції визначається розпорядком дня установи;
- розпорядок дня складається у кожній УВП з урахуванням місцевих умов, тривалості дня та затверджується начальником установи;
- засуджені до арешту забезпечуються триразовим гарячим харчуванням згідно із нормами добового забезпечення продуктами харчування для засуджених, які тримаються в приміщеннях камерного типу виправних колоній максимального рівня безпеки та арештних домах;
- засуджені забезпечуються жилою площею за встановленими нормами (4 м²) та тримаються в окремих камерах по 3–10 осіб в одній камері.

Заходи заохочення та стягнення

Підставою застосування заохочення є сумлінна поведінка засудженого, що полягає у відсутності порушень встановленого порядку відбування покарання, виконання всіх вимог, що висуваються до них. Види заохочень:

- подяка (в усній або письмовій формі);
- дострокове зняття раніше накладеного стягнення (лише письмово).

Повноваженнями щодо оголошення заохочення чи стягнення володіють лише начальник арештного дому чи його заступник. Начальник відділення соціально-психологічної служби арештного дому не має прав заохочувати засуджених та застосовувати до них заходи стягнення. Стягнення у вигляді поміщення в карцер застосовується в порядку, визначеному статтями 134, 135 Кримінально-виконавчого кодексу.

За порушення порядку відбування покарання у вигляді арешту до осіб, засуджених до арешту, *можуть застосовуватися стягнення у вигляді:*

- догани;
- поміщення в карцер строком до 10 діб (лише за постановою начальника арештного дому).

При призначенні заходів стягнення враховуються причини, обставини і мотиви вчинення порушення, поведінка засудженого до вчинення проступку, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженим суті проступку. Стягнення, що накладаються, мають відповідати тяжкості і характеру проступку засудженого.

ПОРЯДОК ВИКОНАННЯ І УМОВИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

Виконання покарання у вигляді обмеження волі

Покарання у вигляді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці. Обмеження волі встановлюється строком від 1 до 5 років. *Обмеження волі не застосовується до:*

- неповнолітніх;
- вагітних жінок;
- жінок, що мають дітей віком до 14 років;
- осіб, що досягли пенсійного віку;
- військовослужбовців строкової служби;
- людей з інвалідністю I і II групи.

Кримінально-виконавчим законодавством встановлено, що засуджені до обмеження волі відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх місця проживання до засудження. Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти адміністрації виправних центрів у трудовому і побутовому влаштуванні засуджених.

Виправні центри є кримінально-виконавчими установами відкритого типу. Щодо структури виправного центру використовують 2 терміни:

- територія виправного центру — огорожена парканом територія (площа) виправного центру;
- межа виправного центру — уявна лінія, яка встановлюється спільно міжрегіональним управлінням пенітенціарної системи

та органами місцевого самоврядування, проходить межею населеного пункту, але радіусом не більше 5 кілометрів від території виправного центру. Вихід за цю межу засудженими можливий лише в окремих випадках. Територія виправного центру, як правило, обладнується огорожею суцільного заповнення та КПП.

Засуджені до обмеження волі у виправному центрі (на відміну від засуджених до позбавлення волі) перебувають без охорони, але знаходяться під наглядом адміністрації, що включає стеження і контроль за їх поведінкою за місцем проживання і роботи, а також в неробочий час. Строк покарання обчислюється з дня прибуття і постановки засудженого на облік у виправному центрі. У строк покарання зараховується час попереднього ув'язнення під вартою (одному дню позбавлення волі відповідають два дні обмеження волі), а також час слідування під вартою до виправного центру.

Адміністрація виправного центру:

- веде облік засуджених;
- роз'яснює порядок і умови відбування покарання;
- організовує трудове і побутове влаштування засуджених;
- забезпечує додержання умов праці засуджених, порядку та умов відбування покарання;
- здійснює нагляд і заходи попередження порушень порядку відбування покарання;
- проводить із засудженими соціально-виховну роботу;
- застосовує встановлені законом заходи заохочення і стягнення;
- здійснює роботу щодо підготовки засуджених до звільнення.

Порядок направлення до виправних центрів засуджених до обмеження волі

Особи, засуджені до обмеження волі, прямують за рахунок держави до місця відбування покарання самотійно.

У зв'язку з цим уповноважений орган з питань пробації (УОП):

- згідно з вирокom суду надсилає засудженому виклик, за яким він зобов'язаний з'явитися для вручення припису та ознайомлення з порядком і умовами відбування покарання;
- вручає засудженому припис про виїзд до місця відбування покарання. Не пізніше 3 діб з дня одержання припису засуджений зобов'язаний виїхати до місця відбування покарання і прибути туди відповідно до вказаного в приписі строку. Належним підтвердженням отримання засудженим припису є його підпис про отримання припису;
- направляє засудженого до місця відбування покарання в порядку, встановленому для засуджених до позбавлення волі, у разі невиїзду засудженого до місця відбування покарання без поважних причин або ухилення засудженого від отримання припису суду.

Поважними причинами невиїзду засудженого після отримання припису до місця відбування покарання у призначений строк є хвороба та інші документально підтверджені обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом..

Ухиленням засудженого від отримання припису є його умисні дії, що унеможливають вручення припису персоналом УОП та підтверджуються документально.

Зважаючи на конкретну особу та інші обставини кримінального провадження, суд може направити засудженого до обмеження волі до місця відбування покарання у порядку, встановленому для осіб, засуджених до позбавлення волі. У цьому разі засуджений звільняється з-під варти після прибуття до місця відбування покарання.

У разі неприбуття засудженого до обмеження волі до місця відбування покарання та в разі, якщо його місцезнаходження невідоме, УОП надсилає органам Національної поліції подання про оголошення його в розшук та подання до суду для вирішення питання направлення засудженого до місця відбування покарання в порядку, установленому для засуджених до позбавлення волі.

Після затримання засуджений направляється до місця відбування покарання в порядку, встановленому для засуджених до позбавлення волі.

Допускається переведення засудженого для подальшого відбування покарання з одного виправного центру до іншого для розміщення засудженого за місцем проживання його близьких родичів за наявності поважних причин, що перешкоджають подальшому перебуванню засудженого в цьому виправному центрі.

Переведення засудженого для подальшого відбування покарання з одного виправного центру до іншого здійснюється Центральною комісією Міністерства юстиції, за поданням адміністрації виправного центру, погодженим з начальником відповідного міжрегіонального управління та спостережною комісією.

Права та обов'язки засуджених до обмеження волі

Усі новоприбулі до виправного центру засуджені тримаються в окремих приміщеннях, де протягом 14 діб проходять медичне обстеження для виявлення інфекційних та інших захворювань, а також первинне психолого-педагогічне та інше вивчення.

Засуджені до обмеження волі мають право:

- носити цивільний одяг, мати при собі портативні персональні комп'ютери та аксесуари до них, гроші, мобільні телефони та аксесуари до них, цінні речі, користуватися грошима без обмежень;
- надсилати листи, отримувати посилки (передачі) і бандеролі, одержувати короткострокові побачення без обмежень, а тривалі побачення — до трьох діб один раз на місяць;
- користуватися засобами мобільного зв'язку;
- одержувати правову допомогу у порядку, передбаченому законодавством для осіб, засуджених до позбавлення волі.

Засудженим може бути дозволено короточасні виїзди за межі виправного центру за умов, передбачених законом для осіб, засуджених до позбавлення волі, а також з інших поважних причин у таких випадках:

- за потреби звернутися в медичний заклад щодо захворювання чи лікування за наявності відповідного медичного висновку;
- для складання іспитів у навчальному закладі;
- за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду — на період здійснення кримінального провадження;
- для попереднього вирішення питань трудового і побутового влаштування після звільнення — строком до 7 діб, без урахування часу на дорогу;
- у разі необхідності оформлення документів для призначення та виплати пенсії;
- у разі виникнення інших життєво необхідних обставин, які потребують присутності засудженого.

Засуджені, які не порушують встановленого порядку виконання покарання у вигляді обмеження волі і мають сім'ї, після відбуття 6 місяців строку покарання можуть, за постановою начальника виправного центру, проживати за межами гуртожитку зі своїми сім'ями. Ці особи зобов'язані від 1 до 4 разів на тиждень з'являтися у виправний центр для реєстрації.

Особи, засуджені до обмеження волі, зобов'язані:

- виконувати законні вимоги адміністрації виправного центру, які стосуються порядку відбування призначеного покарання;
- сумлінно працювати у місці, визначеному адміністрацією виправного центру;
- постійно знаходитися в межах виправного центру під наглядом, залишати його межі лише за спеціальним дозволом адміністрації цього центру, проживати за особистим посвідченням, яке видається замість паспорта;
- проживати, як правило, у спеціально призначених гуртожитках. Перебування засудженого у вільний від роботи час поза гуртожитком допускається з дозволу адміністрації виправного центру, яка з цього питання виносить вмотивовану постанову;

- з'являтися за викликом адміністрації виправного центру;
- в разі залучення виконувати роботу із самообслуговування та благоустрою виправного центру.

Засуджені, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі, а також приміщення, в яких вони проживають, можуть піддаватися обшуку, а їхні речі, посилки, передачі і бандеролі, що надійшли, — огляду. Огляди і обшуки приміщень, де проживають засуджені із сім'ями, провадяться за наявності встановлених законом підстав, за вмотивованим рішенням суду. Житлове приміщення, де проживає засуджений із сім'єю, може відвідуватися, як правило, в денний час уповноваженими працівниками виправного центру.

Засудженим до обмеження волі забороняється:

- доставляти і зберігати на території, де вони проживають, предмети, вироби і речовини, перелік яких визначений нормативно-правовими актами Мін'юсту. У разі виявлення у засудженого таких предметів, виробів і речовин, вони підлягають вилученню і зберіганню. Речі, вилучені з обігу, знищуються;
- вживати спиртні напої і пиво, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманливі засоби.

Заходи заохочення та стягнення засуджених до обмеження волі

Активна участь засуджених у виховних заходах заохочується і враховується при визначенні ступеня їхнього виправлення. *Види заохочень:*

- подяка;
- нагородження похвальною грамотою;
- грошова премія;
- нагородження подарунком;
- дострокове зняття раніше накладеного стягнення;
- дозвіл на виїзд до близьких родичів за межі виправного центру на святкові, неробочі та вихідні дні.

Для застосування будь-якого із заохочень необхідним є наявність двох підстав:

- *сумлінна поведінка засудженого* — свідоме і безперечне дотримання засудженим режиму відбування покарання та обов'язків, встановлених чинними нормативно-правовими актами з цих питань, виконання законних вимог адміністрації. Сумлінна поведінка передбачає не тільки наявність у засудженого заохочень, а й те, що засуджений подає позитивний приклад поведінки для інших засуджених.
- *сумлінне ставлення до праці* — чесне та повне виконання засудженим своїх трудових обов'язків, покращення кількісних та якісних показників виконуваної роботи, підвищення робітничої кваліфікації, бережливе ставлення до обладнання та інструментів, суворе дотримання правил техніки безпеки тощо.

При заохоченні до засудженого застосовується один захід заохочення. Однак власники підприємства до засуджених, які у них працюють, можуть додатково застосовувати заходи заохочення, що передбачені законодавством про працю.

Засуджені, які стали на шлях виправлення або сумлінною поведінкою і ставленням до праці довели своє виправлення, можуть бути у встановленому законом порядку представлені до заміни невідбутої частини покарання більш м'яким або до умовно-дострокового звільнення.

До засуджених, які порушують трудову дисципліну і встановлений порядок відбування покарання, адміністрація виправного центру може застосовувати заходи стягнення. При призначенні заходів стягнення враховуються мотиви і обставини вчинення порушення, кількість і характер раніше накладених стягнень, а також пояснення засудженого по суті проступку.

Види заходів стягнення:

- попередження;
- догана;
- сувора догана;
- заборона проживати поза гуртожитком строком до 3 місяців;

- заборона виходу за межі виправного центру у вільний від роботи час на строк до 3 місяців;
- поміщення до ДІЗО строком до 10 діб.

Стягнення у вигляді поміщення в дисциплінарний ізолятор застосовується в порядку, визначеному статтями 134,135 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Засудженим, яким заборонений вихід за межі гуртожитку у вільний від роботи час, протягом строку дії заборони можуть отримати такий дозвіл у виняткових випадках та встановлений час для:

- одержання медичної допомоги;
- придбання продуктів харчування і предметів першої потреби;
- відвідання лазні, пральні або перукарні;
- одержання поштових відправлень;
- відвідання установ і організацій, навчальних закладів.

Особа, яка самовільно залишила місце обмеження волі або злісно ухиляється від робіт, або систематично порушує громадський порядок чи встановлені правила проживання, може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ст. 390 Кримінального кодексу України.

Під *злісним ухиленням від відбування покарання у вигляді обмеження волі* розуміється самовільне, без поважних причин, залишення засудженим території виправного центру, неповернення до місця відбування покарання, а також залишення місця роботи або місця проживання. Цей злочин визнається закінченим з моменту вчинення засудженим до обмеження волі хоча б одного із зазначених діянь.

Короткочасні виїзди за межі виправних центрів

Засудженим може бути дозволено *короткочасні виїзди за межі виправного центру* за обставин, передбачених законом для осіб, засуджених до позбавлення волі (смерть або тяжка хвороба близького родича, що

загрожує життю хворого; стихійне лихо, що спричинило значну матеріальну шкоду засудженому або його сім'ї), а також з інших поважних причин *строком до 7 діб, без урахування часу на дорогу* у таких випадках:

- за необхідності звернутися в медичний заклад з приводу захворювання чи лікування за наявності відповідного медичного висновку;
- для складання іспитів у навчальному закладі;
- за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду на період здійснення кримінального провадження;
- для попереднього вирішення питань трудового і побутового влаштування після звільнення;
- виникнення інших життєво необхідних обставин, які потребують присутності засудженого.

Крім того, за сумлінну поведінку і ставлення до праці засудженим до обмеження волі як заохочення може бути надано дозвіл на виїзд до близьких родичів за межі виправного центру на святкові, неробочі та вихідні дні *не більше одного разу на місяць*.

Дозвіл на короткочасний виїзд дається начальником установи з урахуванням особи і поведінки засудженого під час відбування покарання. Тривалість короткочасного виїзду встановлюється начальником установи з урахуванням підстав, відповідно до яких надається короткочасний виїзд, та віддаленості установи від населеного пункту, до якого виїжджає засуджений.

Про необхідність короткочасного виїзду засуджений подає на начальника установи письмову заяву, до якої додається документ, що підтверджує наявність особистих обставин (за винятком вирішення питань трудового і побутового влаштування після звільнення). Такі документи зберігаються в особовій справі засудженого.

Засудженому, якому було надано дозвіл на короткочасний виїзд, видається посвідчення встановленого зразка, яке завіряється гербовою печаткою установи. На час короткочасного виїзду засуджений з обліку в установі не знімається. Контроль за його своєчасним поверненням до установи здійснює співробітники відділу контролю за виконанням судових рішень установи.

При виїзді з установи засудженому видається необхідна сума грошей з тих, що є на його особовому рахунку. Проїзд засудженого

здійснюється за кошти, які є на його особовому рахунку, або за кошти його родичів. На час короткочасного виїзду засудженому видається цивільний одяг, який йому належить.

Під час перебування за межами установи засуджені зобов'язані:

- дотримуватися правил громадського порядку;
- повертатися до установи в строк, встановлений адміністрацією установи;
- у разі виникнення об'єктивних обставин, що не дають змоги повернутися до установи в установлений строк, по можливості самі або через інших осіб повідомити про це адміністрацію установи, зазначивши місце свого перебування. Після прибуття до установи засуджений повинен надати адміністрації документи, що підтверджують причину його несвоєчасного повернення;
- на вимогу працівників правоохоронних органів пред'являти посвідчення встановленого зразка;
- *не пізніше доби* після прибуття до місця призначення засуджений зобов'язаний з'явитися до територіального органу пробачії (УОП) і повідомити про мету свого приїзду, строк перебування та місце свого проживання. Посадова особа територіального УОП робить відмітку у посвідченні засудженого про час його прибуття та реєструє даний факт у спеціальному журналі. У день закінчення строку перебування в пункті призначення засуджений зобов'язаний прибути до того ж територіального УОП для отримання відмітки про свій від'їзд.

Під час перебування у короткочасному виїзді засудженим забороняється:

- залишати межі населеного пункту, до якого дозволено виїзд (за винятком випадків відвідування територіального УОП для реєстрації прибуття або вибуття, а також виїзду до лікувального закладу для одержання медичної допомоги);
- вживати спиртні напої і пиво, наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги чи інші одурманливі засоби.

Матеріально-побутове забезпечення та медичне обслуговування

Засуджені, які тримаються у виправних центрах, забезпечуються індивідуальним спальним місцем, інвентарем і постільними речами, а продукти харчування, одяг, взуття, білизну і предмети першої потреби придбавають власним коштом. Норма житлової площі на одного засудженого не може бути меншою 4 м².

Комунально-побутові послуги оплачуються особами, що тримаються у виправних центрах, на загальних умовах за встановленими тарифами. У разі відсутності у засудженого коштів на особовому рахунку виправний центр має право пред'явити йому позов через суд.

У разі відсутності у засудженого коштів на купівлю особистих речей через незалежні від нього причини адміністрацією виправного центру в індивідуальному порядку може бути надана допомога. Проте це є правом адміністрації виправного центру, а не її обов'язком. Крім цього, особам, які не працюють через хворобу, та через незалежні від них причини (карантин, погодні умови тощо), і не отримують протягом цього часу заробітну плату, комунально-побутові послуги та обслуговування надаються у межах встановлених норм завдяки кошторису установи. У необхідних випадках адміністрація виправного центру або підприємства, установи чи організації, де працевлаштований засуджений, може видавати йому аванс із наступним відшкодуванням.

Усі новоприбулі до виправного центру засуджені тримаються в окремих приміщеннях, де протягом 14 діб проходять медичне обстеження для виявлення інфекційних та інших захворювань, а також первинне психолого-педагогічне та інше вивчення.

Лікувально-профілактична і протиепідемічна робота у виправних центрах організовується і проводиться на загальних підставах відповідно до законодавства про охорону здоров'я органами і закладами охорони здоров'я, а направлення засуджених до лікувальних закладів визначається згідно з порядком обслуговування населення

органами охорони здоров'я. Засуджені до обмеження волі проходять необхідне лікування у районних лікувальних закладах охорони здоров'я за місцем розташування виправного центру, а не у спеціалізованих лікувальних закладах ДКВС України.

Особливості праці засуджених до обмеження волі

Засуджені до обмеження волі залучаються до суспільно корисної оплачуваної праці за строковим трудовим договором, як правило, на виробництві виправних центрів, а також на договірній основі на підприємствах, в установах чи організаціях усіх форм власності за умови забезпечення належного нагляду за їхньою поведінкою.

В окремих випадках з дозволу начальника установи допускається залучення до праці засуджених за межами території виправного центру, але в межах району дислокації установи — за умови щоденного повернення їх до житлової зони установи, а також постійного зв'язку з черговою частиною. Це дає можливість забезпечити засуджених відповідною роботою у разі її відсутності на виробництві виправного центру, сприяє бажанню засуджених працювати за раніше обраною професією чи спеціальністю.

Якщо власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган (далі — власник підприємства) залучає до роботи засуджених до обмеження волі, то він зобов'язаний забезпечити їх залучення до суспільно корисної праці за місцем роботи з урахуванням стану здоров'я та, за можливості, спеціальності, а також за потреби організовувати первинну професійну підготовку і створити відповідні побутові умови.

Залучення засуджених на роботах за межами виправних центрів відбувається тільки після повного та всебічного вивчення їх особистостей з урахуванням висновків працівників соціально-психологічної та оперативної служб виправного центру. На відповідні служби виправного центру покладено обов'язок постійно вивчати практику працевикористання засуджених за межами установ з метою

визначення доцільності їх використання на тих чи інших контрагентських об'єктах та максимально скоротити кількість таких, що знаходяться на значній відстані.

Праця засуджених до обмеження волі регулюється законодавством про працю, за винятком правил прийняття на роботу, звільнення з роботи, переведення на іншу роботу. Тобто на засуджених поширюються перш за все більша частина норм Кодексу законів про працю та іншого законодавства, що регулюють робочий час і час відпочинку, нормування та оплату праці, гарантії й компенсації, трудову дисципліну, охорону праці тощо. Відповідно до цих норм засуджені до обмеження волі мають право на щорічну оплачувану відпустку, допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, пільги, які надаються жінкам і молоді, державне соціальне страхування тощо. Однак, оскільки між засудженим до обмеження волі та організацією, куди він направлений працювати, не укладається трудова угода, на засуджених не поширюються у повному обсязі норми трудового законодавства, що регулюють правила прийому на роботу, звільнення з неї, переведення на іншу роботу.

Про запізнення засудженого на роботу та його відсутність на роботі з невідомих причин власник підприємства зобов'язаний негайно повідомити адміністрацію виправного центру.

Прийняття засудженого на роботу здійснюється відповідно до направлення, виданого адміністрацією виправного центру. Натомість вона може в подальшому направити його на роботу до іншої організації. Переведення засуджених на іншу роботу, зокрема в іншу місцевість, може здійснюватися власником підприємства лише за погодженням з адміністрацією виправного центру. При переведенні засудженого на іншу роботу враховується його думка, однак незгода його на переведення не може перешкоджати виконанню відповідного рішення адміністрації організації, де працює засуджений, погодженого з адміністрацією виправного центру. *Незалежно від усіх відрахувань засудженим необхідно виплачувати не менше ніж 75% загальної суми заробітку.*

Власнику підприємства, де працюють засуджені, забороняється звільняти їх з роботи, крім таких випадків:

- звільнення від відбування покарання;

- переведення засудженого на роботу на інше підприємство, в установу чи організацію або для подальшого відбування покарання до іншого виправного центру;
- набрання чинності вироком суду, за яким особа, що відбуває покарання у вигляді обмеження волі, засуджена до позбавлення волі;
- неможливість виконання цієї роботи за станом здоров'я.

Соціальне страхування і пенсійне забезпечення засуджених до обмеження волі

Засуджені до обмеження волі, залучені до суспільно корисної оплачуваної праці за строковим трудовим договором, підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, а також на загальних підставах мають право на призначення та отримання пенсії.

Пенсії засудженим призначаються та виплачуються територіальними органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання:

- за віком;
- за інвалідністю;
- у зв'язку із втратою годувальника;
- в інших випадках, передбачених законодавством про пенсійне забезпечення.

Із пенсій засуджених до обмеження волі відшкодовуються витрати на їх утримання в установах виконання покарань в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Проте не менше ніж 50% пенсії зараховується установою за місцем відбування покарання на особовий рахунок засудженого.

СПРИЯННЯ СОЦІАЛЬНІЙ АДАПТАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Дії адміністрації установи для підготовки засудженого до звільнення

Відповідно до статті 156 Кримінально-виконавчого кодексу України *не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання* уповноважений орган з питань пробації (УОП) спільно з адміністрацією установи виконання покарань передає в територіальні органи Міністерства юстиції України і центри зайнятості населення інформацію для організації трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання. Також проводяться заходи щодо сприяння засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізації до закладів охорони здоров'я (за потреби), працевлаштуванні після звільнення працездатних осіб.

В установах виконання покарань організовуються курси підготовки засуджених до звільнення з урахуванням наступних особливостей:

- люди з інвалідністю I та II груп, а також особи, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», за потреби, за їхньою згодою направляються у будинки для людей з інвалідністю і літніх людей;
- неповнолітні, позбавлені батьківського піклування, за потреби направляються службами у справах дітей до шкіл-інтернатів або над ними встановлюється опіка чи піклування;
- особи, які звільнені від відбування покарання, забезпечуються безоплатним проїздом до місця проживання або роботи

в межах України. У разі відсутності необхідного за сезоном одягу, взуття і коштів на їх придбання особи, звільнені від відбування покарання, забезпечуються одягом і взуттям безоплатно. Одноразова грошова допомога надається за кошти Державного бюджету України у порядку, встановленому Міністерством юстиції України.

- особи, які звільнені від відбування покарання і потребують за станом здоров'я постійного догляду, а також неповнолітні направляються до місця проживання в супроводі родичів або працівника колонії.
- у випадках, якщо звільнений від відбування покарання не має місця проживання, він направляється до організації, яка спроможна надати допомогу у забезпеченні житлом (місцем проживання). Для цього адміністрація установи має завчасно написати лист або зателефонувати до такої організації, щоб на момент звільнення (на момент написання заяви про обране місце проживання після звільнення) засуджений знав, куди може поїхати. Перелік таких організацій розміщений на сайті Міністерства соціальної політики України за посиланням: <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/185939/d.doc>.

Детальний порядок дій адміністрації колонії визначений у *Порядку взаємодії установ виконання покарань та суб'єктів соціального патронажу під час підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк*, затвердженому наказом Міністерства юстиції України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України від 28.03.2012 року № 478/5/180/375/212/258.

Повноваження уповноваженого органу з питань пробації (УОП) під час підготовки засудженого до звільнення

Уповноважений орган з питань пробації (УОП) звертається до підприємства з письмовим запитом про перевірку можливого місця роботи звільненого та надсилає повідомлення з копією повідомлення з підприємства до установи виконання покарань про результати перевірки *не пізніше 30 діб* з дня отримання запиту.

Якщо під час перевірки стало відомо, що фактичне місце роботи звільненого не збігається з розташуванням адміністрації та бухгалтерії підприємства, до органу УОП за місцем дислокації фактичного місця роботи надсилає копію відповіді за результатами перевірки, яка надається установі виконання покарань. Зазначені матеріали направляються до органу УОП одночасно з відповіддю установі виконання покарань. *Крім цього, орган УОП повинен:*

- у *10-денний строк* після надходження на виконання матеріалів стосовно особи, якій замінено покарання на більш м'яке, направити до установи виконання покарання повідомлення про отримання матеріалів;
- у *місячний строк* після постановки на облік осіб, які на підставі акту про помилування були звільнені від подальшого відбування покарання з випробуванням, надіслати через відповідний міжрегіональний орган пенітенціарної системи до Департаменту з питань помилування Адміністрації Президента України повідомлення щодо кожного з них (копію повідомлення надсилає до центрального органу пенітенціарної системи).

Повноваження органу Національної поліції України під час підготовки засудженого до звільнення

Орган Національної поліції за обраним місцем проживання засудженого, у разі надходження з установи виконання покарань повідомлення-запиту, проводить перевірку можливості його проживання за цим місцем, про що робиться відмітка у Журналі контролю за прибуттям та постановленням на облік раніше судимих осіб. У разі виявлення факту неможливості проживання засудженого за обраним ним місцем проживання орган національної поліції надсилає повідомлення-запит до органу праці та соціального захисту населення для підготовки до здійснення заходів *соціального патронажу* стосовно цієї особи після її звільнення. Про наслідки вирішення цього питання сповіщає установу виконання покарань *не пізніше ніж протягом 20 днів* з дня надходження повідомлення-запиту.

Після надходження з установи виконання покарань повідомлення про звільнення засудженого орган національної поліції проводить перевірку прибуття звільненого до обраного ним місця проживання. *Протягом місяця після звільнення засудженого* інформує установу виконання покарань про його прибуття та реєстрацію (направляється відривний талон повідомлення про прибуття звільненого). Водночас дільничний інспектор поліції роз'яснює таким особам вимоги законодавства щодо порядку постановки на облік, реєстрації за обраним місцем проживання, працевлаштування та дотримання загальноприйнятих норм життя в суспільстві. *Крім цього, орган Національної поліції:*

- *у місячний строк* після постановлення на облік осіб, які на підставі акта про помилування були звільнені від подальшого відбування покарання, направляє до Департаменту з питань помилування Адміністрації Президента України повідомлення стосовно кожної з них. У разі неприбуття звільненого до обраного ним місця проживання *протягом 10 днів* після звільнення інформує про це установу виконання покарань;

- у разі вчинення злочину особою, яка була звільнена від подальшого відбування покарання на підставі акта про помилування та перебуває на обліку в органі національної поліції, до Департаменту з питань помилування Адміністрації Президента України направляються повідомлення *протягом 10 днів* з моменту надходження повідомлення органу Національної поліції про засудження особи;
- за зверненням протитуберкульозного закладу надає інформацію про прибуття за обраним місцем проживання осіб, які мають хворобу за кодами A15-A19 згідно з Міжнародною класифікацією хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям і які звільнені з установ виконання покарань, слідчих ізоляторів. *Протягом місяця* після прибуття таких осіб вимагає від них довідку про взяття на облік у територіальному протитуберкульозному закладі. У разі ухилення звільненого від обов'язкової госпіталізації до протитуберкульозного закладу або від продовження лікування за зверненням керівника протитуберкульозного закладу надає у межах своїх повноважень медичним працівникам допомогу у забезпеченні виконання рішення суду.

Повноваження органу праці та соціального захисту населення під час підготовки засудженого до звільнення

у разі надходження з установи виконання покарань повідомлення-запиту *протягом 20 днів* орган праці та соціального захисту населення повідомляє установу виконання покарань про кількість центрів соціальної адаптації звільнених осіб у регіоні та види соціальних послуг, що надаються ними, і надсилає відповідне повідомлення.

Крім цього, орган праці та соціального захисту населення повинен:

- при надходженні повідомлення від органу Національної поліції з'ясувати можливість надання звільненому тимчасового

притулку у спеціалізованій установі для таких осіб, а у разі відсутності в регіоні необхідної установи — у закладі для безпритульних осіб. Про результат вирішення цього питання повідомити орган Національної поліції *протягом 14 днів* з дня надходження повідомлення-запиту. У разі самостійного звернення звільненого про надання тимчасового притулку у *3-денний строк* сповістити про це орган Національної поліції та установу виконання покарань (за наявності довідки про звільнення);

- у разі надходження з установи виконання покарань повідомлення про звільнення особи, яка направляється для влаштування до спеціалізованої установи для звільнених осіб, у *місячний термін після звільнення* сповістити адміністрацію установи про прибуття або неприбуття цієї особи;
- направити до установи виконання покарань спеціалістів з метою надання інформаційних послуг засудженим у процесі підготовки їх до звільнення (за відповідним зверненням адміністрації з наданням переліку питань, що потребують роз'яснення);
- сприяти залученню до надання звільненим послуг громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, зокрема благодійних організацій, а також окремих громадян;
- при надходженні інформації від органів охорони здоров'я про звільнених, які мають хворобу за кодами A15-A19 згідно з Міжнародною класифікацією хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям, повідомляють про них заклади для безпритульних громадян та спеціалізовані установи для звільнених осіб;
- при зверненні звільненого до центру зайнятості з метою працевлаштування зобов'язати його надавати довідку протитуберкульозного закладу про стан здоров'я та рекомендації щодо працевлаштування;
- при зверненні звільненого, який, крім того, має право на поселення до будинку-інтернату (спеціального будинку-інтернату), вимагати від нього результати профілактичного медичного огляду на туберкульоз або довідку протитуберкульозного закладу про стан здоров'я. У разі відсутності зазначених документів направляти таку особу до протитуберкульозного закладу;

- при зверненні звільненого, хворого на заразну форму туберкульозу, зокрема соціально дезадаптованої, направити її до протитуберкульозного закладу для взяття на облік та інформує про це органи охорони здоров'я та органи Національної поліції.

Повноваження Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді під час підготовки засудженого до звільнення

Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Центр) під час підготовки засудженого до звільнення *протягом 20 робочих днів* з дати отримання повідомлення про звільнення особи, але не пізніше ніж за 1 місяць надсилає до установи виконання покарань інформаційний лист. Якщо неповнолітня дитина чи молода особа звільнена з установи виконання покарань достроково або на підставі акту про помилування інформаційний лист надсилається Центром до установи виконання покарань *протягом 20 робочих днів* з дати отримання повідомлення про звільнення неповнолітньої дитини чи молоді особи з установи виконання покарань.

Крім того, Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді повинен:

- брати участь в організації та проведенні спільних з установами виконання покарань просвітницьких заходів з питань соціальної адаптації неповнолітніх дітей та молоді;
- визначати потреби та надавати соціально-педагогічні, соціально-медичні, психологічні, юридичні, інформаційні послуги неповнолітнім дітям та молоді, які звільнилися з місць позбавлення волі, за умови їх звернення або звернення батьків/осіб, що їх замінюють;
- здійснювати заходи з підготовки до звільнення неповнолітніх дітей та молоді через відновлення та зміцнення їх суспільно корисних зв'язків, сприяння у попередньому вирішенні питань

щодо реєстрації та проживання в обраному місці, працевлаштування або навчання після звільнення;

- сприяти залученню громадських об'єднань, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, зокрема благодійних організацій, а також волонтерів та окремих громадян до здійснення соціального обслуговування неповнолітніх дітей та молоді;
- під час звернення звільненого до соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, соціального центру матері та дитини, центру ресоціалізації наркозалежної молоді вимагати від нього результати профілактичного медичного огляду на туберкульоз або довідку протитуберкульозного закладу про стан здоров'я;
- під час звернення звільненого, щодо якого від органів охорони здоров'я надійшла інформація про хворобу за кодами A15-A19 згідно з Міжнародною класифікацією хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям, вимагати від нього результати профілактичного медичного огляду на туберкульоз або довідку протитуберкульозного закладу про стан здоров'я та у разі відсутності зазначених документів направити його до протитуберкульозного закладу.

Повноваження органів та закладів охорони здоров'я під час підготовки засудженого до звільнення

Орган охорони здоров'я після отримання інформації від установи виконання покарань чи слідчого ізолятора про засуджену або узятую під варту особу, яка звільняється і є хворою на заразну форму туберкульозу, протягом трьох днів повідомляє про це орган Національної поліції, орган праці та соціального захисту населення, Центр зайнятості та Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (якщо вік звільненого — до 35 років включно).

Крім того, згідно з нормативними актами орган охорони здоров'я повинен:

- щоквартально надавати Міністерству охорони здоров'я України інформацію про осіб, хворих на туберкульоз, які звільнені з установ виконання покарань, слідчих ізоляторів і не стали на диспансерний облік у протитуберкульозному закладі;
- направляти до органу національної поліції запит про прибуття за обраним місцем проживання осіб, які мають хворобу за кодами A15-A19 згідно з Міжнародною класифікацією хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям і які звільнені з установ виконання покарань та слідчих ізоляторів.

Заклад охорони здоров'я повинен:

- вести письмовий облік повідомлень, наданих з установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, про звільнених осіб, хворих на туберкульоз;
- якщо звільнений, хворий на заразну форму туберкульозу, *протягом 10 днів* не став на диспансерний облік у протитуберкульозному закладі, здійснювати активний патронаж за ймовірним місцем його проживання чи перебування, вказаним у повідомленні адміністрації установи, а у разі відсутності хворого — повідомити про це орган Національної поліції;
- забезпечувати надання необхідної лікувально-профілактичної допомоги звільненим, хворим на туберкульоз, які стали на диспансерний облік у протитуберкульозному закладі;
- госпіталізувати санітарним транспортом дезінфекційної станції до найближчого протитуберкульозного закладу звільнених, хворих на заразні форми туберкульозу, зокрема соціально дезадаптованих.
- під час звернення осіб, направлених органами праці та соціального захисту населення, забезпечує на належному рівні профілактичні медичні огляди на туберкульоз таких осіб та надає відповідні висновки, рекомендації, довідки щодо стану їх здоров'я та можливості перебування в колективі;
- направляє до територіальних органів праці та соціального захисту населення вилікуваних від туберкульозу звільнених осіб,

які мають право на поселення до будинків-інтернатів, зокрема спеціальних, надає відповідні висновки з метою подальшого прийняття рішення щодо поселення таких осіб до зазначених установ.

Допомога, що надається засудженому при звільненні

Відповідно до *Порядку та умов надання одноразової грошової допомоги особам, звільненим з місць відбування покарання*, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 12.03.2012 № 394/5, грошова допомога надається на підставі письмової заяви особи, яка звільняється з місця відбування покарання, якщо на її особовому рахунку відсутні грошові кошти або їх залишок менший однієї норми добових витрат, що відшкодовуються відрядженням у межах України.

Грошова допомога виплачується у розмірі однієї або двох норм добових витрат, що відшкодовуються відрядженням у межах України, залежно від часу, необхідного для прибуття до місця проживання або роботи у межах України. При визначенні часу, необхідного для прибуття до місця проживання або роботи особи, яка звільнена з місць відбування покарань, враховується час звільнення, час відправлення транспортного засобу з місцевості, де ця особа відбувала покарання, відстань до місця проживання або роботи в межах України.

Особам, звільненим з місць відбування покарання, яким для прибуття до місця проживання або роботи необхідно до 24 годин часу і на особових рахунках яких немає грошових коштів або їх залишок менший однієї норми добових витрат, що відшкодовується відрядженням у межах України, надається одноразова грошова допомога в розмірі, що складає різницю між однією нормою добових витрат і сумою залишку коштів на особовому рахунку звільненої особи після відрахувань, здійснених відповідно до вимог статті 121 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Особам, звільненим з місць відбування покарання, яким для прибуття до місця проживання або роботи необхідно більше ніж 24

години часу і на особових рахунках яких немає грошових коштів або їх залишок менший двох норм добових витрат, що відшкодовуються відрядженням у межах України, надається одноразова грошова допомога у розмірі, що складає різницю між двома нормами добових витрат і сумою залишку коштів на особовому рахунку звільненої особи після відрахувань, здійснених відповідно до вимог статті 121 Кримінально-виконавчого кодексу України.

Розмір грошової допомоги іноземцям, які звільняються з місць відбування покарання, розраховується з урахуванням часу, необхідного для прибуття до найближчого дипломатичного представництва або консульської установи своєї держави в Україні або до найближчого пункту перетину державного кордону України (залежно від того, до якої держави прямує звільнена особа).

Розмір грошової допомоги особам без громадянства, які постійно не проживають в Україні, а також громадянам держав, що не мають дипломатичних представництв або консульських установ в Україні, та які звільняються з місць відбування покарання, розраховується з урахуванням часу, необхідного для прибуття до найближчого дипломатичного представництва держави, яка взяла на себе охорону їхніх інтересів, або до найближчого пункту перетину державного кордону України (залежно від того, до якої держави прямує звільнена особа).

Одноразова грошова допомога видається особам, які звільнені з місць відбування покарання, у день звільнення, про що персоналом бухгалтерії установи робиться відповідний запис у довідці про звільнення.

Додаткова підготовка засуджених до звільнення

Як передбачено в *Законі України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»*, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних

покарань, разом з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти і науки, молоді та спорту, забезпечують надання особам, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, з урахуванням потреб національної економіки можливості для здобуття освіти через систему навчальних закладів, в тому числі шляхом дистанційної форми навчання, з метою їх подальшої соціальної адаптації.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування здійснюють *соціальний патронаж* звільнених осіб, зокрема, утворюють спостережні комісії, піклувальні ради при спеціальних виховних установах та здійснюють відповідний контроль за їх діяльністю. Загальну координацію соціального патронажу звільнених осіб віком до 35 років здійснює включно Міністерство освіти і науки, а після 35 років — Міністерство соціальної політики України. У разі звернення до них звільнених осіб, вони зобов'язані невідкладно розпочати здійснення заходів соціального патронажу.

Документи, що підтверджують особу засудженого

Як встановлено в Законі України *«Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус»*, документи, оформлення яких передбачається цим Законом із застосуванням засобів Реєстру, відповідно до їх функціонального призначення поділяються на:

- *документи, що посвідчують особу та підтверджують громадянство України:*
 - паспорт громадянина України;
 - паспорт громадянина України для виїзду за кордон;
 - дипломатичний паспорт України;
 - службовий паспорт України;
 - посвідчення особи моряка;
 - посвідчення члена екіпажу;

- посвідчення особи на повернення в Україну;
- тимчасове посвідчення громадянина України;
- *документи, що посвідчують особу та підтверджують її спеціальний статус:*
 - посвідчення водія;
 - посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон;
 - посвідка на постійне проживання;
 - посвідка на тимчасове проживання;
 - картка мігранта;
 - посвідчення біженця;
 - проїзний документ біженця.

Порядок відновлення (отримання) паспорта

Процедура отримання й відновлення паспорта визначена у *Порядку оформлення і видачі паспорта громадянина України*, затвердженого наказом МВС України від 13.04.2012 № 320. За цим нормативним актом, *паспорт громадянина України видається територіальними підрозділами Державної міграційної служби України за місцем проживання кожному громадянину України після досягнення 16-річного віку*, а надалі в разі необхідності обмінюється, видається замість утраченого, викраденого або зіпсованого. Бездомним громадянам паспорти видаються також за місцем перебування. Видача та обмін паспорта проводяться в місячний строк.

Особи, які утримуються під вартою, засуджені до арешту, до позбавлення або обмеження волі, подають заяви через адміністрацію відповідної установи виконання покарань або слідчого ізолятора.

Для оформлення паспорта особа подає:

- заяву про видачу паспорта;
- свідоцтво про народження;
- дві фотокартки розміром 3,5 x 4,5 см (фотокартки, що подаються для оформлення паспорта, мають бути виконані з одного негатива, із зображенням обличчя винятково анфас, без головного

убору, виготовленими на тонкому білому або кольоровому фотопапері без кутика; для громадян, які постійно носять окуляри, обов'язкове фотографування в окулярах);

- платіжний документ з відміткою банку про сплату державного мита або копію документа про звільнення від сплати державного мита;
- довідку про реєстрацію особи громадянином України або свідоцтво про належність до громадянства України, а в необхідних випадках — інші документи, визначені статтею 5 Закону України «Про громадянство України» (за необхідності);
- паспорт громадянина України для виїзду за кордон — для громадян України, які постійно проживали за кордоном, після повернення їх на проживання в Україну;
- посвідчення про взяття на облік бездомних осіб, видане відповідним центром обліку бездомних осіб (для бездомних осіб).

У разі подання заяви до центру надання адміністративних послуг адміністратор центру перевіряє відповідність копій оригіналам наданих заявником документів, належним чином завіряє копії та повертає оригінали документів заявнику. Територіальний підрозділ приймає рішення на підставі належним чином завірених копій наданих документів. У випадках неналежного оформлення документів або неналежної якості копій територіальний підрозділ приймає рішення про повернення центру наданих документів для усунення недоліків.

Для оформлення паспорта, замість утраченого або викраденого, особа подає:

- заяву про втрату або викрадення паспорта;
- заяву;
- дві (три — у разі одержання втраченого паспорта в іншому територіальному підрозділі) фотокартки розміром 3,5 x 4,5 см;
- платіжний документ з відміткою банку про сплату державного мита або копію документа про звільнення від сплати державного мита;
- документи, на підставі яких у паспорті проставляються відмітки (пред'являє за наявності);

- копію постанови про порушення або відмову в порушенні кримінальної справи за заявою особи до органів внутрішніх справ про викрадення паспорта (пред'являє за наявності).

Заява про втрату паспорта реєструється після чого заводиться справа про втрату або викрадення паспорта, до якої долучаються подані документи та матеріали перевірки. До видачі паспорта територіальний підрозділ на підставі заяви видає громадянину тимчасове посвідчення, що підтверджує особу громадянина України.

Строк розгляду заяви про втрату паспорта — 1 місяць. У разі необхідності проведення додаткової перевірки за матеріалами справи про втрату паспорта або несвоечасного надходження відповіді на направлені запити строк розгляду продовжується не більше ніж на 1 місяць.

Порядок встановлення особи за відсутності документів

Згідно з *Порядком оформлення і видачі паспорта громадянина України*, затвердженого наказом МВС України від 13.04.2012 р. № 320, якщо в результаті перевірок за заявою про втрату паспорта не буде встановлено особу, що втратила паспорт, проводиться процедура встановлення особи. Це стосується також тих осіб, які вперше отримують паспорт після досягнення віку 18 років. *Зокрема:*

- Особі пропонується надати наявні документи з фотокартками;
- за відсутності документів, за якими може бути встановлено особу, за письмовою згодою проводиться опитування родичів, сусідів або будь-яких інших осіб (не менше трьох), про що складається акт їх свідчень;
- З урахуванням результатів документування осіб, під час проведення процедури встановлення особи проводяться перевірки за останнім місцем проживання (надсилаються запити до органів національної поліції, МЗС України), а для осіб, які документуються вперше, — також за місцем видачі свідоцтва про

народження для перевірки факту отримання повторного свідоцтва.

Висновок за результатами проведення процедури встановлення особи, погоджений з керівником територіального підрозділу, затверджується керівником територіального органу, який відповідно до службових обов'язків відповідає за видачу паспорта громадянина України.

Встановлення особи проводиться протягом місяця, а в разі необхідності проведення додаткових перевірок цей строк продовжується до 2 місяців.

Порядок обліку безпритульних громадян, надання їм допомоги

З метою створення необхідних умов для забезпечення прав та свобод бездомних осіб і безпритульних дітей впроваджується їх облік, порядок проведення якого визначений Законом України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей».

Облік ведеться:

- бездомних осіб —центрами обліку, що створюються органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, за місцем їх проживання або місцем перебування на підставі особистого звернення або їх виявлення;
- безпритульних дітей —службами у справах дітей місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Центри обліку можуть утворюватися також громадськими і благодійними організаціями та на договірних засадах з місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування надавати послуги щодо здійснення виявлення та обліку бездомних осіб.

Структура і режим роботи центрів обліку мають забезпечувати доступність обліку для бездомних осіб. У разі взяття на облік бездомних осіб вони отримують посвідчення встановленого зразка.

Відповідно до законодавства у складі інших соціальних служб також можуть утворюватися структурні підрозділи (бюро, відділення тощо) без створення юридичної особи для ведення обліку бездомних осіб.

Послуги, що можуть отримати звільнені від відбування покарання особи

Як визначено в Законі України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», суб'єктами соціального патронажу надаються послуги тимчасового притулку, а також соціальні, медичні, юридичні, освітні, реабілітаційні та інші послуги

До звільнення з установ виконання покарань за особами, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, зберігається жила приміщення, що вони займали на законних підставах до засудження. Звільнені особи, які потребують поліпшення житлових умов, мають право на отримання житлового приміщення в порядку, передбаченому законодавством.

Звільненим особам, які не мають жилої площі, після прибуття до обраного місця проживання на період до отримання такої площі місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування надається місце для тимчасового проживання в соціальних чи спеціальних гуртожитках, створених цими органами. Місце для проживання в зазначених гуртожитках надається також звільненим особам, жила площа яких тимчасово заселена, на період до її звільнення та звільненим особам, яким повернути колишнє жила приміщення немає можливості, — на період

до поліпшення їх житлових умов у порядку, передбаченому законом.

Видача паспортів та реєстрація місця проживання або перебування звільнених осіб здійснюються протягом строку та в порядку, передбачених законодавством.

Звільненим особам забезпечується надання медичної та медико-санітарної допомоги в установленому законодавством порядку. У разі відсутності у звільненої особи реєстрації місця проживання або перебування надання їй медичної допомоги здійснюється за направленням суб'єктів соціального патронажу. Звільнені особи, які хворіють на особливо небезпечні інфекційні хвороби або є носіями збудників таких хвороб, підлягають медичному нагляду і лікуванню в порядку, передбаченому законом. Особи, які на день звільнення потребують стаціонарної медичної допомоги, направляються до закладів охорони здоров'я на підставах і в порядку, передбачених законодавством.

Держава забезпечує надання додаткових гарантій щодо працевлаштування звільнених осіб.

Повноваження центральних органів виконавчої влади щодо здійснення соціального патронажу

За встановленим порядком в Законі України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»

- *Центральні органи виконавчої влади:*
 - забезпечують реалізацію державної політики щодо соціальної адаптації звільнених осіб;
 - організовують та координують роботу щодо здійснення соціального патронажу;
 - забезпечують розроблення відповідних планів заходів з метою реалізації державної політики щодо соціальної адаптації звільнених осіб;

- здійснюють методичне та нормативно-правове забезпечення соціального патронажу;
- вживають заходів для підтримки підприємств, установ, організацій та фізичних осіб, що здійснюють соціальний патронаж;
- здійснюють інші повноваження у цій сфері відповідно до закону.
- *Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування:*
 - забезпечують здійснення заходів соціального патронажу відповідно до закону;
 - координують і діяльність підпорядкованих їм підприємств, установ та організацій, що здійснюють соціальний патронаж;
 - надають підтримку підприємствам, установам та організаціям, що здійснюють соціальний патронаж;
 - забезпечують виконання загальнодержавної та місцевих програм розвитку соціального житла, створення спеціальних гуртожитків для тимчасового проживання звільнених осіб;
 - забезпечують утворення мережі спеціалізованих установ для звільнених осіб з урахуванням потреб і умов регіону;
 - утворюють спостережні комісії та піклувальні ради, діяльність яких регулюється положенням, що затверджується Кабінетом Міністрів України. *Зокрема, зазначені органи:*
 - здійснюють заходи щодо соціальної адаптації звільнених осіб відповідно до закону;
 - беруть участь у процесі підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;
 - сприяють звільненим особам в отриманні ними соціальних пільг та гарантій, передбачених законом;
 - вживають заходів щодо влаштування звільнених осіб, які втратили зв'язок із сім'єю, не мають постійного місця проживання або перебування та потребують підтримки, до центрів соціальної адаптації або інших установ та закладів соціальної підтримки (догляду);
 - вживають заходів щодо влаштування звільнених осіб похилого віку та інвалідів I та II груп, які потребують

постійного стороннього догляду, побутового і медичного обслуговування, до будинків-інтернатів або інших закладів соціальної підтримки (догляду);

- здійснюють інші повноваження у цій сфері відповідно до закону.
- *Державна служба зайнятості:*
 - бере участь у підготовці до звільнення осіб, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;
 - здійснює інші повноваження в цій сфері відповідно до закону.
- *Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді:*
 - визначають потреби в наданні соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, психологічних, юридичних та інформаційних послуг молодим особам, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільненим від подальшого відбування зазначених видів покарань з підстав, передбачених законом, та забезпечують їх соціальне обслуговування;
 - здійснюють у разі потреби соціальний супровід молодих осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільненим від подальшого відбування зазначених видів покарань з підстав, передбачених законом;
 - сприяють зміцненню родинних та суспільно корисних зв'язків молодих осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільненим від подальшого відбування зазначених видів покарань з підстав, передбачених законом, здобуттю ними освіти, вирішенню питань трудового і побутового влаштування;
 - здійснюють інші повноваження в цій сфері відповідно до закону.
- *Органи Національної поліції:*
 - проводять перевірку прибуття звільненої особи до місця проживання в порядку, встановленому законодавством;
 - здійснюють інші повноваження в цій сфері відповідно до закону.

- *Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції)*, зокрема протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів:
 - забезпечує оформлення та видачу особам, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, і звільненим особам паспортів громадян України;
 - здійснює реєстрацію місця проживання або перебування звільнених осіб;
 - здійснює інші повноваження в цій сфері відповідно до закону.
- *Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я*:
 - організовує надання звільненим особам лікувально-профілактичної, медичної та санітарної допомоги; забезпечують проведення діагностично-лабораторних обстежень у державних і комунальних закладах охорони здоров'я;
 - забезпечує госпіталізацію до спеціалізованих закладів охорони здоров'я звільнених осіб, які потребують стаціонарного лікування, у тому числі хворих на туберкульоз або інфікованих збудниками туберкульозу, ВІЛ-інфікованих осіб та осіб із захворюваннями, що передаються статевим шляхом, у випадках, передбачених законом;
 - здійснює інші повноваження в цій сфері відповідно до закону.

У здійсненні соціального патронажу звільнених осіб на добровільних засадах можуть брати участь підприємства, установи, організації, які не є у державній власності, об'єднання громадян та фізичні особи. Обсяг та форма участі підприємств, установ, організацій, які не є у державній власності, об'єднань громадян у здійсненні соціального патронажу визначаються їх установчими документами.

Організація надання соціальної послуги

Як передбачено у Державному стандарті соціальної адаптації, затвердженому наказом Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 № 514, *підставою для отримання соціальної послуги соціальної адаптації є звернення (заява) потенційного отримувача або його законного представника до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення або органу, що надає послугу.*

Рішення про надання соціальної послуги чи відмову в її наданні приймається суб'єктом, що надає соціальну послугу, *протягом 14 календарних днів з дати звернення отримувача соціальної послуги (подання заяви, за наявності форми первинної облікової документації № 027/о «Виписка із медичної карти амбулаторного (стаціонарного) хворого») та з урахуванням виду та ступеня індивідуальних потреб отримувача. Водночас соціальна послуга надається після здійснення первинного комплексного визначення індивідуальних потреб отримувача, складення індивідуального плану та укладення відповідного договору.*

Визначення індивідуальних потреб отримувача здійснюється комплексно, *протягом 5 днів з дати його звернення (подання заяви), спеціально уповноваженими особами із залученням отримувача соціальної послуги та/або його законного представника. Результати комплексного визначення індивідуальних потреб отримувача соціальної послуги є підставою для складання індивідуального плану та укладання договору про надання соціальної послуги. Повторне комплексне визначення стану отримувача соціальної послуги та фахове оцінювання його індивідуальних потреб, коригування плану надання соціальної послуги та координація його виконання проводяться через місяць з дня початку надання соціальної послуги, надалі — раз у квартал.*

Орган, що надає соціальну послугу, може відмовити в її наданні у випадку відсутності наявних ресурсів для задоволення індивідуальної потреби отримувача (відсутність кваліфікованих спеціалістів, матеріальної бази, вільних місць для проживання, наявність в отримувача розладу психіки та/або поведінки, стану гострого алкогольного

та/або наркотичного сп'яніння, ознак гострого захворювання). Відмова повинна супроводжуватися поясненням причин і довідковою інформацією (за наявності) про можливість отримати таку соціальну послугу в інших органах, що надає соціальні послуги.

Основні заходи, що становлять зміст соціальної послуги соціальної адаптації, форми роботи та орієнтовний час їх виконання передбачають:

- допомогу в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення;
- залучення отримувача соціальної послуги до вирішення власних проблем, складання плану виходу із складної життєвої ситуації та допомога у його реалізації;
- надання інформації з питань соціального захисту населення;
- представництво інтересів;
- надання психологічної допомоги;
- корекцію психологічного стану та поведінки в повсякденному житті;
- навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції;
- участь в організації та діяльності груп самодопомоги;
- допомогу в зміцненні/відновленні родинних і суспільно корисних зв'язків;
- участь в клубах за інтересами, клубах активного довголіття, університетах третього віку, допомогу в організації денної зайнятості та дозвілля;
- сприяння зайнятості;
- сприяння ресоціалізації отримувача соціальної послуги, який звільнився з місця відбування покарання;
- забезпечення транспортом;
- сприяння в отриманні інших соціальних послуг і консультацій фахівців відповідно до виявлених потреб.

Зміст та обсяг соціальної послуги для кожного отримувача визначаються індивідуально, залежно від ступеня його індивідуальної потреби та зазначаються в індивідуальному плані.

НАГЛЯД ЗА ПОВЕДІНКОЮ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Поняття нагляду за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання

Нагляд за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання, здійснюється щодо таких категорій засуджених:

- звільнені від відбування покарання з випробуванням;
- звільнені від відбування покарання вагітні жінки і жінки, які мають дітей віком до 3 років;
- звільнені від відбування покарання з випробуванням вагітні жінки та жінки, які мають дітей віком до 7 років.

Нагляд за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням

Нагляд за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, протягом іспитового строку здійснюється уповноваженим органом з питань пробації (УОП) за місцем проживання засудженого, а стосовно військовослужбовців — командирами військових частин. Іспитовий строк обчислюється з моменту проголошення вироку суду.

Проведення індивідуально-профілактичної роботи із засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням,

за місцем проживання покладається на органи національної поліції. До цієї роботи можуть залучатися працівники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації.

Відповідно до законодавства уповноважений орган з питань пробації:

- веде облік засуджених протягом іспитового строку;
- роз'яснює засудженим порядок виконання обов'язків, покладених на них судом;
- здійснює нагляд за засудженими;
- вживає заходів з припинення порушень судових рішень;
- організовує першочергові заходи з виявлення засуджених, місцезнаходження яких невідоме;
- звертається до відповідних правоохоронних органів щодо розшуку засуджених, місцезнаходження яких невідоме;
- здійснює інші повноваження, передбачені Кримінально-виконавчим кодексом та Законом України «Про пробацію».

У разі призову засудженого на строкову військову службу до військового комісаріату надсилається копія вироку, а в необхідних випадках до неї додаються інші документи, які потрібні для здійснення контролю за поведінкою засудженого за місцем проходження служби.

Особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням зобов'язані:

- виконувати обов'язки, які покладені на них судом;
- повідомляти УОП про зміну місця проживання;
- з'являтися за викликом до зазначеного органу. У разі неприбуття без поважних причин до засудженого може бути застосовано привід, який здійснюється органами національної поліції.

У разі якщо засуджений з незалежних від нього обставин не може виконати обов'язок (обов'язки), покладені на нього судом, УОП направляє до суду обґрунтоване подання про зміну таких обов'язків.

Невиконанням обов'язків вважається випадок, коли засуджений не виконав хоч один з обов'язків, які було покладено на нього судом.

Систематичним вчиненням правопорушень вважається вчинення засудженим трьох і більше правопорушень, за які його було притягнуто до адміністративної відповідальності.

Поважними причинами неявки засудженого до кримінально-виконавчої інспекції в призначений строк визнаються:

- несвоєчасне одержання виклику;
- хвороба;
- інші обставини, що фактично позбавляють його можливості своєчасно прибути за викликом і які документально підтверджені.

Особа, звільнена від відбування покарання з випробуванням, розшук якої оголошено у зв'язку з ухиленням від відбування покарання, затримується і конвоюється органами національної поліції у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством.

Іспитовий строк обчислюється з моменту проголошення вироку суду. Після закінчення іспитового строку засуджений, який виконав покладені на нього обов'язки та не вчинив нового злочину, за поданням УОП звільняється судом від призначеного йому покарання, нагляд припиняється і засуджений знімається з обліку в зазначеному органі.

Відповідальність осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням

У разі ухилення засудженого від виконання обов'язків, які покладені на нього судом, або порушення громадського порядку, за яке його було притягнуто до адміністративної відповідальності, УОП застосовує до нього застереження у вигляді *письмового попередження* про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення для відбування призначеного покарання.

Таке попередження застосовується у разі невиконання засудженим хоча б одного з обов'язків, визначених законом та покладених на нього судом, за відсутності об'єктивних обставин, що фактично позбавляють засудженого можливості їх виконувати і документально підтверджені.

Якщо засуджений не виконує покладені на нього обов'язки або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про його небажання стати на шлях виправлення, УОП до суду *подання* про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженого для відбування призначеного покарання.

Подання про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення засудженого для відбування призначеного покарання вноситься до суду після застосування УОП до засудженого письмового попередження про скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням і направлення для відбування призначеного покарання. *Якщо ж судом відмовлено у задоволенні подання повторно може бути направлене після застосування до засудженого повторного письмового попередження.*

У разі вчинення засудженим адміністративних правопорушень, що тягнуть за собою накладення адміністративних стягнень, із засудженим проводиться *індивідуальна профілактична бесіда*.

Нагляд за звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до 3 років

За поданням адміністрації установи виконання покарань і спостережної комісії звільняються судом від відбування покарання в межах строку, на який згідно із законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною 3-річного віку засуджені до обмеження волі або позбавлення волі жінки, які:

- стали вагітними або народили дітей під час відбування покарання;
- мають сім'ю або родичів, що дали згоду на спільне з ними проживання;
- мають можливість самостійно забезпечити належні умови для виховання дитини.

Зазначена норма не поширюється на зазначені категорії жінок у випадку засудження до позбавлення волі на строк більше 5 років за умисні тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Нагляд за поведінкою таких жінок здійснюється уповноваженим органом з питань пробації (УОП) за місцем проживання.

Законодавством передбачено, що покарання у вигляді громадських робіт (ст. 56 КК України) та виправних робіт (ст. 57 КК України) до вагітних жінок не застосовуються. У разі встановлення вагітності у жінки, засудженої до громадських чи виправних робіт, УОП вносить до суду подання про її дострокове звільнення від відбування покарання з часу звільнення від роботи у зв'язку з вагітністю і пологам.

Залежно від поведінки засудженої після досягнення дитиною 3-річного віку або в разі смерті дитини УОП вносить до суду подання про звільнення її від відбування покарання або заміну його більш м'яким покаранням чи направлення засудженої для відбування покарання, призначеного за вироком. У цьому разі суд може повністю або частково зарахувати у строк відбування покарання час, протягом якого засуджена не відбувала покарання.

Якщо засуджена особа, яка була звільнена від відбування покарання, відмовляється від дитини, передала її у дитячий будинок, зникла з місця проживання, ухиляється від виховання дитини, догляду за нею або систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про небажання стати на шлях виправлення, суд може за поданням УОП направити засуджену для відбування покарання, призначеного за вироком.

Якщо в період звільнення від відбування покарання засуджена особа вчинила новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами призначення покарання за сукупністю вироків.

Нагляд за звільненими від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 7 років

Це спеціальний вид звільнення від відбування покарання з випробуванням, передбачений статтею 79 Кримінального кодексу України. Він за багатьма ознаками не відрізняється від звільнення від покарання з випробуванням, встановленого в статтею 75 Кримінального кодексу України, *але має свої особливості:*

- застосовується лише стосовно вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 7 років.
- можливе щодо жінок, які засуджені до обмеження волі або позбавлення волі, за винятком тих, кому позбавлення волі призначено на строк більше 5 років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, а також за корупційні злочини;
- тривалість іспитового строку визначається в межах строку, на який жінка відповідно до закону (стаття 179 КЗпП України) може бути звільнена від роботи в зв'язку з вагітністю, пологами і доглядом за дитиною до досягнення нею семирічного віку;
- сумлінне виконання засудженою під час іспитового строку покладених на неї обов'язків;
- після закінчення іспитового строку суд, залежно від поведінки засудженої, має винести одну із ухвал, якою або звільняє таку жінку від покарання, або направляє її для відбування покарання, призначеного судом.

Нагляд за цією категорією засудженими здійснюється уповноваженим органом з питань пробації. Порушення засудженою умов звільнення від відбування покарання з випробуванням породжує відміну такого звільнення. *Таке порушення має місце, якщо жінка:*

- відмовилася від дитини, передала її в дитячий будинок;
- зникла з місця проживання;
- ухиляється від виховання дитини, догляду за нею;
- не виконує покладених на неї судом обов'язків.

- систематично вчинює правопорушення, що потягли за собою адміністративні стягнення і свідчать про її небажання стати на шлях виправлення.

За наявності таких порушень з боку засудженої жінки суд за поданням уповноваженого органу з питань пробації направляє засуджену до відбування покарання згідно з вироком суду.

Якщо ж засуджена вчинила в період іспитового строку новий злочин, суд призначає їй покарання за правилами про сукупність вироків та про складання покарань. За сприятливих умов, якщо іспитовий строк минув успішно, суд звільняє засуджену від відбування основного і додаткового покарання, а також гасить судимість.

ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Покарання у вигляді службових обмежень для військовослужбовців

Покарання у вигляді службового обмеження застосовується до засуджених військових, крім військових строкової служби, строком від 6 місяців до 2 років. *До таких засуджених законодавством передбачені такі правообмеження:*

- із суми грошового забезпечення засудженого до службового обмеження провадиться відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від 10 до 20%;
- під час відбування цього покарання засуджений не може бути підвищений за посадою чи у військовому званні;
- строк покарання не зараховується до строку вислуги років для присвоєння чергового військового звання.

Водночас службові обмеження можуть застосовуватися як основне покарання, коли:

- вони передбачені санкцією статті КК України;
- суд, з огляду на обставини справи та особу засудженого, вважатиме за можливе, замість обмеження або позбавлення волі строком не більше 2 років, призначити військовому службове обмеження на той самий строк (ст. 58 КК України);
- покарання призначається військовому в порядку переходу до іншого, більш м'якого виду основного покарання на підставі ст. 69 КК України.

Порядок виконання покарання у вигляді службових обмежень:

- суд, який постановив вирок про службове обмеження для військового, після набрання ним чинності направляє копію вироку командирі частини, де проходить службу засуджений

військовий. Після одержання копії вироку видається відповідний наказ, у якому зазначаються:

- розмір відрахувань в дохід держави з грошового утримання засудженого;
- строк, протягом якого він не може бути підвищений за посадою, у військовому званні, а також строк, який не зараховується йому до вислуги років для присвоєння чергового військового звання;
- наказ оголошується за військовою частиною та доводиться до відома засудженого, а також протягом 3 днів сповіщається суд про прийняття вироку до виконання;
- за 3 дні до закінчення встановленого вироком суду строку службового обмеження для військового видається наказ про припинення його виконання (із зазначенням дати);
- засуджені, які відбувають покарання у вигляді службових обмежень і визнані військово-лікарською комісією непридатними за станом здоров'я до військової служби зі зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби у мирний час, звільняються судом від покарання за поданням командира військової частини і висновком військово-лікарської комісії.

Покарання у вигляді арешту щодо військовослужбовців

Кримінально-виконавчим законодавством передбачено, що військовослужбовці, засуджені до арешту, відбувають покарання на гауптвахті. Водночас під час відбування арешту їм виплачується оклад за військове звання.

Гауптвахта Служби правопорядку — спеціальне приміщення, обладнане в органах управління Служби правопорядку з метою виконання покарання для військовослужбовців, засуджених до арешту, а також тримання взятих під варту і затриманих військовослужбовців. Норма площі на одну особу в камері гауптвахти повинна становити:

- для військових — не менше 4 м²;
- для військової жіночої статі, яка вагітна або має біля себе дитину до 3 років — не менше 4,5 м².

Військовослужбовці, засуджені до арешту, направляються на гауптвахту для відбування арешту в 10-денний строк після одержання розпорядження суду про виконання вироку. Час відбування арешту до загального строку військової служби і вислуги років для присвоєння чергового військового звання не зараховується, крім визначених випадків застосування відповідного заохочення.

Під час відбування арешту засуджений військовослужбовець не може бути представлений до присвоєння чергового військового звання, призначений на вищу посаду, переведений на нове місце служби, звільнений з військової служби, за винятком випадків визнання його непридатним до військової служби за станом здоров'я.

На гауптвахті тримаються роздільно:

- засуджені військовослужбовці з офіцерського складу — окремо від інших категорій військовослужбовців;
- засуджені військовослужбовці, які мають звання прапорщиків, мічманів, сержантів і старшин, — окремо від військовослужбовців рядового складу;
- засуджені військовослужбовці, які проходять службу за призовом, — окремо від засуджених військовослужбовців, які проходять службу за контрактом.
- військовослужбовці-жінки тримаються окремо від військовослужбовців-чоловіків.

За сумлінну поведінку і ставлення до військової служби до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватися *заходи заохочення* у вигляді:

- подяки;
- дострокового зняття раніше накладеного стягнення;
- зарахування часу відбування арешту в загальний строк військової служби повністю або частково.

За порушення порядку відбування покарання до засуджених військовослужбовців можуть застосовуватися *заходи стягнення* у вигляді:

- догани;
- переведення в одиночну камеру строком до 10 діб.

Правом застосування заходу заохочення у вигляді зарахування часу відбування арешту до загального строку військової служби користується начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Правом застосування інших заходів заохочення і стягнення користуються начальник органу управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України і начальник гарнізону.

ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ

Тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні

Покарання у вигляді тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні (дисбат) застосовується строком від 6 місяців до 2 років у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, якщо суд, враховуючи обставини справи та особу засудженого, вважає за можливе замінити позбавлення волі строком не більше 2 років триманням у дисциплінарному батальйоні на той самий строк.

Строк відбування покарання у вигляді тримання в дисбаті військовослужбовців обчислюється з дня, визначеного вироком суду, з урахуванням часу тримання засудженого в місцях попереднього ув'язнення.

Покарання у вигляді тримання в дисбаті призначається таким категоріям осіб:

- військовослужбовцям строкової служби;
- військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом;
- особам офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу;
- особам офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом;
- військовослужбовцям, призваним на військову службу під час мобілізації, на особливий період (крім військовослужбовців-жінок).

Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців замість позбавлення волі не може застосовуватися до осіб, які раніше відбували покарання у вигляді позбавлення волі.

Правовий статус військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні

На засуджених військовослужбовців, які тримаються в дисциплінарному батальйоні (дисбаті), поширюються положення Кримінально-виконавчого кодексу України щодо суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання, громадського впливу.

Особи, які відбувають покарання в дисбаті, виконують обов'язки та користуються правами, встановленими законодавством для військовослужбовців строкової служби Збройних сил України, з передбаченими Кримінально-виконавчим кодексом України обмеженнями.

Під час відбування покарання в дисбаті всі засуджені військовослужбовці, незалежно від їхнього військового звання та характеру попередньої служби, перебувають як солдати і носять єдині встановлені для цього дисбату форму одягу та знаки розрізнення. Відпустки, передбачені для військовослужбовців, засудженим цієї категорії осіб не надаються.

Із засудженими також проводяться військові навчання, яке організовується і проводиться за спеціальною програмою, розробленою Міноборони.

Засуджені військовослужбовці мають право:

- на короткострокові побачення з родичами чи іншими особами. Надаються 1 раз на місяць тривалістю до 4 годин у спеціально обладнаному приміщенні під контролем представника дисбату у вільний від роботи та занять час у дні й години, встановлені командиром дисбату;

- на тривалі побачення. Надаються тільки з близькими родичами 1 раз на 3 місяці тривалістю до 3 діб з правом спільного проживання в спеціально обладнаних приміщеннях дисбату. На час тривалого побачення засуджені військовослужбовці звільняються від роботи і занять;
- вести телефонні розмови без обмеження їх кількості, зокрема під час перебування в стаціонарних закладах охорони здоров'я;
- на одержання правової допомоги. Для цього засудженим військовослужбовцям, зокрема під час перебування в стаціонарних закладах охорони здоров'я, надаються побачення з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, наодинці. Таке побачення не може бути обмежене в часі;
- відправляти і отримувати листи та телеграми без обмеження їх кількості;
- на короткочасний виїзд за межі дисциплінарного батальйону *строком до 7 діб* у зв'язку з винятковими обставинами, не враховуючи часу, необхідного для проїзду в обидва кінці. Дозвіл на короткочасний виїзд дає командир дисбату з урахуванням особи і поведінки засудженого військовослужбовця. Час перебування засудженого військовослужбовця за межами дисбату зараховується до строку відбування покарання. Оплату проїзду засудженому військовослужбовцю забезпечує дисбат.
- на одержання посилок (передач) і бандеролей без обмеження їх кількості, які підлягають огляду.

Заходи заохочення та стягнення до засуджених військовослужбовців

Соціально-виховну роботу із засудженими військовослужбовцями організовує і проводить командування дисциплінарного батальйону (дисбату) відповідно до кримінально-виконавчого законодавства та нормативно-правових актів Міністерства оборони.

Командири військових частин, з яких прибули засуджені військовослужбовці, зобов'язані підтримувати постійний зв'язок з командиром дисбату, цікавитися поведінкою колишніх підлеглих та сприяти їхній ресоціалізації. Місцеві органи виконавчої влади і громадські організації можуть надавати допомогу командуванню дисбату в проведенні соціально-виховної роботи із засудженими військовослужбовцями.

За сумлінну поведінку і ставлення до праці та військової служби до засуджених військовослужбовців можуть бути застосовані такі *заходи заохочення*:

- подяка;
- зняття раніше накладеного дисциплінарного стягнення;
- надання одного додаткового короткострокового побачення;
- нагородження цінним подарунком або премією в розмірі місячного грошового забезпечення;
- зарахування до числа тих, хто став на шлях виправлення. Засуджені військовослужбовці, які сумлінною поведінкою і ставленням до праці та військової служби довели своє виправлення, можуть бути представлені командиром дисбату в установленому законом порядку до умовно-дострокового звільнення.

За порушення встановленого порядку відбування покарання до засуджених військовослужбовців можуть бути застосовані такі *дисциплінарні стягнення*:

- зауваження;
- догана;
- сувора догана;
- призначення в наряд на роботу — до 5 днів у вільний від роботи і навчання час;
- арешт з триманням на гауптвахті — до 10 діб;
- виключення з числа тих, хто став на шлях виправлення. Засуджені військовослужбовці, заарештовані в дисциплінарному порядку, відбувають арешт на гауптвахті в одиночних камерах дисбату згідно з вимогами Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних сил України.

Житлово-побутові умови для засуджених військовослужбовців

Створення житлово-побутових умов для засуджених військовослужбовців та їхнє *медичне забезпечення* здійснюються відповідно до вимог Статуту внутрішньої служби Збройних сил України. Засуджені військовослужбовці забезпечуються речовим майном та продовольством за нормами, встановленими для військовослужбовців строкової служби.

Щомісячне грошове забезпечення засуджених військовослужбовців у розмірі окладу, встановленого за першим тарифним розрядом для солдатів, матросів першого року строкової служби, окладу за військовим званням та надбавки за вислугу років для військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, осіб офіцерського складу, які проходять кадрову військову службу, осіб офіцерського складу, які проходять військову службу за призовом, військовослужбовців, призваних на військову службу під час мобілізації, на особливий період, зараховують на їхні особові рахунки.

Засуджені військовослужбовці, які відбувають покарання у вигляді тримання в дисбаті та визнані військово-лікарською комісією непридатними за станом здоров'я до військової служби зі зняттям з військового обліку або непридатними до військової служби у мирний час, звільняються судом від покарання за поданням командира дисбату і висновком військово-лікарської комісії.

Праця засуджених військовослужбовців

Засуджені військовослужбовці *залучаються до праці* на підприємствах, в установах та організаціях, які належать до сфери управління Міноборони, у майстернях дисбату, а також до робіт з інженерного обладнання позицій (районів), будівництва інженерних споруд з метою зміцнення обороноздатності держави, відновлення

інфраструктури населених пунктів в умовах особливого періоду, зокрема воєнного стану чи в бойовій обстановці, а також після їх завершення до закінчення відбудовного періоду, який закінчується в момент офіційного оголошення про це.

Праця засуджених військовослужбовців організовується з дотриманням правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії, встановлених законодавством про працю. Праця засуджених військовослужбовців оплачується відповідно до законодавства про працю. Нараховані суми заробітку засудженим військовослужбовцям зараховуються в установленому порядку на їх особові рахунки.

Правовий посібник

ПЕНІТЕНЦІАРНА СИСТЕМА
ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Коректор *Валерія Омельченко*
Дизайн, верстка *Андрій Репенко*

Асоціація українських моніторів дотримання прав людини
в діяльності правоохоронних органів (Асоціація УМДПЛ)
01001, Київ-1, а/с 496, тел.: (044) 253—40—36
umdbl.association@gmail.com

Віддруковано на обладнанні
видавничого центру «Папуга»,
адреса: м. Львів

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

